

ESZTERGOM ÉS VIDÉKE

TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

ALAPÍTTATOTT 1879-BEN • ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: DR. KÖRÖSY LÁSZLÓ
MEGJELENT 1944-ig LXV Évfolyam • 2007-ig XXII Évfolyam
ÚJ SOROZAT • VI. Évfolyam 3. Szám

2018/3

Tartalomjegyzék

Ruda Gábor: <i>A csodálatos halfogás. Beszélgetés Tomovics Marianna festőművésszel</i>	1
Filemon Béla: <i>Kőrösy László és a városegysítés</i>	3
Horváth Ödön: <i>Változtatás előtt</i>	6
<i>Hadd fogyjunk!</i>	6
<i>Könyörgés</i>	6
<i>A pokol tornácán</i>	6
<i>Kiszolgáltatottan</i>	6
Mezey László Miklós: <i>A teljesség torzója. Jánosi András verseinek posztumusz kötete</i>	7
Wernke Bernát: <i>maró lobogatként</i>	8
<i>vízi rengetegben</i>	8
Ivica Mervová: <i>Hajadonok</i>	9
Wernke Bernát: <i>gomolygatóból világosba</i>	12
Csiba Zsolt: <i>„Háború és Béke” Magyarföldön</i>	13
Péntek Róbert: <i>Bujdos-óra</i>	18
<i>Angyal</i>	18
Hagymás István: <i>Coriolanus (Anyámasszony katonája, 1. rész)</i>	19
Bárdos István: <i>Emlékezés Babits Mihály és Esztergom kapcsolatára</i>	32
Horváth Gáborné: <i>Őszi eső-leső</i>	38
Wernke Bernát: <i>...s lép máris</i>	40
A. Bak Péter: <i>P. Bak János (1913–1981) festőművész emlékkiállítása</i>	41
Tóth Pál: <i>Újból és újból Székelyföld (1. rész)</i>	44
Székely Tamás: <i>Pillanat merengése</i>	50
Dr. Simigné Fenyő Sarolta: <i>Mindennapi banánunk</i>	51
Koczó József: <i>Eklézsiatörténet a Duna mentéről</i>	54
Horváth Gáborné: <i>Túlparti könyvespolc. Oros László: Irodalmunk emlékei II.</i>	55
Jozef Viktor Schwartz: <i>Ketyegés</i>	56
Péntek Róbert: <i>Gyűjtő-pont</i>	57
Székely Tamás: <i>1 mondatos novellák</i>	58
<i>Eseménynaptár</i>	59
Horváth Gáborné: <i>Konyhakalendárium</i>	60

Tomovics Marianna: *A kezdet kezdete* (vegyes technika, 80 x 80 cm, 2012)

Ruda Gábor

A csodálatos halfogás

Beszélgetés Tomovics Marianna festőművésszel

R. G.: *Mikor határozta el, hogy festőművész leszel, és minek a hatására?*

T. M.: Az, hogy képzőművész legyek, tulajdonképpen nem is elhatározásból született. Ha visszatekintek a múltba, akkor szinte a gyerekkorom óta mindig rajzoltam. Ha csak egy körömnnyi területet is találtam, máris odafirkáltam valamit. Gondolom, az édesanyám látta bennem a rajzkészséget, és kb. 8 éves koromban beíratott az akkori Népművelődési Iskolába, a képzőművészeti szakra. Később természetesen volt, hogy a Pozsonyi Képzőművészeti Középiskolában folytassam a tanulmányaimat. A kislánykori álmom valójában az volt, hogy divattervező leszek. De rájöttem, hogy az én utam nem erre vezet, mivel a divattervezés túl felhízes, és határokhhoz van kötve.

Igazából a festéshez való vonzódásom kb. 17 éves koromban kezdődött egy csallóközi alkotótáborban, amikor először kezembe kaptam néhány tubus olajfestéket és egy-két falemezt, majd festőállvánnyal a vállamon bejártam a Duna menti gyönyörű tájat. Ekkor születtek az első impresszionista tájképeim. (Mivel ezidőben csodáltam a nagy impresszionista festőket.) És akkor szerettem bele a portréfestésbe, valamint az absztrakt képek alkotásába is, ami a végtelen lehetőségeket jelentette számomra.

R. G.: *Kik voltak azok a művészek, akik egyengették az utadat? Például abban a csallóközi alkotótáborban, majd később? Megneveznél egy-két impresszionista festőt, akiket csodáltál?*

T. M.: Akinek sokat köszönhetek a képzőművészet terén, és aki akkor, 1980-ban meghívott a

számomra első művésztelepre, abba az említett csallóközi alkotótáborba, Nyárasdra, Dolán György volt, neves szlovákiai festőművész. Ő az, aki úgymond egyengette az utamat. Nyárasdon vegyesen voltak fiatalok és idősebbek, összesen 45-en. Csak néhány név, pl. Almási Róbert, Janiga József, Szilva József, Lipcsei György, Szűcs Jenő, Ferdics Gábor, Filep István, Kopócs Tibor, Balázs István, Jády István, Krascsenics Alex, Szukák Lajos, Mag Gyula, Teleky Tihamér, Angyal István, Lőrincz Zsuzsa... és mások.

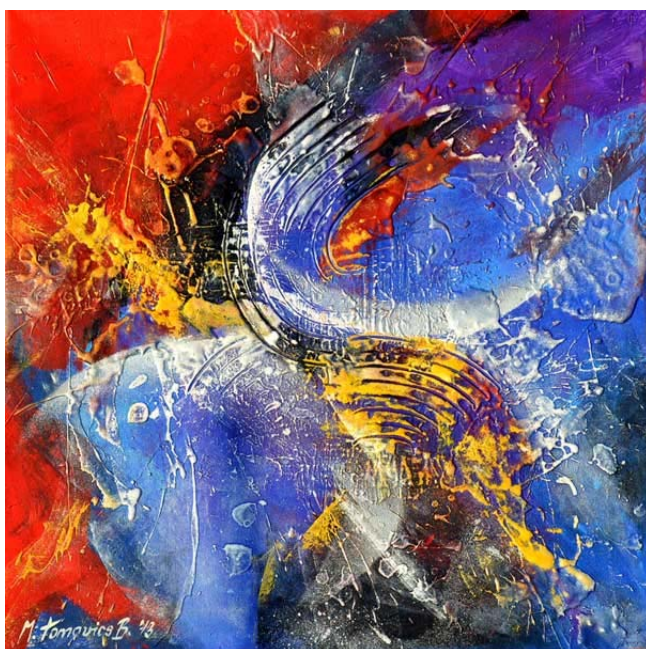
Az impresszionista festők közül, akik a példaképeim voltak, pl. Monet, Renoir, Degas. Aki nem tartozik ebbe a kategóriába, de nagy példaképe, az Munkácsy Mihály. Ez persze főleg a fiatal éveimre vonatkozik.

R. G.: *Foglalkozol-e (rajz)oktatással is, vagy kizárólag művészeti tevékenységgel?*

T. M.: Jelenleg már „csak” művészeti tevékenységgel foglalkozom. Tanítottam egy művészeti alapiskola képzőművészeti tagozatán is, de néhány éve már csak privátórákat adok gyerekeknek a saját műtermemben.

R. G.: *Fontos, hogy most is szakítász időt a tanításra, hiszen (mint szinte mindenki) Te magad is a művészeti oktatás hatására váltál művésszé, és a fordulópont a csallóközi alkotótábor volt. Szoktál művésztelepekre járni? Hová, és melyik (volt) a leginkább elfogadható számodra?*

T. M.: Igen, voltam többször művésztelepen, de csupán Szlovákiában, pl. Nyárasd, Pat, Besztercebánya, Stará Turá, Nagymegyér, Dunaszerdahely. Arra így egyszerűen nem tudok válaszolni, hogy melyik volt a leginkább elfogadható, mivel mindegyiknek voltak pozitív és egyaránt negatív oldalai. Példának okáért Nyárasdon (mellesleg ez volt az első) gyönyörű volt a környék, és akadt sok motiváció az alkotáshoz. Viszont az életfeltételek mai szemmel nézve na-

Tomovics Marianna: Amikor elmúlik a félelem (vegyes technika, 80 x 80 cm, 2013)

gyon rosszak voltak (szállás, étkezés stb.). Stará Turán szinte luxuslakásunk volt, de maga az iparváros és a környezet nem nagyon motivált. Sőt a műterem se volt ideális.

R. G.: *Hogy érezted magad Paton, az ottani művésztelepen, művésztelepeken, ha több alkalommal is voltál? Nagyon sokszor átautóztam Paton, végig a töltésen, és a termálfürdőhöz vezető bekötőúthoz érve mindig eszembe jutott a művésztelep.*

T. M.: Hát a patí művésztelepen, ha jól emlékszem, 3-4 alkalommal voltam. Nagyon szívesen emlékezem vissza ezekre az időkre. Mivel ugye ez nemzetközi művésztelep volt, természetesen mindig nagyon színes volt a társaság. Legalább néhány országot megemlítenék, ahonnan alkotóművészek jöttek: Franciaország, Irán, Ausztria, Lengyelország, Mexikó, USA... és Magyarország. Persze nem hagyhatom ki azt a tényt, hogy Paton általában minden téren nagyon jónak bizonyult a szervezés. Természetesen a szép csallóközi táj és a termálfürdő, az csodálatos bónusz volt.

R. G.: *A 2012-es művésztelep zárókiállításán, a komáromi Limes Galériában milyen műveidet állítottad ki?*

T. M.: Három absztrakt képet állítottam ki a következő címekkel: Kezdet kezdete, Vízözön után, Szabadság határokkal.

R. G.: *A csodálatos halfogás című képet hol készítetted és mikor?*

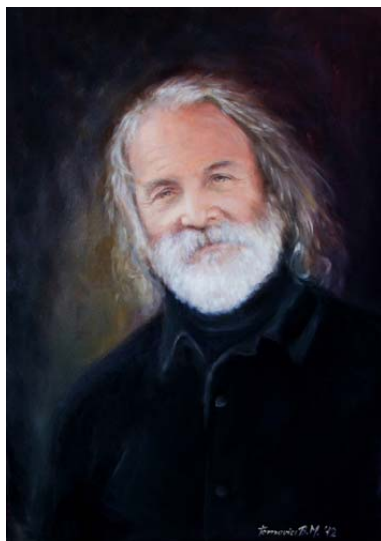
T. M.: Otthon festettem a műtermemben, 2016-ban.

R. G.: *Általában hogyan adod a címeket a képeidnek? Van úgy, hogy már megvan a cím, és ehhez készül a mű, vagy éppen fordítva, a már kész alkotás kap címet? Hogyan történt ez A csodálatos halfogás című képeddel?*

T. M.: Ami a címadást illeti, az többnyire inkább úgy jön létre, hogy amikor éppen foglalkoztat egy téma és támad egy ötletem egy képfestéshez, akkor már a fejemben körülbelül megvan a cím. De előfordul, hogy a befejezett alkotás mégis más címet kap. Tény azonban, hogy én mindig adok címet a képeimnek. Viszont előfordul az ellenkező folyamat is. Ha már kész a kép, akkor ebben az esetben a cím megadására inspirálnak a színek, a formák és maga a kompozíció.

Konkrétan, A csodálatos halfogás cím úgy született meg, hogy engem általában már nagyon régen foglalkoztat a Biblia, főleg az Újszövetség, de az Ószövetség is. Ebben az esetben ez a képcím már megfogalmazódott a fejemben. Aztán megpróbáltam mindenféle hulladékanyag ragasztása segítségével (pl. papír, fonal és gipsz) és végül a színekkel összehozni a kompozíciót, ami a legjobban tükrözi az adott témát.

R. G.: *Ezzel a képeddel biztosan sokak tetszését elnyerted, és az sincs kizárva, hogy valaki pont ennek a képnek láttán határozott) úgy, hogy a művészetnek szenteli az életét. Megneveznéd még néhány művedet, amelyek szintén bibliai témájúak?*

Tomovics Marianna: Dolán György festőművész portréja (olaj, 70 x 50 cm, 2012)

T. M.: Ide sorolhatók pl. a következő című képek: Éretünk..., Jöjj ki!, Agnus Dei, A gonosz kiűzése és A legnagyobb fájdalom (Pieta).

R. G.: *Melyik volt az a kiállításod, amelyre a legszívesebben emlékszel vissza?*

T. M.: A legjobban sikerült és a legemlékezetesebb önálló kiállításom Bécsben volt 2011-ben a GALERIA IDEAL-ban, pontosan emlékszem, november 11-én volt a megnyitó. Ez egy nagyon extravagáns intézmény, ahol argentin tangót tanítanak, és egyben kiállításokat is rendeznek. Mintegy 25-30 képet állítottam ki, vegyesen voltak kisebbek és nagyobb is. A kiállítás kb. 1 hónapig tartott, egy rimaszombati származású fiatal hölgyismerősöm, Adriana Daly

Peterova művészettörténész rendezte és nyitotta meg, aki már több mint 10 éve Bécsben él, és kiállítások rendezésével foglalkozik egész Európában.

Azért volt ez a bécsi kiállítás érdekes és sikeres is, mert kitűnően szervezték meg a megnyitót. Annak ellenére, hogy sok ismerősöm, rokonom távol lakik Bécsből, mégis sokan eljöttek, és megtiszteltek jelenlétükkel. Sőt a helybéli, ismeretlen bécsiek is eljöttek. Akkor éreztem nagyon, hogy az emberek nagyra értékelik az alkotásaimat, és hogy nem hiába csinálom azt, amit csinállok.

R. G.: *Készülsz-e valamilyen kiállításra a közelibb és a távolabbi jövőben?*

T. M.: Volna egy tervem, vagy inkább titkos vágyam, hogy egy önálló kiállításom legyen Budapesten vagy Prágában. Már két éve gondolok erre, csak még nincs olyan anyagom, amivel elégedett lennék...

A közeljövőben viszont, december 12-én lesz Szerdahalyen csoportos kiállításunk a MAMSZE* szervezésében, de csak a hölgytagok részvételével. Továbbá meghívtak még két nemzetközi csoportos kiállításra, amelyek szintén decemberben nyílnak. Az egyik Franciaországban, Lyonban, 7-én, a másik Bécsben, 18-án.

R. G.: *Kívánom, hogy a terveid mielőbb valóra váljanak, és hogy a közelgő szerdahelyi, hölgy alkotóművészek kiállítása, valamint a franciaországi és az ausztriai kiállítás is jól sikerüljön! Köszönöm, hogy időt szakítottál erre a beszélgetésre.*

* Magyar Alkotó Művészek Szlovákiai Egyesülete

Filemon Béla

Kőrös László és a városegysítés

Az esztergomi Laskai Osvát Antikvárium 2018-ra meghirdette a Dr. Kőrös László Emlékévet, amelynek mintegy felvezetője volt 2016-ban az antikvárium által kiadott Diákkori naplóm című kötet megjelenése. Az Esztergom és Vidéke című folyóirat alapítója 1890-ben Dömösön villát építtetett magának, és nyarait rendszeresen itt töltötte, majd 1911-ben történt nyugdíjazása után itt telepedett le családjával. Kőrösyt 1918. április 26-án Dömösön érte a halál, és a helyi temetőben kísérték utolsó útjára. Esztergomban közadakozást indítottak egy méltó sírhely felállítására, ám a kezdeményezés nem érte el célját. Erre pontosan száz esztendő kellett várni. Az emlékévhöz csatlakozva 2018. április 26-án a dömösi katolikus temetőben ünnepélyesen felavatták a fáradhatatlan író, szerkesztő, tanár síremlékét. A rendezvénysorozat ezt követő eseménye, a Dr. Kőrös László emlékkönyv bemutatója június 5-én volt a Helischer József Városi Könyvtárban. Három nappal később (az Esztergomi Ünnepi Könyvhét keretében) az antikvárium egy kerekasztal-beszélgetést szervezett a Vármúzeum Lovagtermében Göröngyös utakon címmel. Ezen az Esztergom és Vidéke című, 1986-ban újraindított folyóirat egykori két főszerkesztője, a jelenlegi, valamint támogatói osztották meg emlékeiket és gondolataikat a hallgatósággal.

Természetesen valamilyen formában mi is kapcsolódni szeretnénk az emlékévhöz. Ennek tudható be, hogy előző számunkban közöltük Spóner Orsolya kitűnő írását Dömösi körkép Kőrös László idejéből cím alatt. Az alább következő írásban az Esztergom és Vidéke folyóirat indulásába nyerhetünk betekintést, különösen arra fókuszálva, miként érbenyesültek a Kőrös által megjelölt szerkesztői elvek, célkitűzések és megfontolások. Melyek voltak ezek? Itt mindenképpen érdemes megemléznünk Kőrös röpiratát, Szabadelvű sajtót! címmel, amely 1879-ben jelent meg, minden bizonnyal még az Esztergom és Vidéke indulása előtt. Az írás két nagyon fontos mondattal indít: „A sajtó csak akkor káros, midőn nem az őszinte igazság szolgálatában áll s mikor bizonyos emberek és körök kedvéért az igazságot elhallgatja, megmódosítja vagy elferdíti. Rohamos haladású századunknak nem hatodik, hanem első nagyhatalma a sajtó.” A média Kőrös számára attól szabadelvű, hogy a pártérdekekkel szemben az egész közösség érdekeit tartja szem előtt, a lényeges kérdéseket, problémákat nem agyonhallgatja vagy elferdíti, hanem azokat több oldalról megvilágítja, valódi párbeszédet, egészséges polémiát fon köréjük. A röpirat azt mutatja, hogy Kőrös mélyen hitt a tudomány és a művelt-

ség erejében, valamint győzelmében, amelyet a sajtó segítségével fog kivívni. Bár elismeri, hogy a modern, szabadelvű napilapok szinte kizárólag a fővárosban jelennek meg, azért a helyi lapoknak is nagyon fontos szerepet tulajdonít, amennyiben őszintén és elfogulatlanul képesek szolgálni a helyi közösségek (és nem egyének) érdekeit. Továbbá konkrét feladatokat is megfogalmaz az esztergomi sajtó számára, amelyek lendületet adhatnak a város kulturális és gazdasági fejlődésének. Köztük kiemelkedő figyelmet kap a városrészek egyesítésének az ügye (erre később még visszatérünk), de fontos feladat lenne egy állandó színház létrehozása is. Egy helyi lapnak foglalkoznia kell az egyesületek belső életével, tevékenységével, kritikus hozzáállással tudósítania kell a városi közgyűlésekről, nem pedig egyszerűen csak áttemelni a jegyző kivonatát, ahogy azt jelenleg teszik. Fontos szerepet kell vállalnia az ipar és kereskedelem támogatásában.

Az Esztergom és Vidéke első száma 1879. június elsején jelent meg. Az olvasóhoz! címen egy szerkesztőségi hitvallással, mondhatni ars poetikával indul, amelynek első mondata a következő: „Midőn e lap szerkesztésére vállalkoztam, törekvésem legfőbb célja gyanánt lebegett előttem, hogy az itteni közérdekeknek és az előrehaladás követelményeinek legyenek hű és pártatlan tolmácsolója és legbuzgóbb apostola.” Olyan kifejezések uralják a vezércikket, mint közjó, nép java, felvilágosodott nép, őszinte szó, igazság mértéke szerint, társadalom erénye és általános meggazdagodás. Mintha a Szabadelvű sajtót! elnevezésű röpirat köszönné vissza, egyértelműen azt a szellemiséget hordozza. Ám nem Kőrös László a cikk szerzője, hanem Sarkady István. Sokak szerint ez utóbbi volt valójában az Esztergom és Vidéke elindítója, és ezt bizonyítja az a tény is, hogy az első lapszámokban ő van feltüntetve felelős szerkesztőként, továbbá számos cikknek és versnek is ő a szerzője. Kőrös László neve azonban augusztus-harmadikáig egyáltalán nem szerepel a lap hasáb-

Tomovics Marianna: Viharban (akril, 60 x 70 cm, 2008)

jain, még szerzőként (álnéven) sem. Mindezek ellenére erősen feltételezhető, hogy számos, a közérdeket lényegesen érintő munka tőle származik, noha ezek név nélkül jelennek meg. Am mutatja, hogy a kezdetektől részt vesz a szerkesztőségi munkában, és ezt a feltételezést támasztják alá a következő hetek eseményei.

Július 31-én utoljára szerepel Sarkady neve felelős szerkesztőként, és a harmadik oldal alján egy rövid, ám kiemelt szedésű közlemény jelenik meg arról, hogy a szerkesztőség megváltik tőle. Még annyit hoz itt az olvasó tudomására id. Mellinger Rezső, a lap tulajdonosa és kiadója, hogy a következő számban fognak bővebb tájékoztatást adni az ügyben. Augusztus harmadikán valóban egy Nyilatkozattal indítanak, amelyet minden bizonnyal Kőrösy írt meg, ám aláírásként az Esztergom és Vidéke szerkesztősége szerepel. A cikk lényegében hallgat a változás okairól, rövid említést tesz Sarkady kifogásolható modoráról, és nehezményezi, hogy az elbocsátott szerkesztő saját „észjárása” szerint igyekezett a lapot irányítani. A nyilatkozat valójában nem más, mint a szabadelvű sajtó Kőrösy által értelmezett ismérveinek, feladatának ismételt megfogalmazása, megerősítése. Hogy ebből mit nem értett meg Sarkady István, vagy megértette, de másként értelmezte ezeket az elveket, az egyáltalán nem derül ki ebből az írásból. Ennek ellenére bizonyos, hogy Kőrösy nem nézte jó szemmel az első szerkesztő tevékenységét, amit világosan bizonyít az a néhány mondat, amit Az „Esztergom és Vidéke” négy évtizede (1917. dec. 25.) című visszaemlékezésében leír: „...házi tanári elfoglaltságom miatt az első számokat valami Sarkady István nevezetű, veterán vándor újságíró állította össze.” Majd röviddel ezután a következő mondat olvasható: „...Sarkady rövid mézeshetei után végre megszűnt az ő személyeskedő és korlátolt, ideiglenes és zajos rémuralma is.” Megnevezi azokat is, akik az elcsapott szerkesztőt támogatták: Losonczy László, Pethes Géza Aladár és Latky Károly (ez utóbbi Bojtorján és Agglegény neveken is publikált a lapban). Az első két hónapban rendszeresen olvasható a nevük az újság hasábjain, augusztustól azonban már teljesen eltűntek, ami azt mutatja, hogy egészen komoly csatározások folyhattak a szerkesztőségben. Az egyetlen kivétel Bojtorján, aki augusztus 24-ig még lehetőséget kap, de az aznap megjelenő lap Vasárnapi levél nevezetű rendszeres tárcájában szimbolikusan eltemetik, és helyére Agglegény lép. Felmerül a gyanú, hogy Latky Károly örökébe ezen álnév alatt Kőrösy áll be, de a cikkek stílusa alapján nem ez a valószínű, inkább elképzelhető, hogy másvalakit, másvalakiket emeltek be tárcáirónak. Annyi bizonyos, hogy Kőrösy a későbbiekben Latky Károlyt nem említi munkatársként az újság életében. Visszatérve az augusztus 3-i számhoz, innentől egyértelműen Kőrösy László neveztetik a szépirodalmi rovat

vezetőjeként, felelős szerkesztő Igazmondó, amely a szerkesztőség egészét jelenti (nem egy ember lapja, hanem a közösségé), de szeptember 14-től a felelős szerkesztő már Kőrösy László.

A lap megszületésének idejében még nem igazán ültek el azok a hullámok, amelyeket az 1876. évi XX. törvénycikk gerjesztett a városlakók lelkében. Ez a törvénycikk, másik 46 várossal egyetemben, megfosztotta Esztergomot törvényhatósági jogától, aminek lényege az volt, hogy a vármegyékkel szinte teljesen megegyező státuszt biztosított számára. Az indoklás az volt, hogy Esztergom lélekszáma nem éri el a 15 000 főt. A várost ugyanis akkoriban az ún. királyi város egymaga alkotta kb. 9 000 lakójával, mert akkor még Víziváros, Szenttamás és Szentgyörgymező jogállás szerint különálló települések voltak. Érdemes itt megemlíteni, hogy az 1848-as forradalom olyan lelkesedést váltott ki az említett négy településen, ami az egyesítési folyamat megindításához vezetett. A szabadságharc leverése azonban megakasztotta ezt a folyamatot, ám a Bachkorszak masszív hivatali gépezete (a heves tiltakozások ellenére) mégis keresztülvitte a város egyesítést. Így azonban valahogy senkinek sem kellett az egység, ezért aztán 1867-ben a vármegye, Víziváros, Szenttamás és Szentgyörgymező követelésére megint darabokra szedték a várost. 1879-re azonban ismét megfordult a széljárás, a fent említett törvénycikk felrázta a várost, és a közélet figyelme ismét az egyesítés fontosságára terelődött. Az Esztergom és Vidéke kitüntetett figyelmet szentelt az ügynek, rendszeresen jelentek meg azok az írások, amelyek érvekkel támogatták az ismételt összeolvadást. Ezek a cikkek mindig név nélkül jelentek meg, mégis feltételezhető, hogy Kőrösy László írta meg azokat. Már a második szám első hasábjára ezzel foglalkozik, felhívva a figyelmet arra, hogy szétszabdalva minden település gyenge, egyesülve viszont olyan célokat tudnak elérni, ami minden polgár számára hasznos lehet. „A négy városrész külön és egyenként kicsiny és törpe; vállvetve és egyesülve pedig nagy és hatalmas. Szavának sulya, állásának tekintélye van!” Ezen túlmenően arra a mosolyogni való állapotra is rámutat a cikkíró, miszerint ha a hídon át Esztergomba érkezik egy idegen, mielőtt beér a városba, két megyei településen kell áthaladnia: Vízivároson és Szenttamáson. Kevésbé adhat okot a derültségre azonban az a tény, hogy a széttagoltság miatt a bűnüldöző hatóságok nem minden esetben tudják elvégezni a feladatukat. A megyei pandúr egy tolvaj üldözése során például nem lépheti át a város határát, és ez megfordítva is igaz. A racionális érveken túl nem fukarkodik a szerző az olvasóközönség érzelmeire ható mondatokkal, kiszólásokkal. Szinte egy átfogó népi mozgalmat vizionál, és igyekszik felkorbácsolni a polgárok hevületét, kijelentve: „a ki ellenünk van: az Esztergom ellen van!”

A következő számban folytatódik a cikksorozat, ezúttal a négyosztályos reáliskola fenntartására kihegyezve. Ezt ugyanis évekkel ezelőtt úgy alapozták meg, hogy a négy összenőtt település közösen állja a működés költségeit, ám ebből Víziváros, Szentgyörgymező és Szenttamás fokozatosan kihátrált, és idővel kizárólag a királyi város költségvetését terhelte, még hozzá úgy, hogy a környék gyerekei is ebben az intézményben tanultak. A fenntartó város ezt a visszasságot úgy igyekezett megszüntetni, hogy a környékbeli diákoktól, illetve azok szüleitől, magasabb tandíjat szedett be. Nos, ez utóbbi gyakorlatot fájlatja leginkább a cikkíró, rámutatva arra, hogy ez kivált a szegény családokat sújtja, így nem egy esetben tehetséges fiatalok maradnak ki az oktatásból, ez pedig egyszerűen szólva megengedhetetlen tévkozlás. Az írás egy rövid bekezdésében azon keserű tényre hívja fel a szerző a figyelmet, miszerint a városrészek lakói vajmi kevés testvéri érzületet tanúsítanak egymás iránt, noha a franciák forradalma erre tanítja az emberiséget. Elegendő, ha egész nemzetünk példáját vesszük magunk elé: tőlünk valaha egész Európa rettegett, most pedig a széthúzás, a pártoskodás szolgáskodásba taszítja az országot. A város ebben ne kövesse a többi magyart, hanem éppen ellenkezőleg: fogjon össze, sőt mutasson példát, „hogy Esztergom akarja és tudja elfoglalni az őt megillető szereplés színpadán ama díszes helyet, melyet történelmi multja, állása és kincseinél fogva elfoglalni legszentebb kötelessége.”

A június 12-ei számban ismét az első oldalt szentelik az egyesítés ügyének. Ezúttal a szerző az adóügyek szemszögéből közelíti meg a kérdést, mindjárt az elején leszögezve, hogy a modern társadalomban az államnak és a településeknek működésükhöz feltétlen szükségük van pénzbevételekre. A cikk írója korántsem tekinthető elfogulatlanak, amikor és amiképpen Franciaországot hozza elő példaként, utalva arra, hogy a frank nép milyen példamutatóan adózik, ezzel nem csupán az állam működtetésének költségeit teremti elő, de még többletre is futja. Holott egy évtizeddel ezelőtt „a dölyfös német fegyverek” hasítottak bele az országba (utalva ezzel az 1870-ben lefolyt porosz–francia háborúra, amelyben utóbbiak megalázó vereséget szenvedtek). Tetten érhető itt, mennyire él még az 1789-es forradalom tisztelete. Az írás további része azt igyekszik igazolni, hogy az egyesítéssel növekednének a bevételek, főleg a három kisebb település bevételei, így valójában ők járnának legjobban, amennyiben ez megtörténne. A cikkíró azonban nem tesz eleget ígéretének, nem derül ki ugyanis, miképpen jutna több pénz a város egészének és részeinek. Megtudjuk viszont, hogy a városvezetés a hiányzó bevételeket pótdókkal igyekszik kiegyenlíteni. Ennek a bizonyos pótdóznak a mérséklésére az egyesítés nagyon is valós lehetőségeket kínál. Egyik példának az ún.

kövezetvámot (ezt az idegen járművek fizetik a településnek az úthasználat fejében) hozza fel a szerző, amely úgy növelhető, hogy a vámsorompókat egyszerűen kijebbn, az összevont város peremére helyezik, hosszabb útszakasz, tehát magasabb vám. Aztán egy másik számítását is megosztja az olvasóval a cikkíró: az egyesítéssel megkétszereződik a lakosság száma, így ugyanannyi pótdótot több ember fizet be, ezért aztán az egy főre eső teher a felére zsugorodik. Ezt mindenki beláthatja, akihez „a gondolkodás denevére olykor-olykor elpillant.”

Hogy mekkora szerepe lehetett a városegyesítésben az Esztergom és Vidéke által közölt cikksorozatnak, az természetesen utólag nehezen megbecsülhető, ám az mindenképpen valószínűsíthető, hogy jelentős erők támogatták azt. A küzdelem 1895-ben eredménnyel zárult, a négy város hivatalosan egybekapcsolódott, ám még ezen örvendetes esemény sem tudott elég lendületet adni Esztergomnak ahhoz, hogy a kiegyezés után kibontakozó általános hazai gazdasági fejlődés itt is kibontakozhasson. Az okok mélyeit most nem kutatva leszögezhető, hogy a kellő lendület hiányát maga a szerző is jól érezte, ami világosan kiderül a cikksorozat zárszavaiból: „Nekünk, akik nélkülözni vagyunk kénytelenek a haszonhajtó kereskedelmet, a boldogító ipart, közlekedésünk felett pedig gyakran a kétségbeesés örvényei között hanykodunk: – az üdvösségre vezető egyedüli utunk: – az egyesítés!!”

Tomovics Marianna: A gonosz kiűzése
(vegyes technika, 100 x 80 cm, 2016)

Horváth Ödön

Változtatás előtt

Az embert túl sok kínálat kísérti.
Nem tudja, mivel lepje meg magát.
Miközben fontos teendőit végzi,
elébe hullik egy letört faág.

Ez a váratlan dolog megigézi:
felkelti vizsgálgató hajlamát.
Örvend, többé semmitől sem kell félni;
elkerüli a bajok rohamát.

Ezzel meg is oldódik minden gondja.
A Belső Szózat nyájas hangon mondja:
„Édesem, mától egy életen át

magad ura vagy, csak a fényt kövesd!
Hagyd el a régi utat: a kövest,
a zótyögőst, s vele együtt Verát!”

Hadd fogyjunk!

Ma egymás pusztítása fajvédő cél.
Gyorstüzelő fegyverrel bosszút állni.
Vélt sérelmedhez ürügyet találni,
hogy minél több áldozatot lelőjél.

Vásárolj hozzá még néhány gránátot!
Akit golyózáporoddal nem érsz el,
a robbanástól meggyőző eséllyel
hagyja el ezt a megcsúnyult világot.

Ha valakiknek bosszant a pofájuk,
tegyél róla, hogy ne sokáig lássad!
Pénztárcádtól függ, szerezz be egy tankot!

Azzal járd körbe a városi parkot,
s a fűben heverészőkből néhányat
vegyél célgömbödre és tüzelj rájuk!

Könyörgés

Tegyél csodát velem:
gyógyíts meg Istenem!
Aldásodra van szükségem csupán.

Hús erdő rejtekén,
hadd járjak újra én,
tizenkét év bénultsága után.

Ha kezem verset ír,
teljék meg a papír
jól olvasható, elegáns betűkkel.

Neked ez semmiség!
Számomra élni szép;
hadd szolgáljalak jóra készen, húen!

A pokol tornácán

A pokol tornácáról visszanezve,
ott látom közelben álló magam,
mintha meztelen testem lángban égne,
eltorzult vagyok és boldogtalan.

Utolsó éveimet felidézve,
a történekről nincsen rossz szavam;
úgy éltem, ahogy bensőm ösztökélte,
bajban is, de többször zavartalan.

Otthonülő lettem. Eséstől félve,
úgy éreztem, nekem van igazam:
ha nem indulok el a külső térbe,
úgy nem botlok kőbe minduntalan.

Sokat dolgoztam, de a pihenésre
is sort kerítettem, mert jó, ha van
lehetőség némi felüdülésre,
hadd legyek, amíg élek gondtalan!

Kiszolgáltatottan

Gazemberek szeme, ha összevillan,
abban a szent másodpercben átvillan
az agyamon: vajon mit akarhatnak?
Remélhetően, ha húsomba marnak,

mély, hasított sebem nem gennyeződik
el, mert velem a kutya sem törődik.
Ha Isten őrizz, belázasodom,
jó időre elmagányosodom.

Csak jól fizetett betegápolóra
támaszkodhatok. Rá is csak pár óra
erejéig, feltéve, ha van pénzem.

Kis szürke, műanyag ételhordóba
téve, házhoz szállítja az ebédem,
és kiszellőztet, ha akarom, s kérem.

A teljesség torzója

Jánosi András verseinek posztumusz kötete

Élt Pomázon egy rendkívüli tehetségű, reneszánsz alkatú művész – festő, grafikus, szobrász, regényíró, költő –, akinek a szíve 59 éves korában, 2007-ben megszakadt. Mindig és mindenben teljességre törő alkotó volt, korai halála azonban megakadályozta, hogy beváltsa, vagy legalább megközelítse az álmodott teljességet. Összegyűjtött verseinek posztumusz kötete ugyan törleszt valamit ebből az elmaradt lehetőségéből, mégis inkább arra utal, mivé lehetett volna költőként is, ha hosszabb földi lét adatik meg neki. De így is, félbe maradt pályájú versíróként is megmutatkozik erőteljes költői karaktere: biztos kézzel vitt lírai realizmusa, versvilágának konkrétsága, az értéktudatosság és az önmagában tovább éltetett hagyományfolytonosság. Az egyik ilyen hagyomány éppen annak a tudatosítása, hogy a költészetnek igenis öröklött hivatása van: hivatása kimondani a valóságot, és világjobbítóként, embernemesítőként irányt mutatni egy tisztább, jobb jövő felé. Ilyen értelemben költészetének egyik alapmotívuma, hogy a vers a boldogság elérésének egyik eszköze: „Mondom a verset, száll a dal, / keserű sorsot betakar. / Felszarít könnyeket, / gyermekeket ölbe tesz. / Szíveket szólít. Jó nekünk, Istenem!” (*Mondom a verset*). A költő szinte szófogadó gyermekként függeszti szemét a Jóistenre: „Nekem azt mondta az Isten: legyél jó, fiam! / És én szófogadó vagyok” (*Felirataim*). Egész élete így, a rendelt hivatás betöltésével telt.

Jánosi András – mint minden igazi költő – az egész teremtett világot kívánta versbe szőni, de a teljesség ígérete nem akadályozta meg abban, hogy a lényegre és a részletekre egyszerre figyeljen. A lényeg pedig számára a szépség vágya és a szépséggel eltelt ember öröme volt. Erzelemlököt, a fáradságos küzdelmet a nehéz munkát követő győzelem boldogsága, a köznapi ember egyszerű jósága és a mindenen fölüllemelkedő szeretet ereje határozta meg. Rövidebben, az a visszahozhatatlan és megismételhetetlen pillanat, amit a kötet címe is jelez: a boldogság nagyszerű pillanatának tudatosítsa, megbecsülése. Ez a fennkölt téma – ugyancsak igazi költőhöz méltóan – nála sosem fellengzősen jutott kifejezésre, hanem mindig konkrétan, még akkor is, ha számos verse fohászra emlékeztet. Ahogyan például a *Levél a Jóistenhez* című vallomásában szinte kisgyermekként fogalmazott: megköszöni a vesszözést, megköszöni a jutalmazást is, és csak egyet kér, hogy mindig szerethesse Teremtőjét, és ezt a végtelen gazdagságú érzését szétoszthassa embertársai között. Jánosi András imádságai – spirituális mondandójuk mellett is

– mindig konkrétak, személyesek és közvetlenül lélekhez szólók, szóljon bár az imádság *van Goghhoz, Szent Ferenchez* vagy a feszületen függő *Isteni Gyermekhez*. Maga esendő földi emberként emelte tekintetét az égre, aztán itt a földön hordozta körbe figyelő tekintetét, hogy fölmérje a múltat és a jelent, az országot és a világot, a hozzá közeli és a távolabbi életet, sok-sok nagyon is profán és aktuális témát találva. Idézte az '56-os mártírok emlékezetét (*A 301-esben tapogatózva*), észrevette az emberi hamisságokat (*Akárhogya sírtál*) vagy épp a gyermeknemzés misztériumát ábrázolta (*Antigenesis*). Számos versében – hiszen reneszánsz alkatú verselőről beszélünk! – kulturális motívumokra hivatkozott, azokból indult ki: szólította a színészkirályt, Latinovits Zoltánt (*Hazulról, haza*), megemlékezett a klasszikusokról, Egressy Béniről és Juhász Gyuláról (*Egressy Béni fohásza; Juhász Gyulának*). Jánosi András lírai realizmusa, erős értékeltví elkötelezettsége szinte predesztinálta, hogy közéleti kérdésekben is megszólaljon, így sok darabja sorolható az úgynevezett képviselői líra műfajába. Közéleti tárgyú verseinek közös vonása a haza üdvéért való aggodalom, a nemzet sorsának féltő figyelése és a jobbító szándékú bírálat attitűdje (*Cirkusz ország; Határtalan hazám; Milyen egy ország; Magyarul európai*).

Jánosi András költészete a tiszta emberség moralitásából fogant, amelynek sarokpontjai: a kikezdhethetetlen erkölcsi tartás, az eltökélt hazaszeretet, a gyöngék és elesettek iránti irgalom és empátia, a föltétlen istenhit, a természet és a művészet szépségeinek dicsérete, végső levezetésében: a sokszor kiismerhetetlenül kusza világban élő ember tisztaság- és szépségvágya. „Sorsunk homokjában alig észrevehető / porcsík csupán a helyes ösvény” (*Gerjesztett utak*) – éles szemmel, elkötelezett figyelemmel követte ezt az alig látható porcsíkot, és folyton ügyelt arra, le ne térjen róla. Azt is tudta, emberi értelemben milyen nehéz követni a kijelölt utat. Ezért empátiával, szolidaritással és szeretettel beszélt a tévelygőkről is, az elesettekről, a megfáradtakról, az elfásultakról és az elfeledett emberekről, akik valahol valamikor letértek az ösvényről. És nem is ő lett volna, ha nem akarta volna egymaga jóvátenni generációk mulasztásait, vétkeit (*Létünk mentése; A szürkék hegedőse; Koldus szeretet*). Volt gondja az emberi gyöngeségekre, hibákra (*Homokozó*), és ahogyan a maga küzdelmeit is megvívta testi bajaival, egyre több figyelmet fordított élete múlására, a leselkedő halál veszedelmére (*Gyógyultan távozni; Vigasz a holtaknak; Temető*).

Ahogyan a maga életével megszemélyesítette a teljességre törekvést, úgy költészetének sumája is az lehet: versekkel megfogalmazni a létezés egészét, versekbe foglalni az emberi mindenséget. Egész költői glóbusza a jóság és a szépség

tengelye körül forgott, miközben legerőteljesebb motívumai a racionális észjárás, a moralitás parancsa és a szeretet hatalma volt. Verselése ebből adódóan erősen gondolati töltésű, egyszerre konkrét és fogalmi, ám a konkrétumok mögül mindig fölsejlik a visszafogott, szemérmes érzelmesség. Jánosi érzelmei nem kiáradók, de inspirálók és lendületet adnak a konkrét vagy fogalmi versbeszédnek. E visszafogott érzelem egyfajta lelki fedezet arra nézve, hogy a költő csakis a valóságnak a maga bensejében kialakult képét adja vissza, és pedig abszolút hitelesen. Verseiben ritkán jutott önálló szerep az érzelemnek, az csak a valóság átéltségének hitelesítője; annak jele, hogy a lírai szubjektum a maga érzékeny receptoraival csakugyan magába itta a valóság képét, és úgy sugározza vissza, hogy közben önmaga lelki gazdagságát is hozzáadja.

Versbeszéde – a vers hivatásáról vallott fölfogásának megfelelően – kimondó, megnevező, de alig-alig képszerű. A költő a vers emberjobbitó, léleknevelő, pedagógiai hivatásához illőn szól, ám sosem prelegált vagy szónokolt. A versglóbusz sajátos műfaji viszonyai között meggyőzni akart; retorikája ennek megfelelően a meggyőzést, a példaadást szolgálta. Mintha valamennyi darabja eszméltető, fölismertető hatású volna, ezért versmondatai között igen sok a kérdő, az óhajtó és a fölszólító mondat, miközben szövege igazán sosem szárnyal föl, rendre a földi dolgok, az emberi hivatások szintjén marad: „Nekünk mindig fontosabb volt / szikrányi létünk fölmentése, mint tetteink / múltónak hitt, csöpp földrengése” (*Létünk mentése*).

Formai tekintetben legtöbb darabja belső ritmusú, gondolati dinamikájú, a motívumok által lüktetésbe hozott szabad vers, amelyben a tartalmi és a formai elemek együttes rezgése hozott létre izgalmas ritmust. Rövidebb darabjaiban azonban szívesen alkalmazta a magyaros, ütemező alakzatot: „Neked is sűg, nekem is sűg / ez a földi élet, / akármilyen gondolat jó / én már sose félek. (...) // Megvan most már minden szavam / fűre, fára, lányra, / elvilágít szembogaram / sötét éjszakába” (*Ezredvégi nóta*).

Kétségtelen, nagy öröm, hogy legalább születésének 70. évfordulójára, a maga grafikáival illusztrálva megjelenhettek János András versei, ám annál szomorúbb, hogy ez a hetvenegyhány vers csupán, – ámbár sokatmondó – jelzés, mivé lehetett volna, ha hosszabb földi alkotói pálya adatik meg neki. De így is, a félbe-szerbe maradt költői életmű is példázatos abban az értelemben, ahogyan a maga hivatásáról szól: „Szolgának születtem, nehéz szolgálatra: / gyógyírt adni bánatra, / s hinni tanítani a hitelent” (*Ébredés*).

(Jánosi András: *Vedd észre, hogy épp most vagy boldog. Verseik. Budapest, Hungarovox Kiadó, 2018. 134 p.*)

Wernke Bernát

maró lobogatként

...bármily rettenet fedi is, e
betörő feketébe fellegülő
júniusi eget, ...Péterből buggyan
bársonyos zuhatagba, az epedő
pattanat, hogy 29-én – mutasson
dicső körképet – mosolyogtatva, a
már érett gabona (e sok alkalmi
forratag, az őszi árpát, már magtárba
hajtotta, pazarban) ...hisz a mai nap
mámoríthatta, maró lobogatként,
gazdát, s lovat – akkortájt aratásra...
most géppel kelnek hozzá, sokkal
kevesebben, a kényelmesedettek... de
nekünk tükröződik, ezer éves
történelmünk... bár így lenne, mindenkiben...
...kik elfelejtik, seregülő újra torkulóba,
a most Péter léptette, magasztos perceinket,
fel-felidézve, az
érkező napok,
sűrűjébe...

*Esztergom, 2018. esztendő június
havának huszonkilencedik napján*

vízi rengetegben

...végre,
partra ért hűsége, a
fecsegő hullámok örök létét,
türelméből
számúzve...
meglehet, hogy ez már, új élte, a
szárazföldi köpönyegével
fedetten... s a
kutakba rekedt hevek, mik kísérnek, e
vízi rengetegbe, megintbe köröződnek
reménytelen... s hintegetük marad, a
visszatért fakult foltjaiba
hullatva... s majd
akkorra, mikor a hajó megint ugratagaiba
kap, a lombozódó taréjokban, s telt zörejek
viszik, a szokott zúgó kergetegekbe, lég
szelével, most már pihentetve, a földön
sokat látott, érzett, szemeiben, a történeteket
visszapergetve, ide a kietlenséget lehelt,
nedves végtelenben...

Hajadonok

AB

Előbb csupán az egyiküket ismerték, a másikat csak jóval utána. Az első kövér volt, s magas termetű, a másik sovány és alacsony. Minden munkanapon együtt látták őket beszállni egy fehér MS 1000-be. Később aztán megint maradt csak a Ducika.

A

Ducika mindig vidám volt, szerette az embereket, így aztán az embertársai is szerették őt. Gyönyörű volt a haja – hosszú és tömött. Olyan dús volt a hajkoronája, hogy nem fésülhette csak úgy a füle mögé, mert lekonyultak volna a fülei, ami nem felelt meg az esztétika követelményének. Ducika úgy segített ezen, hogy csattal tűzte össze a haját, így aztán a füle szépen odasimult a koponyájához. Kicsi, szép formájú füle volt. Szív alakú ezüsthüvelyt viselt benne. Érzékeny alkat volt, bár kinézése alapján undok teremtménynek is vélhették. Hája védte a világ bajától. Még ami a haját illeti: ha netán – ne adj Isten – kopaszra kellene nyíratkoznia, a haja úgy tíz centiméterig merőlegesen nőne, süni-frizurára. Csak aztán dőlné meg a súlya miatt.

Ducikának egészen különös volt a szeme. Rövidlátó volt, de csak az egyikre, a jobbszemére. Bár a rövidlátása meghaladta a mínusz három dioptriát, nem hordott szemüveget. Megfogadta az orvosa tanácsát, hagyta magát rábeszélni a kontaktlencsére. Az említett szemorvost már csak azért is nagyra becsülte, mert nagyon tett neki az ápolt haja, és egyre csak azt hajtogatta, hogy ilyen csak a sikeres nőknek van. Meg sem próbált tiltakozni, bár egy csöppet sem tartotta magát sikeresnek.

A jobbszeme ugyan gyengébb volt, de annál szebb. Nagy, szép íves pillákkal. Az egészséges szeme kisebb volt, alig takarta bágyatag szemhéja. Így aztán Ducikának külön szeme volt a munkára, külön a parádéra. Csöppet sem bántódott emiatt, holott elég sokszor okozott problémát, ha kikészítéskor valahogy takarni szeretne volna a kis hibát. Nemegyszer előfordult, hogy füttyült az egészre. Ilyenkor a szebbik szemét még gyönyörűbbre festette, kidomborítva minden kedves vonását, hogy még szebb legyen. A másikra nem akarta felhívni a figyelmet, csak úgy kutyafuttában bánt el vele, így aztán még hitványabbnak látszott. Az eredmény – az emberek sajnálni kezdték.

– Ilyen fiatal és már üvegszeme van – mondták egyesek. Mások a hajadon mivoltára hívatkoztak. Ők álltak közelebb az igazsághoz, de nekik sem volt teljesen igazuk. Az orra elfogadható volt, nevetéskor kedvesen felhúzta. A nevetés volt az eleme. Úgy csillogtatta fogait, oly tökély-

lyel, hogy az emberek csak az „őszinte mosolyt” látták, a töméseket nem számolták. Meg amúgy sem lehetett látni azokat. A fogaira sokat adott. Csakis külföldi fogpasztát használt. Naponta legalább ötször mosta, ha nem többször. A fogmosást pontosan az előírás szerint végezte – körmozdulatokkal dörzsölte a fogait legalább nyolc percig. Fogkeféjét havonta cserélte. Élvezte, bár ez komoly összeget tett ki havonta.

Az álla kecses ívben csatlakozott a nyakhoz, bár nem volt túlságosan kifejező a háj miatt.

Ducika arcának összbenyomása: kedves, szimpatikus.

És most lássuk a termetét. Ducika szándékosan evett sokat. Az egyik hajdani férjjelöltje orvosnak tanult, betegesen féltette az elhízástól. Ezért sose vett neki csokoládét, sose ittak együtt sört, bort, sem töményitalt. A fölösleges kalóriamennyiséget nagyon korlátozták. Ducika akkor nem volt kövér, inkább amolyan lépegető csontváz. De hát nagy volt a szerelem, még így is hajlandó lett volna férjhez menni hozzá. Ez a szándéka nagy szerencséjére sose valósult meg.

A medikus apja húzta ki ebből a pácból, amikor kijelentette:

– Te undok taknyos, márpedig az én fiamra ne akaszkojj! Ő doktor lesz, nem pedig a férjed. Nekünk már megvan a magunk elképzelése...

Az elképzelés lényege pedig egy kerekded, pöttömnyi kis leányzó volt, aki ugyan műveltség dolgában elmaradt egy kicsit, nászajándékul viszont autót, hízőt, hétvégi és családi házat kapott. Az apukája, egy nagy gyár igazgatója, ezt megengedhette magának. Örömmel adott túl a lányán, akinek fényképét sosem mutatta meg senkinek, bár példás apaként magával hordta a levéltárcájában.

E keserű tapasztalat után Ducika számára nem csak a szerelem időszaka szűnt meg, hanem a vágyak, a férjhez menési szándék, meg főként a különféle önmegtartóztatások időszaka is. Elkezdett hódolni az evésnek, szívesen öblítette le alkohollal, s itatta fel cigarettá füstjével. Egy évi dohányzás után már nem volt elég a húsz cigaretta. Az első évben felszedett nyolc kilót, a másodikon még hetet hozzá, aztán már tartotta a súlyát, több egyszerűen nem fért rá. Az alakjával csöppet se törődött, egyszerűen csak nevetett saját magán. Gyakran mondogatta, hogy nyugodtan reklámozhatná a Michelin márkájú autógumikat, sőt emeletes tortához is hasonlította magát. Az emberek azt híresztelték róla, hogy szerelmi bánatában hagyta el így magát. Ha látnák egyszer tejszínhabot reggelizni, amit fél liter tejszínből vert föl, bizonyára megértenék, hogy mindezt nem bánatában teszi, hanem inkább a maga gyönyörűségére. Ducika maga varrta a ruháit – mindig a saját fantáziája szerint. Nagyon vidámnak látszott bennük, bár mindenki megmosolyogta remekléseit. Ő azonban fölöttébb elégedett volt velük.

Ducikának kétszobás lakása volt a lakótelepen. Busszal járt a munkába (gimnáziumban tanított) és haza, ami jobb napokon csupán két órát vett igénybe. Az iskolában szerették. A tantestületben ártatlansága és csendes természete miatt, a tanulók körében pedig vidámsága és hangulatossága miatt. Időnként figyelmen kívül hagyta a tantervet és tengerész történetekkel traktálta a diákokat. Igyekezett őket meggyőzni, hogy férjhez megy, ha majd a „barátja” (egy tengerész) idővel megtelepszik. Egyelőre mindig úton van és csak leveleznek. Beszéltek nekik a különféle tájakról, a delfinekről, a karavánokról meg a sarki rókákról, a „finn polkáról” és az angliai punkdivatról. Lényegében annak alapján tájékoztatta őket, amiket összeolvasott a tudományos könyvtárban. A diákok persze vették a lapot, és feszülten hallgatták a tengerész kalandjairól szóló legújabb híreket. Milyen nagy kár, hogy Ducikáról egyetlen tengerésznek se volt mégcsak sejtelme sem.

B

Ducika így működött már két esztendeje, amikor új tanerő tűnt fel, egy riasztó jelenség. Ő lett a Soványka, egyébként matematika–fizika szakos tanárnő. Az egyetem befejezése után nyomban egy idegen városban kapott helyet. Laknia nem volt hol, hacsak az autójában nem, amihez rejtélyes körülmények között jutott. Ducikának ez a lehetőség nem tetszett, és kollegialitásból felajánlotta, egy ideig lakjon nála.

Soványka, ahogy azt már említettem, aprócska, filigrán termetű volt. A frizurája elképesztő. A haja már eredetileg is ritka volt, festés és tartós után még lehetetlenebb. Szinte képtelenség volt megfelelő frizurát csinálni neki, ami a fülét is takarná. Ez volt a legnagyobb, a legfőbb baja. Mert nagy volt a füle, idomtalan, amolyan donga alakú, ami kivételes összhangban volt silány természetének többi részleteivel. Fülének legfőbb hiányossága azonban az volt, hogy a koponyájával tökéletes derékszöget zárt be. Amíg frissen mosott volt a haja, akkor még csak hagyján, kinézett valahogy. Két nap múlva azonban itt-ott már kezdtek kiütközni a foltocskák, így láthatóvá vált rózsaszínű fejbőre, meg az egész füle, ami vidáman bújt elő, hogy magára vonja a világ figyelmét. A plasztikus sebészeti beavatkozás ebben az esetben szóba se jöhetett. Soványka emiatt fülbevalót se hordott. Ez volt az ő külön bosszúja.

A szemöldöke ritka, de hüvelyknyi széles volt. Minden áldott este kis kefével idomítgatta, azt valódi ricinusolajjal nedvesítgette, ami közvetlenül a gyógyszertárban szerzett be orvosi vényre. Még tán a kefe szőrzete is megnövekedett tőle, Soványka szemöldökének azonban mit sem használt.

Az orra vékony volt és hosszú, a szája zárt és keskeny, fogai aprók és hegyesek. Az arcbőre zsíros és pattanásos. Ducika mindent látó jobb

szeme meg is jegyezte, hogy hetente egyszer nem ártana neki az élesztős vagy joghurtos pakolás. Soványka állta eléggé hegyes volt, s kissé előre is tartotta, mintha a levegőt akarná vágni vele, hogy a teste könnyebben haladhasson.

Soványkának fel kellene szednie legalább tíz kilót, hogy karcsúnak lássék. De ő hallani sem akart róla. Kedvelte a kimért, pontozott diétát, hódolt a jógának, hogy éhesen jobban tudjon uralkodni magán. Termete, alkata egyformának látszott, előlről, hátulról, oldalról egyaránt. Bája-it nem hangsúlyozták semmiféle rémes domborulatok, amiket a férfiak oly sokra tartanak, amikre némely hölgy még büszke is. Kezdetől fogva lenézte Ducikát júnoi termete miatt. Alkate előnyeit mindenképpen kihangsúlyozta. Szűkített szvettereket meg pulóvereket, szűk nadrágot vagy felvágott szoknyát hordott. Magassarkú cipőben a járása különösnek hatott. Imbolyogva nyomult előre, mint valami kacska. Lába is kicsi volt. Ducikaének sokszor úgy tűnt, hogy a lábujjai közvetlenül a lába szárából nőttek ki.

Amennyire közkedvelt volt Ducika a diákok meg a tantestület körében, legalább annyira nem volt az Soványka. Ő volt a szükséges rossz az iskolában. Szigorú, tartózkodó, kimért, mint az egész alkata. A kollégái azért nem szerették, mert besúgó volt. A diákok meg a pedantériája miatt utálták. Szigorúan megkövetelte az írásbeli munkák külalakját is, a hegyes ceruzákat, óráira a könyveket be kellett csomagolni kék papírba. Nem volt hozzájuk egyetlen kedves szava. Minden órán írtak röpdolgozatot, amit márkás számítógéppel ellenőrzött, amiben még stopperóra is volt. A diákok keservei meg csak szaporodtak, mert az értékelés módszerét még azzal is tökéletesítette, hogy tudásukat még százalékra is átszámította. Mind többen kezdtek közülük gyomoridegességre panaszkodni. Soványkát egyre jobban utálták, annál inkább kedvelték Ducikát, és sehogy sem bírtak felfogni, hogyan viselhetik el egymást ezek ketten.

AB

Egész jól megvoltak kettecskén. Az együttélésükre célzó kezdeti pusmogás után az emberek megszokták állandó együttlétüket, és felhagytak alaptalan megjegyzéseikkel.

Ahogy hazatértek az iskolából, mindketten belemélyedtek munkájukba. Ducika vidáman jött-ment a lakásban cigarettával, meg tojásos tejszínhabos kávéval, Soványka meg lóbuszülésben számolgatta át a jegyeket százalékra. Ducika vígan hajókázott a tengeren, Soványka meg a tranzistoros rádiót javította, ami egy ilyen beavatkozás után sosem bizonyította a márkája szerinti minőséget. Ducika élénk színű színes tollakkal írta előkészületeit, Soványka feketebe-tetes örökíró-t használt. Ducika bevásárolt, főzött, mosott mindkettőjükre, Soványka meg a lakás tisztaságára ügyelt. Szombaton moziba

vagy színházba mentek, vasárnap a Technikai Múzeumba. Amíg Soványka lazító gyakorlatokat végzett, Ducika elterült a szobájában, Chopint hallgatott vagy naplót írt. Amikor rájött, hogy titokban Soványka is olvasgatja, kezdett írni egy másikat is. A lakótársa számára is, meg magának. Egy alkalommal említést tett róla, hogy már tizennyolcadik évétől írja a naplót – minden évben új füzetbe. Röviddel ezután tapasztalta, hogy Soványka szaglász a naplók után, szeretett volna valami pikánsat is megtudni kolléganőjéről. Ő meg, hogy örömet szerezzen neki, egyik füzetet a másik után írta teli, és olyan helyeken hagyogatta, hogy Soványka minden gond nélkül hozzáférhessen. Nagyon érdekfeszítő játék volt. Ducika kitalált néhány erotikus történetkét is egykori (nem létező) szerelmeivel kapcsolatban. Soványka mindezt készpénznek vette, így hát hébe-hóba adott neki néhány „jóakarató” tájékoztatást, tanácsot, eddigi életvitelével kapcsolatban.

B

Soványka már ifjúságától megpróbált beilleszkedni a felnőttek világába. Kedvelte a fiúkat, és baráti kapcsolatot tartott velük. Ducika egyáltalán nem tudta elképzelni ilyenek. Soványka azonban sosem tetszett a fiúknak. A korán megismert házastársi kapcsolatok alapján arra az elhatározásra jutott, hogy sosem megy férjhez, csak a tanulmányainak és a munkájának fog élni, s úgy is tett. Ha mégis erőt vett rajta a testi vágy, csak olyan egyének jöhettek számításba, akiknél nem kellett számolnia azzal, hogy megkérik a kezét. El sem tudta képzelni, hogy tehetőségét házasságba fojtja: mosás, főzés, takarítás, bevásárlás. Pfuj, szörnyűség! Ducika ezért sosem kötötte az orrára, hogy ő pedig férjhez AKAR menni. Lehet, hogy a harmadik X-ig akad valaki, s ha nem, itt van még a társkereső, az apróhirdetés meg miegymás. Így hát megvolt a kellő indok, hogy a harmincadikig hátralévő napjait főleg idegeskedés nélkül élje le. Ducika néha szégyenkezett is amiatt, hogy ilyen gyerekes módon vágyakozott a házaseséltre.

A

Ducika a naplókban leírt kitalálmányaiban egyre rafináltabb lett. Azonban minél többször leírta, hogy nem akar férjhez menni, annál jobban belé fészkelődött a férjhez menés utáni vágy. Nem volt szándékában, hogy az életét örökké csak kitalálja, elképzelje, főleg nem azért, hogy ezzel boldoggá tegye Soványkát, aki kezdett egyre inkább az idegeire menni.

Egy alkalommal Soványka bejelentette, csak később jön haza. Ducika fogta magát, és elment egyszál magában a kávéházba egy vermutra. A legnagyobb ámulatára ott találta lakótársát egy férfi társaságában, akinek a foglalkozása véleménye szerint az építészettel lehetett kapcsolatban. Fekete göndör haja volt, rajta magasnyakú puló-

ver és lila kötött mellény, testhezálló márkás farmernadrág és kitaposott gumitalpú cipő. Soványka sugárzott mellette a boldogságtól.

Este aztán bizalmasan elárulta Ducikának, hogy egyik „gyerekkori pajtása” volt. De egy ilyen „gyerekkori pajtás” nem tud egy nőt, főleg ilyen Soványka-félet ekkora gerjedelemre lobbantani. Ducikának megvolt erről a privát véleménye, és utána nézett Soványka „ügyletének”, figyelni kezdte. A szíve ugyan tiltakozott ellene, de az esze szinte parancsolta: „Tedd a saját érdekedben, rázd le végre!” Így aztán Ducika rövid időn belül jó rakásnyi értékes adatot gyűjtött össze: a „gyerekkori pajtás” szerelő, kétszer elvált, három gyerek apja, és Soványkát nincs szándékában feleségül venni. Ráadásul azt mondta neki, hogy kétes hírű nőszemélyekkel semmi kedve kapcsolatot fenntartani. Soványka ahelyett, hogy megsértődött és elkeseredett volna, megszegte alapelvét és elhatározta, hogy fedelmi módon áll rajta bosszút. Olyan hálót vett ki rá, beleértve az autóját is, hogy abból egy tetű se szabadulna, nem egy ilyen mamlasz. Ducika boldog volt: megszabadul Soványkától, és a diákjai is jól járnak. Amikor a „gyerekkori pajtás” bevonult gyakorlatra, Soványka a felismerhetetlenségig megváltozott. A diákjaira mosolygott, felhagyott azzal is, hogy százalékban értékelje tudásukat. Végre olyan érzése volt, hogy teljes értékű nő. S amikor kapott egy képeslapot a következő szöveggel: „Emlékezz, drága, mindennek eljön az ideje, s a türelem rózsát terem, kitartani, nem szabad elsietni semmit!”, Soványka rendelt egy adag tejszínes epret meg egy pohár sört. Aztán kipotyogtak a könnyei és azt tanácsolta Ducikának, hogy ő is menjen férjhez. Ducika nem hitt a saját fülének. Az esküvőn ő volt az első koszorúslány.

AA

Ahogy kiköltöztette Soványkát a számítógépével meg a jogás zsebkönyvével egyetemben, kifestette a lakást. Bánatában (utoljára) megevett fél liter tejszínt és fél kiló sós földimogyorót. Még volt egy éve, hogy lefogyjon és apróhirdetést adjon fel. Elkezdett rendszeresen futni, tornázni, úszni, és többet járt az emberek közé. Hogy mindenkinek a tudomására hozza, íme, új életet kezdett, rövidre vágatta a haját. A diákjai még jobban rajongtak érte, a kolléganői igyekeztek bemutatni őt fiatal férfiakkal. Mindenki figyelemmel kísérte az apróhirdetések ismerkedési rovatát, csupán ő várt még, bár a harmincadik születésnapja feltartóztatlanul közeledett. Aztán el is érkezett.

A(C)

Éppen a harmincadik születésnapján, amikor az újságárusnál megvett minden olyan újságot, amelyben ismerkedési rovat volt található, megszólalt a bejárati ajtó csengője. Ducika meglepődött: „Ki az ördög lehet ez?” Az ajtóban egy

szimpatikus férfi állt csokorral és egy köteg levéllel a kezében:

– Bocsánat, ön ez és ez? – kérdezte.

Beinvitálta egy kávéra.

– Tudja, tengerész voltam. Abbahagytam. Azt hiszem, ideje lenne normális életet kezdeni. Adtam fel hirdetést, ennyi választ kaptam rá. Mindenben azt ajánlották...

Ducika elsápadt és kitepte a férfi kezéből a levelet. Ráismert diákjai, kollégái, ismerősei írására.

– Örömet akartak szerezni önnek...

Ducika elsírta magát. A tengerész törülgette le a könnyeit és csókolgatta lehunytt szempilláit.

– Beleegyeznek?

A

Ducika felriadt álmából. A vekker szólt. Az ágy alá rúgta mérgében és kiment a konyhába. Még van egy órája, hogy megreggelizzék és beérjen az iskolába.

– A fenébe is, az se lenne baj, ha nem lenne tengerész –, mondta dühösen, s ahogy a szoknyáját vasalta, kiverte a biztosítékot. Soványka már nem lakott vele, így hát nem volt, aki nyomban megjavította volna.

Azon a napon Ducika nem vett újságokat, nem fogadott látogatót. Az iskolából egyenest hazament, hogy kibőgje magát az üres lakásban, amelyben a kivert biztosíték várta csupán, mert nem volt, aki megjavítsa.

(Vércse Miklós fordítása)

Wernke Bernát

gomolygatából világosba

belépett... valami boltozódó-féle, teremi készültekbe, az ide érkezettek, türelmetlenségeivel fűszerezetten – holmi direkt ünnepre... hol sörényítettetni akar, a borotvált arcok, csupaszára, hogy legalább valami legyen rajta, ebben a sivárságban... mintegy csengeteket dobva onnan, e halmozódó üres kongásokba..., hogy ott a réteg, rájuk akasztódva, valami áratag hangtalan darálatban..., s ne simítsák arcaikat, sima felületű, csupaszaikba – most legalább magát kímélje, e terjetegébe lépődött hintésekben... így azonnali szökésére gondolt, benne kavargó dalaival, ajkáról, néha ki-kikanyaragtatón... ahogy felragyogott szobája mélyéből, kizajdulva, kottája mosolya... adva a hangokat, gomolygatából világosba... „elmegyek innen, zongoráig menekülve azon nyomban... billentyűimre borulva, s abban a sokkal szelídebb levegőben, felhangoztatom a fellegeket, messzeségbe lebegtetve, sodratomba remegtetve”

Tomovics Marianna: Téli táj (akril, 80 x 100 cm, 2008)

„Háború és Béke” Magyarföldön

„A tatárok országában két temető van. Az egyikben hantolják el a kánokat, vezéreket, és az összes jelentős személyeket, bárhol érje őket a halál. A másikban azokat a nemes urakat helyezik el, akiket Magyarországon öltek meg. Ott ugyanis sokan lelték halálukat.” (Plano Carpíni úti jelentése 1247-ből).

Nagyapám körzeti orvos volt. Egy kedves, Csorna környéki faluban, Bágyogszováton élt, visszahúzódó természetű, festőművész nagymamámmal. Meseszerű nyarakat töltöttünk náluk nővéremmel. Úgy 1972 táján ötödikes lehettem, amikor történelemkönyvemben, egy gőzmozdony izgalmas képe alatt, a következő mondatra lettem figyelmes: „Kérdezzétek meg nagyapátokat, az öreg kommunistát, hogyan is volt az annak idején!” No, ennek fele sem tréfa, gondoltam magamban, és szaladtam megmutatni a felhívást. A szöveget látván szegény nagyapám füle olyan vörös lett, mint a sült kakascomb, majd így szólt: „Tudod, hogy volt, kis unokám? Mindenhogy volt, csak úgy nem, ahogy ezek mondják!” Egy másik történet Párizst érinti. A nyolcvanas évek vége felé – amikor a szocialista rendszer rendíthetetlen internacionalistái már a nyugati globalista szekta hívőivé kezdtek válni – turista-csoportommal, valamely Notre-Dame melletti étteremben étkeztünk. Amint megtudta a pincér, hogy Magyarországról jöttünk, széles mosollyal megnyugtató bennünket, hogy ő is marxista. Ennek hatására kötelességemnek éreztem hasonlóan kedvesen biztosítani afelől, hogy a magam részéről meggyőződéses anti-marxista vagyok, és ugyanez vonatkozik a családom, a baráti köröm, sőt hazám nagyobbik részére is, Istennek legyen hála.

Azóta is igazságtalannak érzem és felborzolja kedélyállapotomat, ha az oroszokat összekeverik a Szovjetunióval, az iszlám szakralitást, a globalisták gerjesztette, létünket fenyegető bevándorlóözönnel, az Újszövetség talaján álló kereszténységet az áljósággal és az önfeladással, a Triannonnal sújtott magyarságot a '19-es rémuralommal vagy a Rákosi-rendszerrel és kapcsolt részeivel. Azonban a legszörnyűbb talán, amikor az emberiség üdve érdekében milliók öletnek meg a Közel-Keleten, közben krokodilkönnyek patakanak Nyugaton, az itteni őslakosság legelembibb érdekeivel szembehelyezkedve. A lényeg, mindenkit jöttmentté tenni, kitépni saját anyaföldjéből, nemi, vallási önazonosságából. Aztán a keletkezett úrt előregyártott, művi elköteleződésekkel és a kábulás „szabadságával” pótolni, a

kiszolgáltatottságot kiteljesíteni. Mindebből nyilvánvaló, hogy talán soha nem volt időszerűbb, hogy felvegyük a küzdelmet a túlcsoordult, ál-szellemi, szivárványszínekben nyomuló elvilágiasítás ellen, valamint hogy éltetni törekedjünk történelmi emlékezetünket (vö.: Szent X. Pius pápa: „Antimodernista eskü”). Nemcsak a fáradt és unalmas liberalizmus erőltetése „kortárs”, hanem a jövőt tételező friss, erőteljes többközpontú világrend eszmeiségének antiglobalizmusa is az (vö.: Rétvári Bence: Köldök nélkül).

A mongol tankönyvekben az általunk tatárjárásnak ismert jelenség állítólag magyarjárásként szerepel, amennyiben szerintük igazából mi állítottuk meg annak az Arany Hordának a harcosait, akik addig úgy hatoltak át igen erős népeken, mint kés a vajban. A leírások alapján töprengésre készítő hasonlóságokat találhatunk a Napóleon elleni nagy orosz honvédő háború lefolyásával. A franciák rendkívül erős, a fél világot felvonultató hadsereggel támadnak. Borogyinónál vereséggel felérő győzelmet aratnak. Mindkét félnél óriásira duzzad az áldozatok száma. Az események hatására Kutuzov tábornok, a felperzselt föld és gerillaháború eszközához nyúl, amit – állítólag először – az al-dunai szkíták alkalmaznak I. Dareiosz ellen, amikor is nyolcvanezer perzsa marad holtan az ellenséges földön. Az oroszok hatalmas áldozatokat hoznak. A Cár kiűrtteti Moszkvát. A francia császár tehetetlen dühében céltalan rombolásba kezd, felgyújtja a csodás épületekkel ékes várost. A termés pusztul, a munkára fogható lakosság sehol, közeleg a tél, éhezés tör ki. Végül valamely halaszthatatlan – részben valós – elfoglaltságok ürügyén, a nyugati összhadak, komoly veszteségekkel, megtörtén távoznak. Lev Tolsztoj gróf regényéből Szergej Bondarcsuk készített egy csodálatos, hatórás filmet.

A világverő, turáni-szkíta-hun gyökerű mongol uralkodó, Dzsingisz kán (1155–1227) sem tűnik annak a vérben úszó, műveletlen valakinek, mint amilyennek a nyugati elbeszélő mód – Attila turáni-szkíta-hun nagykirályhoz hasonlóan – előszeretettel ábrázolja. Híres „Öt ujj” elmélete a pusztai íjfélesztő lovas népek vallási türelmének szép példája. Legendás postaszolgálat rendkívüli gyorsasággal, elképesztő távolságokat hidal át. Hatalmas birodalmának működtetése lehetetlen volna világszínvonalú hivatalnoki kar vagy kimagaslóan szervezett titkosszolgálat nélkül. Tisztjei, hadserege a világ legjobbjai közé tartoznak, mind a katonai erények, a felkészültség vagy a felszereltség tekintetében. Az egyistenhívő turáni-szkíta-hun hagyomány talaján, a konfuciánus eszmék mentén építi fel Eurázsiai Birodalmát, ami a Családok-Nemzetségek-Népek-Birodalom piramidális felépítésén alapszik, mely az őszakrális Világkirály eszmény tiszteletére utal.

Nyilvánvalóan nem véletlen, hogy Szent János „Jelenések könyvében” az „Apokalipszis lo-

vasai” közül az Aranykort a Lovasíjász, a *Brahmin* alakja testesíti meg, amit aláhúznánk. Az Ezüstkort a Kardos lovas, a *Ksátria*. A Bronzkort a Mérleg lovas, a *Vaisja*. A Sötétkort pedig Halál lovas, a *Sudra*, kinek uralmát azonban igazából a hierarchián kívüli fordítottság elv alapján működő árnyékhatalom tételezi [vö.: Albrecht (Ajtósi) Dürer: „Az „Apokalipszis lovasai” című fametszetével. Az Apokalipszis jelentése: az Igazság pillanata, amikor lehull a lepel].

Többek között Krisztus is és az Ő magyar arca – a Szent Korona – is Világkirály jelkép, aki közvetít Ég és Föld között. Eme szakrális kultusz legősibb formája, nagy valószínűséggel, az Eurázsia szívében található – a régmúlt-régmúltjának, talán az emberi Kezdeteknek a magasságából és mélységéből fennmaradó – kirgizisztáni hegy-piramis tiszteletben ismerhető fel, amely aztán szétsugárzódott a japán Fuji-, a mezopotámiai-kínai-közép-amerikai városias zikkurat-, illetve az egyiptomi Amon-Ré-kultuszba. Ennek megfelelően az Arany Horda jelentése tulajdonképpen a Nap Harcosai, a Kék Hordáé pedig az Ég Harcosai (vö.: Nyikolaj Trubeckoj: „Dzsingisz kán hagyatéka.”).

A Mongol Birodalomban az előmenetelt főleg az érdemek befolyásolják, és ha valaki – akár bármely előkelő származású is – nem teljesíti kötelességét, hamar alulról szagolhatja az ibolyát. Azonban a nagy uralkodó nemcsak félelmet tud kelteni, hanem alattvalói megbecsülését is ki tudja vívni magának: „Azt kívánom megvalósítani, hogy az Örökkévaló Kék Ég alattit ismét egy családdá tegyem és békét teremtsék a világon.” (Dzsingisz kán: „A bölcsesség kulcsa”). Talán nem is kell említenünk, hogy itt nyilvánvalóan szó sincs valamely pacifista farizeizmuson, illetve „hasznos idiotizmuson” alapuló – ahogy Aradi Dániel barátom fogalmazta: „Gomböntő globalizmusról” (vö.: Henrik Ibsen: „Peer Gynt”) –, mindent természetellenesen egybemoldni vágyó utópiáról: „Ádám: Mi eszme az, mely a széles világot egygyé olvasztja?” (Madách Imre: „Az ember tragédiája”, „Phalanster szín”).

Dzsingisz kán keleten meghódítja Kínát (!), szövetségbe kényszeríti a szegről-végről rokon közép-ázsiai türk és iráni népeket, majd Nyugat felé nyomul. 1223-ban, a Kalka-folyó mentén kiváló hadvezére, Szűbőtej Bátor legyőzi az egyesült orosz és – a Kötöny kán vezette – kun harcosok túlerőben lévő csapatait. Fia, Ögödej kán (1185–1241) megszilárdítja apja hódításait, és továbbiakat eszközöl. 1236-ban Batura (1204–1255) bízza a további nyugati terjeszkedést, aki a volgai bolgárok legyőzésével megkezdi az Arany Horda kialakítását.

Érdekes alakja a kornak az angol származású londoni Róbert, mongol kémfőnök. Részt vesz a Magna Charta küzdelmeiben, majd János királynak a követe Közél-Keleten, mely megbízatás révén állítólag megakadályozza, hogy az uralkodó az iszlámot tegye államvallássá Albionban. A

szentföldi Akko városában már mint a Templomos Lovagrend tagja tartózkodik. Baráti viszonyba kerül II. András királyunk (1176–1235), Tamás egri érsek vezette keresztes lovagjaival – melynek révén valószínűleg hozzájárul az Aranybulla eszmei előkészítéséhez – és jól megtanul magyarul. Nem tudván azonban uralkodni játékszenvedélyén, a Rend méltatlan viselkedése miatt „kopaszra nyíratja, a vezeklők daróc ruhájába és lószőr gallérjába öltözteti”, majd száműzi. A tévelygő, ám művelt és tapasztalt nemes – ügynökök közvetítése révén – Dzsingisz kán szolgálatába áll, aki alkalmazza a kancellárián. Végül Batu kán kémfőnökévé növi ki magát. Julianus barát találkozik vele a mongol udvarban, és egy általa magyarított levéllel veszi hazafelé az irányt. Londoni Róbert részt vesz a Kárpát-medencei hadjáratban. Hamis levéllel próbálja munkára csalogatni a rejtőzködő lakosságot. Sorsa 1242 júniusában éri utol. Nyolc mongol tisztársával éppen a nyugati határszélen fürkészik, amikor óvatlanul Civakodó Frigyes osztrák herceg karjaiba fut. Bécsújhelyen rövid úton kivégzik, „testét az kutyák elé, az árokba vetik”.

Még 1236-ban, Batu öccse és vezére, Berke kán (1209–1266) – az első mongol vezető, aki felveszi az iszlámot – ismét térdre kényszeríti a nyugtalankodó (kipcsak-kazah) kunokat, majd tizenötezer serdülő ifjút ad el közülük rabszolgának Egyiptomba, nem utolsósorban azért, hogy borsot törjön versenytársa, a Perzsiát uraló nesztoriánus keresztény mongol vezér, Hülegü kán (1218–1265) orra alá. A terv kalandos módon tulajdonképpen beválik. Később ezek a fiatalemberek képezik ugyanis a Közél-Kelet fenegyerekeinek, a mamlúkoknak (egyiptomi janicsárok) a túlnyomó többségét. Közülük emelkedik ki Bajbarsz (1223–1277), a nagy mamlúk szultán, a keresztesek réme, a hatalmas, bevehetetlennek vélt erődítmény, Krak des Chevaliers elfoglalója. Ő az, akinek 1260-ban, Ajn Dzsalút-nál (Góliát forrásnál) sikerül megállítani Hülegü seeregét, ahol a kán hű hadvezére, Kitbuga is holtan maradt a csatamezőn. Hírhedt történet, ahogy két évvel korábban, a rettegett perzsa uralkodó – keresztes, valamint grúz és örmény szövetségesek segítségével – felkoncolja a jelentős szellemi központ, Bagdad városának teljes lakosságát. Emberfejhegyek magasodnak a füstölgő romok között. A rivális Berke kán három muszlim töménye (harmincezer harcosa) is jelen van a megszárlásnál. Szívük mélyén valószínűleg ekkor erősödhet meg az érzés, hogy nem igazán akaróznak majd teljes erőbedobással küzdeni kunmamlúk testvéreik ellen, Ajn-Dzsalútnál. A csata után a dühöngő Hülegü kán megöleti három vezetőjüket, ami miatt háború tör ki közte és az Arany Horda között. A mamlúkok egyiptomi uralma egészen a napóleoni hadjáratig tart. Ebben a zaklatott térben és időben él Anatóliában két híres török szúfi, a rendalapító-költő Dzsálál

ad-Dín Rúmí (1207–1273), valamint Junus Emre (1240–1321), mely utóbbi megzenésített dalai magyar nyelven is elérhetőek, Kobzos Kiss Tamás és Erdal Salikoglu tolmácsolásában.

Batu kán 1237-ben feldúlja Rjazanyt és Szuzdalt. Három évre rá a földdel teszi egyenlővé az orosz nép bölcsőjének számító – harcoskereskedő svéd varég vikingek alapította – mítikus Kijevet. (Tehát az sem fedti a valóságot, hogy ne volnának képesek jelentősebb várat elfoglalni.). Ettől kezdve az orosz fejedelemségek évszázadokra a mongol-tatár Arany Horda adófizetőivé válnak, holott nem éppen erőtlenekek. A novgorodiak például a híres Néva melletti csatában, 1240-ben legyőzik a svédeket, majd két évre rá, a Csúd-tavi ütközetben a német lovagrendet, a hős Alexander Nyevszkij fejedelem vezetésével. Ezen utóbbi küzdelemnek állít emléket Eisenstein, méltán neves filmjével a „Jégmezők lovagja”-val.

Az Arany Horda számára azonban a gazdag, ám kemény falatnak ígérkező Magyarország az egyik legáhíttabb fogás. Többek között erre utal az éveken átívelő, sűrű, ám viszonzatlan levelezés, a drága és szerteágazó kémtevékenység. A régi, kipróbált hadvezér, Szűbőtej Bátor aprólékos gonddal tervezi meg a három irányból történő felvonulást. 1241 tavaszán, a hódoltatott népek segédcsapataival (például a különösen kegyetlennek bizonyuló ugor mordvinokkal, de harcba kényszerített oroszokkal és kunokkal is) kiegészített mongol vezetésű tatár sereg rázúdul Magyarországra. Azonban itt, nem várt, rettentese kutyaszorítóba kerülnek.

Az örökösödési viszálykodást kerüldő, IV. Bélát (1206–1270) bölcsen, már 14 éves korában megkoronázzák, de ténylegesen ereje teljében, 1235-ben kerül trónra. A hagyományos Kárpát-medencei kihívásokkal kell szembenéznie. A fennkölt eszmékbe csomagolt, telhetetlen nyugati mohóságból fakadó, lankadatlan ármánykodás, „ügyes eszközökkel” vagy erőszakkal. Pénzügyi uzsora-globalizmus. A keleti virtus és hataloméhség kezelése. Édesapja, az istenfélő, eredeti módon gondolkodó, ám ábrándozásra is hajlamos II. András által talán túlzott jóindulattal adományozott földbirtokok révén megtollasodott főurak (oligarchák), a felemelkedőben lévő középosztály, valamint a szabad paraszti rétegek és a jobbagység erejének igába fogása az ország érdekében. Mindez, eleinte természetesen nehézségekbe ütközik. A bizalmatlanság légköre a király és a főnemesség között egészen a tatár betörésig fennáll. Eme bizonytalankodás a veszély megítélése kapcsán, bizonyos szempontból érthető, hiszen Magyarország a legnagyobb erejű, leggazdagabb európai hatalmak közé számít. Mindazonáltal IV. Béla, előrelátó módon, többször próbálkozik a nyugati tényezőknél, a védekezéshez való hozzájárulás érdekében, de a szokásos üres szóvirágoknál és hatalmi ármánykodásnál egyebet nem kap. Holott a félig német

származású magyar uralkodó nyilvánvalóan komolyan veszi a római kereszténység védelmező pajzsának szerepét.

Közvetlenül a csata előtt egy megsemmisített tatár előőrs tagjai között sok kun harcost azonosítanak be. Emiatt Budán, a zaklatott lakosság, a jelentős erővel hazánkba menekült Kötöny fejedelmet és kíséretét – elég szerencsétlen módon – kémnek nézi és Csák Ugrin érsek vezetésével, ott helyben felkoncolja. A vezérüket vesztett, megrettent kun csapatok dühöngve távoznak az országból (itt több tízezer harcosról van szó).

Bár a magyar seregnek pusztán egy része vonul fel, de a mongoloknál is késve érkeznek be bizonyos hadtestek, így nagyjából kiegyenlített erők, úgy ötven-ötvenezer ember csap össze. Hadaink fő erőssége a küzdelem honvédelmi jellege, ami kiváló helytállást eredményez. Mindez kiegészül a kor legkiválóbb és leghatékonyabb katonáinak számító lovagság nagy számával, akiknek egy része a keleti harcmódot jól ismerő, szentföldi tapasztalatokkal felvérteződött magyar, olasz és francia harcosokat felsorakoztató, osztályon felül fel szerelt templomosokból áll. Utóképesnek bizonyulnak a tömegesen jelen lévő, több sorba rendeződő, képzett számszeríjasok is, főleg a hídfő körül kialakult vérfürdőben, ahol a mongolok elit egységei is nagyon súlyos veszteségeket szenvednek. Még maga Batu kán is majdnem ott hagyja a fogát. Úgy harminc személyi testőre és azok kapitánya körülötte képzett testpajzsként esnek el az ádáz viaskodásban. Végül a kor csúcstechnikáját képviselő – kínai mesterek által kezelt – kőkatapultokkal sikerül nagy nehezen áttörniük. A magyar tábor bekeríteni, a mesterséges akadályokat leküzdeni szintén csak óriási áldozatok árán lehet, nem beszélve a Sajó-folyón történő átkelésről, mely igen sok nem várt nehézség megoldását igényli, és nagyon körülményesen – tutajok segítségével – megy végbe, hiszen minden gázlót jelentős számú számszeríjas őriz. A teljes mongol hadsereg, minden tartalék, az utolsó emberig, kénytelen bevetésre kerül. Az ütközetben elesik többek között Csák Ugrin kalocsai érsek, halálosan megsebesül a hídfő körüli csata hőse, Kálmán királyi herceg, IV. Béla öccse. A kor harcművészeinek számító templomos lovagok túlnyomó része, Rambald de Carumb nagymesterrel az élen, szintén életáldozatot hoz. Az utolsó pillanatokban, a nagyszerű Tomaj Dénes, a besenyő származású nádor, ruhát vált a királylyal. Halálos kitörése a fényes testőrdandár élen, még a sokat látott ellenfelet is lenyűgözi. Uralkodókat és az ország ellenállásának megszervezéséhez nélkülözhetetlen vezetőket, az életüket hátrédként csapatostul feláldozó vitézeink találékonnyan az északi hegyek felé menekítik, így azok elkerülik üldözőiket, akik főleg Buda irányában keresik őket.

Mint említettük, a muhi csata kapcsán a mongol történetírás phürroszi győzelemről ír,

nagyon kemény, elhúzódó küzdelemmel, mindkét oldalon rettenetes veszteségekkel, ami oly mértékű volt, hogy Batu kán komolyan elgondolkodott a hadjárat felfüggesztéséről. Megcsapant erejével a továbbiakban hozzávetőlegesen százhatvan várat, erődített kolostort képtelen elfoglalni. Többek között talpon marad Fehérvár, Esztergom, Veszprém, Tihany, Győr, Pannonhalma, Moson, Sopron, Vasvár, Újhely, Zala, Léka, Pozsony, Nyitra, Komárom, Fülek. Télen hatalmas éhezés tör ki. A mongol-tatárok számára létfontosságú lovakat a házak zsúpfedelével kénytelenek etetni, amelyek így megmérgeződve halomra pusztulnak. A legyengült katonák között járvány üti fel a fejét. Ráadásul a kegyetlenkedések miatt felpaprikázott lakosság nem szűnő támadásai egy perc nyugtot sem hagynak, és tovább tizedelik az inváziós sereget. Mindezek alapján érthető, hogy a kánválasztás hírére viharos gyorsasággal menekülnek ki az országból.

Az egész Kárpát-medencét harangzúgás tölti be. A megkönnyebbült emberek csapatostul tódulnak a hálaadó szentmisére, és önfeledten ünneplik a Turul nemzettség Árpád-házának sarját, a győzedelmes IV. Béla királyt és az ország hőseit. Mikor láthatunk ezekről az eseményekről, felesleges tréfálkozástól mentes, magasztos, ezzel együtt hiteles filmet?

A megroppantott Batu nem tudja érvényesíteni akaratát a nagykanválasztó Kurultájon, így halálos ellenlábasa, Gűjük kerül hatalomra. Később utódlási harcokba bonyolódva visszavonul fővárosába – a mai Asztrahántól úgy százhusz km-re fekvő –, abban az időben hatalmasnak számító, hetvenötezer lakosúra becsült, Saraiba. A továbbiakban megelégszik uralmának megszilárdításával, a hódoltatott népek adójának beszedésével, és a kereskedelmi utak biztosításával. Élete alkonyán népe „Szajin kán”-ként, „Jó kán”-ként emlegeti.

A mongol-tatárjárás küzdelmei során Magyarország nyilvánvalóan jelentős, ám kiheverhető – mértéktartó történelmi vélemények szerint – tíz-tizenöt százalék körüli emberáldozatot hoz a haza oltárán, ami igazából nem haladja meg az akkori Európában sajnálatosan szinte menetrendszerűen jelentkező járványok áldozatainak arányát. Ez a veszteség, ebben a korban tehát nem szokatlan, nem kiheverhetetlen és nem veti fel a jelentős mérvű idegen betelepítés igényét. Mindezt alátámasztja, hogy később, még Mátyás király idejében is, a lakosság túlnyomó többsége magyar származású a Kárpát-medencében. Az arányok megváltozását igazából a XVI. századi „Jagellók” – valójában az augsburgi Fugger bankháznak elkötelezett globalista árnyékhatalmi csoportok – évtizedeken átívelő, romlott, gátlástalan, szétziláló uralma készíti elő. Majd a XVII. századi Savoyai Jenő-féle „dicsőséges felszabadítás” nyugati zsoldosainak elhúzódó, gyilkos rombolása, mértéktelen fosz-

toztatása, valamint a XVIII. századi kuruc harcot kísérő, módszeres Habsburg magyarirtás – és az ezt kísérő tudatos idegen betelepítések – hatásai teljesítik ki.

Minden ellenkező híresztelés ellenére a törököknek valójában egyáltalán nem érdeke az adófizető keresztény lakosság ritkítása. Uralmukhoz köthető például a világhírűvé vált XVI–XVII. századi magyar kertkultúra kivirágzása is, mely jelenség némileg ellentmond az imamalomszerűen emlegetett, meg nem szűnő pusztítás mítoszának. Nem beszélve arról, hogy – török vazalusként – Bocskai István és Bethlen Gábor akkor teremti meg Erdély aranykorát, amikor a Habsburg megszállás alatt élő magyar végvári vitézek rongyokban járnak és éheznek. II. Rákóczi Ferenc egyik Kiáltványa nem véletlenül említi a következőket: „Az meg okmányokkal igazolható, hogy az osztrákok évenkénti zsarolásai, az ottománoknak fél évszázad alatt teljesített szolgáltatásokat is bőségesen elérik.”

A mongolok vezette tatárok ellen viselt, csak eposzi jelzőkkel illehető, sikeres, össznemzeti honvédő háborút követően, az állítólagosan tönkrement, földbedöngölt, elpusztított, nem létező Magyarország és annak megsemmisített harcosai, könnyedén kiverik a zavarosban halászó, észér, orvtámadó Civakodó Frigyet nyugati területeinkről, majd perdöntő erővel kapcsolódunk be az elhúzódónak bizonyuló osztrák örökösödési háborúba. Pár évtizeddel később, IV. Kun László királyunk (1262–1290), a morvamezei Dürnkruznál, ötvenhatezres magyar és tizenötezer kun (kisebb részt jász, besenyő és tatár) vitézzel, tehát több mint hetvenezres sereggel vonul fel, mellyel el is dönti a sorsdöntő csatát a Habsburgok irányába, akik aztán mindezt, az elkövetkezendő évszázadok során kamatostul meg is „hálálják” nekünk.

A félelmes, tekintélyt parancsoló magyarországi tapasztalatok nyomán igencsak tovább nő a turáni-szkitá-hun-magyar Turul dinasztia Árpád-házi királyainak, IV. Bélának, valamint fiának (társuralkodójának, majd utódjának), V. Istvánnak (1239–1272), a világszép Kun Erzsébet leendő férjének a tisztelete a mongol-tatárok szemében! Nemcsak a keresztény perzsa uralkodó, Hülegü kán, a nagy Kubilaj kán testvére, keresi fel szövetségkötés szándékú házassági ajánlattal IV. Bélát, hanem ellenlábasa, a Kárpát-medencei harcokból ismert Batu utód – az Arany Horda, valamint a kínai Selyemút egy részének ellenőrzéséből megtollasodott Kék Horda uralkodója – Berke kán is felveti ugyanezt, mely kezdeményezés IV. Sándor pápa kifejezett ellenkezése által hiúsul meg.

Legközelebbi komoly támadást csak több mint negyven évvel később, az eurázsiai Mongol Birodalom nyugati részeinek urává lett Nogaj kán kockáztat meg hazánk ellen – összefogva Talabuga kánnal, Batu hosszú emlékezetű déd-

unokájával –, de ez a kezdeményezés is katasztrofálisnak bizonyul számukra. 1285-ben, jelentékeny, mintegy negyvenezeres seregüket csapataink Felvidéken megroppantják, Pest mellett – a Budaváron tartózkodó királyné, Anjou Izabella szeme láttára – legyőzik, majd Erdélyben, Torockónál végképp szétzilálják: „*Talabuga is csak gyalog, felesége pedig valami rossz gebén tudott csak kivergődni Magyarországból*”. Ráadásul úgy mutatja föl hazánk ezt a nagyszerű teljesítményt, hogy közben a „baráti” nyugati tényezők mindent elkövetnek, hogy viszályt szítsanak az országban. Félig kun származású királyunk ugyanis nyíltan vallja, hogy a turáni-szkíta-hunmagyar egyistenhitű szakrális hagyomány fővonala és az újszövetségi tanítások között korántsem lényegi, hanem sokkal inkább formai különbség van. Máig kevés nagyobb vétek van ennél a felismerésnél, hajaj! Ennek megfelelően, különféle ürügyekkel, III. Miklós pápa – az idegenszívű Lodomér esztergomi érsekkel szövetkezve – kiátkozást léptet életbe, és keresztes hadjáratot tervez hazánk ellen. Érdekesség, hogy Dante az „Isteni színjátékban” – a rémálomszerű reneszánsz elvilágiasodást (modernizmust) megelőlegező – a szimónia (szellemi természetű egyházi javakkal történő nyereszkesedés) vétkéért III. Miklós pápát, megtisztulás céljából, a Pokol nyolcadik körében helyezi el.

Végül IV. Lászlót, 28 évesen – „homályba vesző” megbízók – felbérelt kunokkal öletik meg, akiket aztán Mizse nádor és uralkodónk első számú kun ágyasának, Éduának bátyja, Miklós, rövid úton elkapnak és lovakkal szétszaggattatnak. Van olyan vélemény, miszerint ez a végtelenül aljas királygyilkosság felfogásában hasonlít ahhoz az elvhez, amivel a II. János Pál pápa elleni merényletnél találkozzunk. A verebek azt csiripelik, hogy a bolgár titkoszolgálat bízta meg – „Wall Street” sugallta szovjet kezdeményezésre – a török jobboldali, muszlim merénylőt. Bogár László talán azt mondaná erre, hogy: „*Barátaim! Ez nem összeesküvés-elmélet, hanem maga az összeesküvés!*”

Kézai (Keszzi) Simon Mester valószínűleg Dunakeszi szülöttje. Művének címe – „Gesta Hungarorum” – a III. Béla (1148–1196) idején tevékenykedő Anonymus Mester tiszteletére utal. Mint IV. Kun László szerzetes-írnoka, a királyi levéltár is kutatható számára. Könyve, a „*Hunor és Magor*” ősrégénkkel indít, és a turáni-szkíta-hunmagyar származásbéli folytonosság mellett tesz hitet. Mint írja, Isten az igazság rögzítésének szándékával vezeti kezét.

1262-ben Kubilaj (1214–1294) lesz a nagykan. Hódításait csak a Kamikaze (Isteni Szél) képes megállítani, amikor több hajóhadát hatalmas viharok semmisítik meg japán partjainál. Kína császáraként főképpen Konfuciusz elvei alapján kormányozza hatalmas birodalmát (vö.: Marco Polo emlékiratai), aminek magasrendű voltát Tőkei Ferenc a következőképpen ragadja meg:

„*A konfuciánus állameszmény patriarchális családok állammá szervezett hálózata, azaz egy hatalmas patriarchális család.*”

Az utolsó nagy eurázsiai mongol-tatár világhódító, Tímur Lenk (Tamerlán vagy Sánta Tímúr; 1336–1405) Szamarkand körzetének szülötte. Birodalmának kiterjedése Nagy Sándoréhoz mérhető. Közép-ázsiai, főleg türk katonáival Ankaránál, nagy taktikai küzdelem után tönkrevéri I. Bajazid oszmán-török szultánt, a nikápolyi győzöt. Egyik hírhedt intézkedése, hogy Damaszkusz valamennyi kézművesét áttelepíti Szamarkandba. Fontos megemlíteni, hogy fellépését követően már nem hallani a kaukázusi Kis-Magyarországról, amelynek lakossága, még a IX. századi népmozgások következtében szakad le a nagyobb anyatömről, bár a kapcsolat sokáig fennmarad közöttünk. Valószínűleg felveszik az iszlámot, és beolvadnak a környező rokon népekbe, például az oszétek, cserkeszek és avarok közé. Mindazonáltal, hozzávetőlegesen száz évvel Timur Lenk előtt – Grúziával egyetemben örmény befolyás alá kerülően – még püspökökért folyamodnak a pápához, melyről dokumentumokat őriznek a vatikáni levéltárban. A szamarkandi győző, amilyen messze földön regett, párját ritkítóan kegyetlen harcos, olyan neves stratégia és annyira jónak tartott vezető békeidőkben. Többek között a művészetek, különösen a költészet nagy pártfogójaként él tovább hívei szívében.

Tomovics Marianna: Szabadság határokkal
(vegyes technika, 70 x 60 cm, 2012)

Péntek Róbert

Bujdos-óra

Pancsikol az aranyzalma
Fönn bóbiták ülnek rajta,
Löfkölődnek, csókolóznak,
Süvegükön csillog a Nap.

Nyugat árnya, Kelet fénye:
Szaru kristály szűz pihéje,
Úgy kacagja, táncol vele
Megperdül a kereszt-szeme.

Iker ifjak, az oszlopok,
Kapujukon bekopogok.
Kapu kulcsa, sípnak lika,
Aranyalma legjobb-bika.

Nádi síppal, hegedűvel,
Tünde tánccal repülünk el,
Mégméretünk az erónkból,
Mert a sípunk roppanós, tör.

Csalitosba, csarabosba,
Ezt suhogja szelek orma,
Tilinkófa csicseregi,
Ha a vándor megkeresi.

Csörgő botok csucsorogják,
Som-pirosba izzik az ág.
Szíved izzon, ne a vérgőz,
Pirnyag fényben szökik az őz.

Szűkös ösvény a mocsárban,
Fehér kígyók koronában,
Megiramlik az ökör-szem,
Mint a hajcsár vezet engem.

Ki a körből, karikából,
Üstökösként a határból!
Pecsetelve papi sorsom,
Ha a szegeim eloldom.

De begyógyulnak a sebek,
Én csak bujdos-óra megyek.
Eljegyezve van a kezem,
Holló hozta a nászt nekem.

A kupában bizonyít-ék,
Benne perdül neve az: Ék
Ezért utam Neked adom,
Kiseperve, tisztán hagyom.

*Badacsonytomaj,
2018. 01. 24.*

Angyal

Arany angyalok glóriája csillog
a távoli szárazon, szívem ragyog.
Így fénye hazám tükrére fókuszál,
mint egy világítótorony, tovaszáll
a tekintetem, pásztázza önmagát
a már csak a halovány fény világát
táncoltató vizen. Sötét parketten
az őszi fák kara játszik könnyeden
teste hangszerén, s lágyan tangót lejt az
angyali fény s a kemény kontúr. Igaz,
én is lejténém, csak szállna le ide
egy ünnepélyes öltözetben, ő, de
csak is ő, kivel e pompás éjszakán,
a balatoni tangót eltáncolván,
testünk összeforr az árnyas víztükrön,
majd alámerül szép szívünk örökkön.

2013

Sipos Eszter rajza

Coriolanus

(Anyámasszony katonája, 1. rész)

A Coriolanust megteremtő Shakespeare „világhálójának” azon tartományába szőtte a római ősmonda ellentmondásos hadvezérének történetét, ahonnan több (vezér)fonalon is visszakereshetjük a címszereplő elődeit az életműben, de lehet maga Cajus Marcius Coriolanus is olyan állandó változó csomópontja a „Shakespeare-net”-nek, ahol a főhős az ő, az előd...

Titus Andronicus ugyanúgy győztes hadvezéreként tér vissza Rómába, mint Coriolanus. Titust szeretik, és császárrá választanák, de nem él a lehetőséggel, önként utasítja vissza a titulust, mond le a címről, és nevét veszti. Cajus Marcius viszont éppen nevében „dagad”, a Coriolanus *melléknévvel*, miközben csorbát szenved konzuli ambíciója, mert népszerűtlen... (A konzulok egy évre választott köztársasági vezetők voltak a régi – köztársaság kori – Rómában, a végrehajtó hatalmat másodmagukkal gyakorló férfiak. A konzulok beiktatása a Capitoliumnál zajlott, a szertartás során jogot kaptak ahhoz, hogy magukra öltsek az ún. toga praetextát, a hatalmat jelképező ruhadarabot. Szokás volt ilyenkor fehér bikát áldozni az embereknek.) Coriolanus ugyanolyan száműzött, mint id. Lucius a *Titus Andronicus*-ból, és furcsa módon mindketten éppen az ellenségnél találnak menedékre, szövetségesre, szeretett Rómájuk pedig egyszerre a gyűlölet városává, hazájává idegenedik, amelyet maguk ítélnék – ítélnének pusztulásra... Csak nézőpont kérdése, hogy Titus, annak fia, unokája talált-e magára Coriolanusban, és gyakorolta a kegyelmet az erősebb jogán, de anyámasszony katonájaként, vagy fordítva: Coriolanus volt az, akit az idő Titus Andronicusszá formált, merevített, aki nemcsak a csatateren osztogatta a halált, de a „béke-terein” sem tudott úrrá lenni legsötétebb ösztönein, s talán éppen azért, mert nem lehetett anyámasszony katonája...

Mintha Shakespeare variációkat írt volna egy adott, számára (is) fontos témára, és irodalmiszínházi laboratóriumában kísérletezett volna (némi középkori és reneszánsz háttértudással a birtokában, no meg a történelem és a mitológia ismeretében, s talán saját tapasztalatai révén is) azzal, hogy miként működik a tituszi erő, és mi a helyzet a Coriolanus névvel fémjelzett jelenséggel.

Noha, mint oly sokszor, Shakespeare ezúttal is „hozott anyagból” dolgozott [Titus Livius ókori római történelemíró (Kr. e. 59 – Kr. u. 17) fő művét, a *Róma történetét* a város alapításától és Plutarkhosz görög krónikás (Kr. u. 46 – Kr. u. 125) *Párhuzamos életrajzok* című munkáját használta forrásul], mégis sikerült neki egy olyan új „elemet” is felfedeznie és beépítenie életművé-

nek periódusos rendszerébe a *Coriolanus* révén, amelynek létezését csak sejthette, de a jelenség tehetetlenségi erejével talán csak akkor szembe-sülhetett volna, ha még életében bemutatásra kerül a darab, vagy maga is tovább él még vagy 219 évet.

Gaspard-Gustave de Coriolis francia matematikus és mérnök 1835-ben írta le a róla elnevezett (természeti) jelenséget, a Coriolis (tehetetlenségi) erőt, miszerint a Föld tengely körüli forgása kitéríti a mozgó test haladási irányát. A Coriolis-hatásnak befolyása van mások mellett a földi szelekre-szélirányokra, a ciklonok és anticiklonok tipikus spirális alakjára, a tengeráramlatok forgási irányára, de pl. a csillagok dinamikájára vagy a napfoltok forgási irányára is.

Shakespeare már a darab legelején fontosnak tartja megemlíteni (történetesen egy ún. mellékszereplő által), hogy Coriolanus tulajdonképpen édesanyja hatására lett olyan-amilyen, az, aki, Volumnia „gondos nevelése” hagyott mély és maradandó nyomokat a fiú, a fia, Marcius személyiségében. Olyannyira, hogy a hadvezér haditetteit mintha nem is annyira a haza iránti elkötelezettség motiválta volna, hanem az anya, az anyja vélt vagy valós elvárásai:

„Első polgár:

Mondom nektek, amit dicséretesen tett, csak azért tette, habár a nagyon lelkiismeretes emberek azt mondják, hogy ez hazájáért volt, biz azt csak azért tette, hogy anyjának örömet szerezzen, s maga kevélykedhessék, amely tulajdona érdemeivel egy magasságú.” (Első felvonás, első szín)

Coriolanus „természete”, (hadi) tehetsége a fentiek értelmében talán éppen tehetetlenségében rejlik, mozgását, életútját az anya, Volumnia „Coriolis-hatása” terelte egyfajta kényszerpályára, és térítette el az eredeti haladási irányától.

Minden jel arra vall, hogy ha nincs ez a bizonyos anyai „Coriolis tehetetlenségi erő”, főhősünk természete nem elsősorban egy hadvezér marsi ösképében manifesztálódna, de eredendően a Hold ereje határozná meg elsődleges (archetípusi) karakterét, és ez a bizonyos Hold-energia vezérelné (elsősorban) a saját pályáján, amely talán mentes volna minden kényszerszertől, elvárástól, külső erőttől, és Coriolanus önvalójából lenne indíttatva.

Egy másik ún. mellékszereplő (ezúttal a „Második polgár”), aki talán elnézőbb-elfogadóbb Coriolanus természetét illetően, mintha azt volna hivatott érzékeltetni, hogy Shakespeare-t ebben a darabjában (is) az ember természete érdekelné a legjobban, közelebbről, azok a látható és láthatatlan mozgatórugók kerülnének figyelmének fókuszába, amelyek egy Coriolanus típusú (hős) tetteit (had) vezérelnék:

„Második polgár:

Bűnéül rójátok föl, ami a természete,
amin nem változtathat: azt csak nem fogjátok
rá, hogy kapzsi.”

(Első felvonás, első szín)

Ezt a „had vezérelte” Coriolanust Volumnia
küldte a háborúba, talán a fia, talán saját maga
öröme, vesztére...

Sokatmondóak Volumnia első színrelépésé-
nek szavai, bemutatkozása felér egy szinte teljes
önfeltárukozással:

„Róma. Marcius lakása.

Jön Volumnia és Virgilia: alacsony székre ül-
nek és varrnak

Volumnia:

Kérlek, leányom, énekelj vagy beszélj vidá-
mabban. Ha fiam férjem volna, jobban
örülnék távollétén, mialatt dicsőséget sze-
rez, mint nyoszolyája ölelésein, mikkel sze-
relmét tanúsítja. Még midőn csak gyöngye
gyermek s méhemnek egyetlen szülötte
volt: midőn ifjúságát és szépségét minden
szem bámulta: midőn még nézésétől egy
királynak napestig tartó kérelméért sem
mondott volna le egy órára sem az anya:
én meggondolva, mennyire illenék a dicső-
ség ily lénynek, s hogy ez nem volna kü-
lönb a falon függő képnél, ha a hír nem
mozgatná – én már akkor örvendve láttam
őt, hogy oly veszélyeket keres, mikben di-
csőséget szerezhett. Kegyetlen háborúba
küldtem őt, melyből midőn visszatért,
homlokát tölgykoszorú övezte. Mondom
leányom, nem örültem meg jobban annak
előszöri hallatára, hogy fiúgyermek, mint
midőn először látam, hogy férfiúnak bizo-
nyította be magát. (A történetírók szerint
Coriolanus már 16 éves korában harcolt
Rómáért – ő győzte le az utolsó római ki-
rályt, aki szintén Róma ellen fordult, mint
később maga Coriolanus –, és ezért »nem
volt gyerekkora«... – H. I.)

Virgilia:

De hátha odahalt volna, asszonyom, akkor?

Volumnia:

Akkor jóhíre-neve lett volna fiam, utódom.
Őszintén mondom, ha tizenkét fiam volna,
kiket mind

egyaránt szeretnék, egyiket sem kevésbé,
mint jó Marciusunkat:

inkább óhajtanám, hogy közülük tizenegy vi-
tézileg

meghaljon honáért, hogysem egy tétlenül ké-
jelegjen.”

(Első felvonás, harmadik szín)

Coriolanus már nem mitikus alak, de minden
valószínűség szerint nem is valós történelmi sze-
mély. Valahol a kettő között keresi a helyét a
mondák és legendák világában, na meg
Shakespeare darabjában, ahol aztán a „saját vé-
gére jár”. Már a nevéből is kitetszik (Marcius),
hogy a római hadisten, Mars harcos vonásait

próbálták „ráerőltetni” névadói-nevelői. Tud-
nunk kell, hogy a nevelés legelső mozzanata a
névadás, a név pedig kötelező, és olyan nevelésre
sarkall, amely a névben rejlő tulajdonságok
mind teljesebb kibontakozását hivatott megvaló-
sítani. Marcius, a későbbi Coriolanus, mint
ahogy az idézetből is érzékelhető, olyan anyai
nevelésben részesült (Plutarkhosz szerint a fiú
apját korán elvesztette, és az anya egyedül neve-
lte), amely az akkori Rómában (Kr. e. V. század)
a legnagyobb erény: a katonai tettekben való
megnyilvánulás felé terelte a fiatal patríciust. (A
patríciusok voltak az ókori Róma „jó apáktól
származó” előkelői.) Bármennyire megértjük is
Volumnia „korszerű” katonás nevelési elveit, ne-
hezen tudunk azonosulni a „hadianya” fiát haza-
fias életre való „idomításával”, még akkor is, ha
tudjuk: „Sokat élt, ki meghalt a hazáért”...

Úgy tűnik, Virgilia is jobban szeret egy élő
férfit (a nyoszolyában), mint egy dicső hazafit a
koporsóban.

De mintha Shakespeare is úgy fűzné a szava-
kat (Volumnia szavait), hogy azok ne csak önma-
gukon mutassanak túl, hanem átlépjenek egy
bizonyos józan, egészséges „anyahatárt” is. Titus
Andronicus „hadihalálfiái” jutnak az eszünkbe
akaratlanul, az a 21 anyátlan elesett, akit most
Volumnia képzeletében 12 apátlan halott vitéz
„haza-fia” testesítene meg.

Valahogy végig olyan érzésünk van, mintha Vo-
lumnia betegesen visszaélne anyai szerepkörével
(de nyugodtan mondhatunk ösztönt is), és saját
meg nem valósult hatalmi vágyait fián élné ki.
Mintha Marcius révén szeretné beteljesülve látni
azokat mintegy maga helyett, mégis maga által.

A „ha a fiam férjem volna” elszólás nemcsak
az aggóató menynek, Virgiliának szánt bátorítás-
ként értelmezhető, de megenged egy olyan olva-
satot is, hogy anya és fia között egy feleség-férj
viszony is ott lappang. Itt a „férj-fiú” alárendelt
helyzetéből fakadóan a „feleség-anya” örökös, de
legalábbis maradandó (túl)erejének lenne kitéve,
amely megpecsételné sorsát. Ne feledjük, hogy a
darab alaphelyzete tulajdonképpen egy éhínség,
amiről viszont a „Pericles óta” tudjuk, hogy a
rég római közhiedelem szerint Diana büntetése
a vérfertőzés bűne miatt. Engesztelésül törvény
szerinti engesztelő áldozatot kellett bemutatni
Diana ligetében a termékenység-istennő előtt
(lásd még „Pericles” a megfelelő helyen).

Akár testi, akár „csak” érzelmi – ödipális –
viszonyt tételezünk fel anya és fia között, leleple-
zően hatnak Volumniának azok a fantáziaképei
(látatai), amelyben Hecubára, Trója legendás
királynőjére és fiára, Hectorra utal:

„Volumnia:

(...)

Kebele Hecubának

Hectort szoptatva nem volt ékeőbb,

Mint Hector arca véresen, midőn a

görögökkel küzde.

(...)”

(Első felvonás, harmadik szín)

A Hecuba-Hector viszonyt Volumnia szemmel láthatóan magára és Marciusra vonatkoztatja. Nem véletlen, hogy Hecuba „ékes keble” és Hector „véres arca” közös nevezőre kerül: a látlat szerint ez az ékes kebel egyszerre ad tejet és vért, ami nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy Marcius az anyatejjel szívta magába a Mars véres, vörös, vérmes vérmérsékletét...

Plutarkhosz szerint Volumnia maga választott fia számára feleséget, és valamennyien egy házban laktak. Titus Liviusnál viszont nem az anyát, hanem a feleséget hívják Volumniának. Ez az anya-feleség névazonosság (csere) arra is utalhat, hogy a két nő egy házban (házasságban) felváltva is gyakorolhatta az éppen aktuális szerepet. Egészen odáig menően, hogy ifjabb Marcium akár a nagyanyja is szülhette. Tehát az anya és nagyanya egy és ugyanazon személy, legalábbis névlegesen, már csak a szinkronicitás miatt is...

A darab harmadik nőszereplője Valeria, az a tipikus shakespeare-i „fölös személye” a történetnek, aki nélkül a cselekmény látszólag ugyanúgy zajlana, mintha meg sem jelenne a színen, azaz nem sok vizet zavar. Mi azonban már tudni véljük, hogy Shakespeare-nél az a gyanús, aki nem gyanús...

Virgilia barátnőjeként az a dolga a darabban, hogy tiszteletét tegye barátnőjénél és annak anyósánál, akik éppen varrással töltik idejüket. Udvariasan érdeklődik hogylétükről, illendően utal a kisleányra is, és ennek kapcsán fontosnak tart elmesélni egy kis történetet, amely az ifjú Marciummal esett meg:

„Valeria:

Ó, tökéletesen apja fia. Esküszöm, hogy igen derék kisleány. Valóban, a múlt szerdán fél óra hosszat szemlélttem őt: olyan erélyes alakja van. Egy aranyos pillangó után láttam őt szaladni; midőn megfogta, ismét el hagyta röpdülni, s ismét utána; elesett, fölugrott, s újra elfogta. Elesése hozta-e dühbe vagy mi, de fogait csikorgatta, s széttépte a pillangót.

Amint mondom, egészen széttépte.”

(Első felvonás, harmadik szín)

Valeria a látogatás alatt végig kérleli Virgiliát, hogy hagyja abba a hímzést, és menjenek el együtt egy kis délutáni szórakozásra, nézzék meg „a jó asszonyt, ki gyermekágyat fekszik”, de Virgilia hajthatatlan marad, és még akkor sem áll kötélnek, mikor Valeria Penelopeval példálódzik:

„Valeria:

Második Penelope szeretnél lenni; hanem ezt mondják ám, hogy azon szálak, miket Ulysses

távollétében font, csak mollyal töltötték meg Ithakát. Jer, bárcsak oly érzékeny volna vásznad, mint ujjaid, hogy szánakozásból szünnél meg azt szurkálni. Jer, el kell jönnöd velem.

Virgilia:

Nem, jóasszonyom, engedj meg, valóban nem megyek.”

(Első felvonás, harmadik szín)

A barátnő arról is biztosítja Virgiliát, hogy jó hírei vannak – miszerint a férj, vagyis Marcium hamarosan véget vet a háborúnak – de ezek az érvek sem bírják jobb belátásra asszonytársát, Valeria Volumniával, Virgilia nélkül kénytelen elhagyni a helyszínt (Marcium lakását).

Első látásra ártatlan délutáni női terefere zajlik a színen. A hú barátnő vigasztalni szeretné a szinte kötelezően magába és szobájába zárkózó, katonaférjével együttérző, lélekben is urával lévő és harcoló, nyugtalan Virgiliát. A megnyugtatósnak szánt figyelemelterelő kísérletek azonban sorra kudarcot vallanak. A katonafeleség, a szabályok értelmében, nem szórakozhat (házon kívül) akkor, amikor férjeura éppen a hazáért ontja vérért. Virgilia persze (talán?) nem csak az ilyen helyzetekben elvárt magatartásnak próbál eleget tenni, valóban szenved...

Shakespeare „tripla V-je”, a három „nő-vér” itt és most ugyan tényleg nem az ún. cselekmény fő áramát (manifest tartalmát) erősíti, mégis olyan új ismeretek sejlének fel, amelyek nélkül nem érthetnénk meg Shakespeare „sorainak közét”, és szegényebbek lennénk Coriolanus sikeres hadvezéri, sikertelen politikusi álarcá mögött megbúvó valójának látlatával.

(Shakespeare élt a kínálkozó alkalommal, és „a darab javára” fordította a nevekben rejlő lehetőségét. Ami tehát kútforrásaiban ellentmondásos a „Volumniák tekintetében”, azt Shakespeare közös névre / nevezőre hozta, és ezen a réven elérte azt, hogy az anya és a feleség egy közös Volumniává lényegüljön át.

Külön tanulmányt érdemelne az, hogy Shakespeare miért azokat az alakokat választja műveikhez, amelyeket, az ún. „ókori darabjaihoz”. Legtöbbször Plutarkhosz és Titus Livius szolgáltak forrásul, és mindkét krónikás hihetetlenül gazdag és sokrétű anyagot szolgáltatott a meszternek, hogy főhóst válasszon magának. Figyelemre méltó, hogy nemcsak az ún. nagy történelmi figurák keltették fel az érdeklődését (Julius Caesar, Antonius és Cleopátra), de a kevésbé jelentős, ismeretlen (történelmi, legendai, mítoszi) szereplők is bekerültek az életmű „periodikus rendszerébe” (Athéni Timon, Troilus és Cresida, Titus Andronicus, Coriolanus).

Elképzelhető, hogy Shakespeare-t, valami miatt, egyebek mellett az anya–fiú–feleség „szent háromsága” foglalkoztatta, és amikor a forrásokban rálelt egy hiteles, ide vonatkozó történetre (Coriolanus esetére) – amelyben a nevek úgy

voltak, ill. úgy nem voltak a helyükön, ahogy éppen Shakespeare-nek kellett –, esett a választás a fiatal római köztársaság fiatalon hadvezérré lett „anyámasszony katonájára”, akit tehetetlenségi ereje, vagyis csak a rá jellemző (faj)súlya jelölt ki arra, és csakis arra a helyre az életműben, amely megillette...

Az első felvonás harmadik színében elsősorban Valeria fedi fel valódi énjét, mutatkozik meg ősképi alakjában, de ezen a réven Volumnia és Virgília archetípusi kilétére is fény derül.

Valeria „neve szerint” erős, egészséges, olyan, mint Diana, a római Holdistennő. A mítoszokban egyebek mellett ő volt a felelőse a szüzességnek, és igen szigorúan büntette azokat, akik erőszakkal sértették meg a szűzlányok ártatlanságát. Még kegyetlenebbül bánt el azokkal, akik a vérfertőzés bűnébe keveredtek. Hozzá imádkoztak azok is, akik gyermekáldást akartak, mert Diana felügyelte a nők termékenységet, gondoskodott a zavartalan szülésről, az újszülöttek egészségéről, és a gyermekágyasokat is vigyázta. Patronálta a gyermeknevelést, de őt tekintették a népek védelmezőjének is.

A „vizitáció”, vagyis Valeria látogatása az aszszonyoknál, szinte minden mozzanatában Dianát mutatja be – hogy úgy mondjuk „működése közben”.

A család kisfia iránti érdeklődés, majd a kis történet az ifj. Marciusról arról tanúskodik, hogy Valeria Diana szerepében tartja számon, és szemléli a gyermek fejlődését, fejlettségét, és vonja le a tanulságokat a fiú neveltetéséről, szembesíti az anyákat fiuk viselt dolgairól, szokásairól. Mint aki maga is felelősséget érezne a gyermek sorsa iránt. Az sem lehet véletlen, hogy Virgiliát – szórakozás gyanánt – éppen egy gyermekágyas „jóasszony” meglátogatására próbálja rávenni. Diana – mint már tudjuk – a gyermekágyasok vigyázója is.

A népek védelmezője nevében vagy szerepében viszont azt is tudni véli, hogy a háború a rómaiak és a volszkok között hamarosan véget ér. Mintha előtte járna az eseményeknek, vagyis az időnek...

A pillangó dühödt széttépése ifj. Marcius részéről Valeria fontos észrevételének számít, s az sem véletlen, hogy szóvá is teszi az eseményt. Shakespeare talán arra akart utalni ezzel a rövid „betéttörténettel”, hogy Marciust már gyerekkorában is fékezhetetlen indulatosság jellemezte. A legváratlanabb helyzetekben tört ki belőle az agresszió (maga Plutarkhosz is említést tesz a már felnőtt, de még mindig fiatal Coriolanus önuralomvesztéseiről). A történet azonban szolgálhat más tanulságokkal is: Diana, Valeria alakjában, mintha ezúttal is előrevetítené az időt. Nem csodálkoznánk, ha a pillangóban maga Coriolanus „lepke lelke”, rövid „pillangó élete” jutna kifejezésre, de a pillangót tépő fiú egyben emlékeztet az id. Marciust nevelő Volumniára is...

Diana mintha nem is csak egyszerűen megsejtené hőseink (hőseinek?) sorsát, de néha az az érzésünk, mintha maga vezényelné le a „a Nagy Művet”, talán azzal a megszorítással, hogy egy szereplő rendelkezik bizonyos önállósággal, döntési lehetőséggel is, és nem csak az eleve elrendelés mindenható ereje mozgatná tehetetlenül a játék résztvevőit (lehet, hogy Diana sem hallott még a Coriolis-erőről?)...

De menjünk tovább, próbáljuk meg tetten érni azt a Dianát, aki ugyan Valeria jelmezében bújjik meg, de a „szüzességben utazik”. Diana Valeria alakjában nemcsak szánalomból, együttérzésből próbálja enyhíteni barátjánője bánatát, de ismételt (fel)kéréseivel is (pl. Virgília menjen el velem, lépje át a ház küszöbét, ha csak délutánra is, de feledkezzen meg az állandó veszélynek kitett, hadban álló férjéről). Mintha arról is meg szeretne győződni a szüzesség istennője, hogy Virgília képes-e lemondani a „szórakozásról”, alkalmas-e arra, hogy megtartsa folyamatos halálközelségben tevékenykedő házastársa iránti hűségét, „házassági szüzességét”. Valeria itt mintha próbára tenné, mintegy tesztelné Virgiliát. Összesen hatszor kísérti meg, de a barátinő a jelek szerint kiállja Diana „szüzességi tesztjeit”.

(Zárójelben azért jegyezzük meg, hogy Virgília – legalábbis egy olvasatban – valóban „szűzi házasságban” él: ti. ha helytálló azon feltételezésünk, hogy Volumnia anyja is és nagyanyja is az ifjú Marciusnak. Pszichológiai szempontból érthető, hogy egy „gyermektelen anya” nehezen szembesül gyermekágyas „jóasszonyokkal”, kismamákkal. Nehéz eldönteni, hogy a „házassági szüzesség” vagy az „anyai szüzesség” nyomasztja-e jobban szegény Virgiliát, aki most egyben másban Szűz Máriára emlékeztet...)

A szüzesség azonban nem csak a házassági hűség szinonimája. Ez az ún. szűzi magatartás Virgília részéről egyfajta áldozatvállalás is, amely azt a célt szolgálja, hogy a Mars isten kegyes legyen Marciushoz, és szavatolja számára a győzelmet. Úgy tűnik, Virgília „önmegtartóztatása” elérte célját, hiszen Marcius legyőzte a volszkokat. Érdekes módon maga Coriolanus is a saját szüzességével foglalkozik, annak istennőjére hivatkozik, amikor a harctéren, vagyis Mars isten közegében találkozik Virgiliával:

„Coriolanus:

Feledtem szerepem,
Mint lomha színész, és úgy benn akadtam,
Hogy szégyen. Ó, legjobb vérem, bocsásd meg
Zsarnokságom, de azért bocsánatot
Ne kérj Rómának. – E csók... hosszú, mint
Száműzetésem s édes, mint bosszúm.
Az ég féltékeny úrnőjére ezt
Tőled nyerém, s hű ajkam szűzileg
Őrzé azóta. – Hah, én fecsegek,
És a világnak legnemesebb szülőjét
Nem üdvözlöm... Hajolj a földre térdem,
S mutasd mélyebb nyomát a tiszteletnek,

Mint más fiú. (Letérdel)”
(Ötödik felvonás, harmadik szín)

Az ég féltékeny úrnőjére, vagyis magára Diana istennőre esküszik Coriolanus is, amikor arra hivatkozik, hogy ajka „szűz maradt”, vagyis feleségén, Virgilián kívül mást nem csókolt. Házassági hűsége-szüessége neki is makulátlan, és még győzelmet is aratott, tehetnének hozzá, ha nem éppen maga Coriolanus figyelmeztetne bennünket, hogy már kiesett (marsi) szerepéből, s talán éppen most, vagyis ebben a pillanatban. Ilyen furcsa, paradox, vagy ahogy Coriolanus fogalmaz, „természetellenes” helyzet áll elő, amikor „Mars mezején”, vagyis a harctéren hirtelen megjelenik egy Holdistennő, még hozzá harmadmagával:

„Volumnia:

Fiam vagy

Vitézem: van részem abban, mi lettél.

Ismered-e hölgyet?

Coriolanus:

Publicola

Nemes testvére, Róma holdja: tiszta

Mint a jégfűrt Diana templomán a

Legtisztább hóbul. Jó Valeria!”

(Ötödik felvonás, harmadik szín.)

A rómaiak a Holdat hármias istennőként tisztelték: Luna az ég, Diana a föld és Hecate az alvilág uralkodója volt.

Shakespeare valószínűleg ennek tudatában teremtette meg darabjának nő-hármasát, akikben nem nehéz felismernünk az „egy-istennőt”, aki három személyben nyilvánul meg. Valeria, mint már többször utaltunk rá, Dianával mutat rokonságot, Volumniában sem nehéz felismernünk Hecate vonásait, Virgilia pedig leginkább Lunára emlékeztet. De maradjunk továbbra is Valeriánál, akiről még közel sem mondtunk el minden fontosat, pedig az is kiderülhet róla, hogy végső soron ő ennek a darabnak az eredendő mozgatója, természetesen Dianával a háta mögött. Az első felvonás harmadik színében Shakespeare tulajdonképpen egy „varró-hímzőkörbe” invitál bennünket, Valeria viszont, Penelopé révén, a női kézimunkák sorát a fonással-szövással teszi teljessé. Első megközelítésben ezek a bizonyos női tevékenységek a házassági hűséget-szüességet hivatottak prezentálni.

Egy következő látlat-szinten viszont (amint azt már a Titus Andronicusban Philomele „hímzése-hímzése” kapcsán részletesen kifejtettük) nőink akár a rajtuk esetleg elkövetett (nemi) erőszakot, megaláztatást hímezik, varrják (vagy éppen fonják, szövök) ügyes ujjakkal, az „ártatlanság vásznát” szurkálva rejtjeles virágnyelven...

A „rossznyelvek” – egyes mítoszkutatók, értelmezők – az általánosan elfogadott nézetekkel szemben, miszerint Penelopé a házassági hűség asszonya, mintaképe, tudni vélik, hogy Penelopé mind a 120 kérőjével lefeküdt, amíg a férje, Odüsszeusz éppen háborúzott vagy bolyongott stb...

Ebből a szempontból Penelopé tevékenysége, a szövés (fonás?) – ugyanúgy, mint a varrás vagy a hímzés – éppen a kérőkkel való szeretkezést fejezi ki. Külön pikantériája Penelopé (női) tevékenységének az, hogy történetesen éppen apósa halotti leplén „dolgozott”. Csak találgathatjuk, hogy ez a bizonyos após a „húsz évig halott Odüsszeuszt” helyettesítette-e, s hogy halotti leple leplezte vagy éppen leleplezte az após-menly viszonyt. Tény, hogy Penelopé (Pénelopé) neve szerint: szövetet felfejtő (ez a név jelentése), s mint tudjuk, Ithaka királyának „húsz évre megözvegyült” felesége éjjel úzte ezt a bizonyos szövETFelfejtő tevékenységet, önként vagy kényszerből, esetleg önkéntes kényszerből...

A hímzéssel, hímezéssel, varrással, szövéssel, fonással, szövETFejtéssel stb. kapcsolatos további „hímz-hámozásainkat” talán azzal az ideillő jelenettel lehetne méltóképpen ideiglenesen felfüggeszteni, amelyben a XX. század talán legnagyobb (csillag)mítoszokban (is) járatos filmrendezője, Federico Fellini Casanova c. filmjében szinte didaktikusan mutatja be a kérdéses látlatot a megfelelő helyen és időben.

Egy varróműhelyben kékruhás (szűz)lányok körben ülve egy szintén kör alakú kifeszített alsószoknyát hímeznek, minden lány a ráeső részt, ami talán 1/12. A hímes ruhadarabot időnként „megszellőztetik”, mint egy hárttyát, fel-le lebegtetik, miközben ezt a közepén lyukas (kerek rés) női alsóneműt, „szűzszoknyát”, a résben álló (résen lévő) lánytársukra, mint egy (hím)„vesszőre” próbálják, hogy illik-e rá, bele...

Az elmondottak tulajdonképpen bevezető képsorai az ún. fő témának, amelynek során egy Annamária nevű szűzlány a főhős, vagyis Casanova „asszisztálása” révén megszabadul a lány-ságától, elveszti a szüességét.

A varrodai jelenetben a lányok mintha előjátékszanák, eljátszanák mindazt, ami a későbbiekben Annamáriával a szemük előtt is megesik. Nem nehéz a hímes óriás női alsóneműbe belelátni Annamária (a névválasztás természetesen ezúttal sem véletlen) szűzhárttyáját...

De térjünk vissza „háziasszonyainkhoz”, Valeria ui. ezzel a jelzővel illette a varró Volumniát és Virgiliát. A szövegből mintha kissejlene, hogy a legjobb barátnő tisztában van Virgilia (általunk feltételezett) titkával, vagyis azzal, hogy egyszerre szűz és anya. Shakespeare most is csalhatatlanul választott nevet, „telibe talált”, amikor Virgiliát elkeresztelte. A névben ugyanis egyszerre jelenik meg a szűz: virgo és a(z) (zöld) ág: virga. Nem véletlen, hogy a Virgilia név, amely szüzet jelent, nagyon hasonló hangzású, mint a Virgilia, amely viszont zöld ág értelmű. Ez a zöld ág utalhat az éretlenségre (érintetlenségre), de egyben magában rejtja a termékenységét is, az anyaságig bezáróan. Tudjuk, hogy mindkettőért Diana a felelős, a „háziasszonyoknál” tett látogatása tehát mindenképpen indokolt. Virgilia azonban mintha végig megmaradna ezen a bizo-

nyos éretlen, növényi, „zöld ág szinten”, nem nevel zöld levelecskét, nem alakul át nyitott aranykapuvá, amelyen ki-be lehet bújócskázni, mint a „bújj-bújj zöld ágban”. Ez a (személyiség)fejlődésében „zöld ág” szinten megrekedt Virgilia ugyanúgy nem teljesebben ki a történetben (pl. nyitott aranykapuvá, érett, önálló asszonnyá), mint ahogy a férjében is csak a ráerőszakolt marsi karakter jut érvényre. Mélyénjének Holdját a szigorú, már-már boszorkányos és szinte alvilági Volumnia, akiben Hecate sötét erői dolgoznak, eltérítette, s mire a fiú „a fia, vagyis Coriolanus „feledte volna” (marsi) szerepét, már bele is halt fogyó holdságába. De erről később.

Egyelőre azt kell megállapítanunk, hogy a történet felszínén Coriolanus teszi a dolgát, úgy is, mint hadvezér, úgy is, mint politikus, jól vagy rosszul stb., amiért lehet szeretni vagy el lehet ítélni, egyet lehet vele érteni, de ugyanígy maradhatnak továbbra is érthetetlenek számunka hirtelen elhatározásai. Ugyanennek a történetnek azonban van három olyan nőszereplője, akik mintha egymással verseneznének azért, hogy melyikük képes nagyobb hatást gyakorolni a nekik szinte gyanútlanul kiszolgáltató Coriolanusra. Láttuk, a feleség, vagyis Virgilia a leggyengébb a szerepében, ő a legbizonytalanabb, anyai funkciói legalább annyira elégtelenek, mint férjére gyakorolt hitvesi „odaadása”. Volumnia gyakorlatilag megfosztotta mindennemű nőiségétől egészen odáig menően, hogy nevének „zöld ága” (virgács) akár (hím)vesszővé is lealacsonyodhat vagy éppen emelkedhet stb. Valeriában mintha működne valami mindabból, ami dianai ösképi mivolta alapján neki szánatott, de minden jel arra vall, hogy bár neve szerint erős, mégsem elég energikus ahhoz, hogy küldetését minden tekintetben teljesítse, legyen szó szüzségről, gyermeknevelésről, nemzetvédelemről vagy éppen a bűnösök, elsősorban Volumnia megbüntetéséről. Bár néha úgy tűnt, hogy benne összpontosulnak a darabot mozgató erők eredői, a jelen helyzet egyelőre mégis mintha azt igazolná, hogy Volumnia akarata, a benne rejlő sötét, eltorzult anyai, anyósi, nagyanyai stb. pusztító indulatok (no meg az ismeretlen Coriolis-erők) azok, amelyek irányadók. Egyben-másban Tamora elődjének vagy utódjának is felfoghatjuk, mint ahogy (és erre már utaltunk írásunk elején) Coriolanus és fia is mutat némi rokonságot Titus Andronicusszal, annak fiaival, unokájával vagy éppen a Tamorához köthető férfiakkal: Aaron, Demetrius, Chiron, Saturninus.

Csillagmítoszi szempontból viszont úgy áll a helyzet, hogy Shakespeare a Titus Andronicusban a legnagyobb ún. Nap-ellenséget, a Szaturnuszt „hozta mozgásba”, ezzel szemben a Coriolanusban a másik Nap-ellenség, az ún. „kisebbik rossz”, vagyis a Mars viszi a prímet.

Mindkét említett darabra jellemző, hogy a Nap maga nem is jelenik meg a színen, és csak sejthető, hogy valamikor a két címszereplő volt

hivatott megszemélyesíteni a „nagy világítót”. Shakespeare ezúttal is következetes abban, hogy az említett művekben (is) a kisebbik égi világítóra, a Holdra bízta a világítást, vele helyettesíti a Nap fényét az egyébként egyetemesnek tűnő általános sötétségben.

A Coriolanusnak természetesen vannak további csillagmítoszi vonatkozásai is, amelyek közül érdemes kiemelni a darab azon részét, amelyben Menenius az emberi testet, testrészeket, szerveket párhuzamba állítja Rómával, pontosabban a római társadalommal, ill. a társadalom működésével, működtetésével, a javak elosztásával az emberek között, az embereknek egymáshoz való viszonyát, rangját stb. taglalja békéltető párbeszédében.

„Menenius:

Egykor föllázadt a has ellen a
Test minden tagja, s azt így vádolták:
Hogy mint egy örvény vesztgel maga
Ottan középütt, renyhén, tétlenül,
Az ételt egyre nyelve s társaival
A munkát meg nem osztva, míg a többi
Lát, hall, gondolkodik, tanít, megy, érez,
S így kölcsönös segélyadással a
Közjóra törekszenek, az egész
Testnek javára. Így felele a has...

(...)

Igazságtok van, társaim, hogy én
Előbb szedem be az ennivalót,
Melyből ti éltek, s ez rendén van így,
Mert én a test magtára s műhelye
Vagyok: de jusson eszetekbe, hogy
Azt én szétküldöm a vér folyamán
Az udvarig, a szívig, s agyvelőig,
S a kanyarokon s mellékutakon.
A legerősebb ideg s a legvékonyabb ér
Megkapja tőlem, ami illeti.
Azt, amiből él, s bár ti összesen,
Kedves barátaim, így beszéle a has...

(...)

Bár ti összesen nem
Látjátok, mit kap mindenik külön:
Bebizonyíthatom, hogy nektek a
Javát, fölét küldöm szét, és magamnak
Csak a seprőt hagyom. Mit szóltok erre?
(...)

E jó has Rómának tanácsa, s ti
A lázadó tagok: ha fontolóra
Veszitek gondoskodásait s a közjót:
Általláthatjátok, hogy mindazon
Jótétemény, melyben nyilvánosan
Ti részesültök, tőle származik,
S nem magatoktól. Mit szólsz erre, te
Nagy lábujja e szép gyülekezetnek?”
(Első felvonás, első szín)

A „példabeszédet” nem Shakespeare találta ki, ez is „hozott anyag”, átvette Titus Liviusztól és Plutarkhostól, ugyanis mindketten említést tesznek fő műveikben a „gyomor történetéről” Cajus Marcus Coriolanus kapcsán, de természetesen

leegyszerűsített formában és nem költői nyelven, ahogy ezt Shakespeare teszi a saját céljainak megfelelően. De Shakespeare a „hasat” (gyomor) nemcsak költőileg köti össze a test többi részével és szerveivel, hanem mindebből külön kiemeli a vérkeringést, és úgy beszél róla, mint egy önálló rendszerről. Tudnunk kell, hogy a vérkeringés rendszerét elsőként William Harvey fedezte fel, írta le és tette közzé, történetesen 1616-ban, Shakespeare halálának évében.

Annak lehetünk tanúi ezúttal is, hogy Shakespeare nemcsak dramaturgiailag oldotta-oldatta meg Menenius Agrippa révén az ún. „demokratikus” (köztársasági) Róma plebejusai és patriciusai között feszülő mély, már-már (polgár) háborús ellentétet, és győzte meg példabeszédével a lázongó szegényeket, de azt is láthatjuk, hogy felvilágosult-reneszánsz tudását, korszerű anatómiai és élettani ismereteit is megcsillogtatta, amikor „kiselőadást” tartott a még igazán fel sem fedezett vérkeringés rendszeréről (is).

A „has történetének” további rejtett rétegei viszont az analógiásan is érző és gondolkodó Shakespeare-t dicsérik, aki ugyanebbe a „testnyelvbe” csomagolta azt az ún. „zodiákusembert” is, aki a középkorban még elevenen élt a köztudatban. A „zodiákusember-koncepció” lényege az volt (az ma is), hogy a bolygók, csillagjegyek és az emberi test egyes részei, szervei között erőteljes kapcsolatot feltételez. A tágabb makrokozmoszt a testre-testbe képezi, így alkotván meg annak emberre szabott földi mikrokozmoszát: a fejet pl. a Kos jegye uralja, a nyakat a Bika, a vállakat az Ikrek, a mellkast a Rák, a szívet az Oroszlán, az emésztőszerveket a Szűz, a csípőtájékat a Mérleg, a nemi szerveket a Skorpíó, a felső lábszárat a Nyilas, a térdeket a Bak, az alsó lábszárat a Vízöntő, míg a lábfejeket a Halak felségterületére bízva a csillagmítoszi hagyomány. Hasonlóképpen „osztóznak meg” a Naprendszer égitestjei is a testrészeken, szerveken, de ezúttal eltekintünk ennek részletezésétől, kivéve természetesen azokat az összetartozásokat, amelyek szorosan kapcsolódnak témánkhoz. A Mars a hüvelykujj ura, úgy a kézen, mint a lábon, a Hold pedig (mások mellett) a gyomor (has), a méh és a mellek felett gyakorol (csillagmítoszi) hatalmat. Az „Első polgár” éppen ominózus nagylábujja révén alakul át marsi archetípussá, aki Marciushoz hasonló vérmérséklete miatt nemcsak lázadó ellenfele-riválisa a főhősnek, de egyben annak alacsonyabb létfokozatú megfelelője is.

De maradjunk a hasnál, hiszen mégiscsak „ő” a főszereplője ennek a „betét mesének” Shakespeare „nagy meséjében”. Úgy tűnik, hogy ez a bizonyos „jó has” nemcsak Róma tanácsát, a hatalmat, az uralkodó osztályt, a patriciusokat stb. jelképezi, de mindenekelőtt magát Coriolanust takarja, vagy inkább éppen megmutat belőle valami mást is.

Mint (már) tudjuk, a has (a has és a gyomor esetünkben szinonim fogalmak) a Hold felségte-

rülete. Az analógia szinte magától adja magát, már csak azért is, mert pl. egyik is, másik is képes változtatni alakját-nagyságát: a telt, gömbölyű has a teliholdat idézi, vele szemben az üres has az újholdra emlékeztet. A domborodó has, pocak a növekvő Holdat juttatja eszünkbe, a lapos, beesett has látványa viszont olyan, mint a fogyó Holdé. Folytatván az analógiát, a hasba juttatott étel a hasnak olyan, mint a Holdat ért (Nap)fény a Holdnak, ui. mindkét esetben láthatóbbá, szinte kitapinthatóbbá válik nagyságuk, erejük, hatásuk stb.

Ezen a ponton érdemes „Az álomlátó fiú” c. székely népmesére hivatkoznunk Kriza János gyűjtéséből, amelynek Hold-hőse, vagyis maga az álomlátó fiú, aki attól függően fogy, gyengül, soványodik vagy éppen növekszik, dagad, érik, erősödik, hogy kap-e „ennivalót”: (Nap)fényt vagy sem.

(Lásd: Hagymás István: „Holdkörök” Az álomlátó fiú c. székely népmese olvasata, az „Eleven Napvíz” c. kötet 53–122. oldalán, kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilsivörösvár, 2014.)

Érdekes, de nem véletlen, hogy Shakespeare (talán kútfőitől is sugalltatván) éppen a hassal, ill. az ennek megfelelő Holddal szemlélteti a köztársasági Rómában éppen tomboló éhínséget, de egyszersmind ugyanezzel a „Hold-hassal” sikerül neki lecsillapítania az éhező lázadókat, s mindezek tetejében azt kell konstatálnunk, hogy a mester a „hasán keresztül fogta meg” Coriolanus holdságát is. Mintha ez az egész köztársaságinak mondott (római) világ a Hold (Holdak) körül forogna, mint egy lunáris világkép.

Ha figyelmesen újraolvassuk Menenius Agrippa meséjét a hasról és a testről, hiányérzetünk támad, hiszen sok szerv és további testrészt is kimarad a felsorolásból. Amit azonban az egyik „békéltető” szándékosan vagy véletlenül kifelejt, azt a másik „békéltető” nagyon is nyomatékosan teszi szavá a cél, vagyis a béke elérése érdekében:

„Volumnia:

(...)

Ami engem illet,

Fiam, nem várom én a jó szerencsét

A harc végéig. Ha rá nem vehetlek,

Hogy inkább mind a két részhez kegyes légy,

Mint eltörölj egyet: nem fogsz előbb

Hazádon dűlni (nem fogsz, hidd el azt) míg

Anyádnak méhét meg nem gázolod,

Mely a világra szült!”

(Ötödik felvonás, harmadik szín)

A Volumnia név a volumen szóból eredeztethető, jelentése: térfogat, terjedelem, mennyiség, űrtartalom stb. Mint ezt (már szintén) tudjuk, nemcsak a has (és a női emlő – lásd Volumnia hivatkozását Hekuba, Hector anyjának emlőire a megfelelő helyen), de az anyaméh is a Holdnak megfelelő (annak alávetett?) belső női nemi szerv, amelyet

végső, de mégis határozott kétségbeesésében a béke-célt csakis szigorral (terror?) elérni képes anya, Volumnia Coriolanus egész hazájára, vagyis magára Rómára vetítette. Az anya (mater), a méh (a szláv nyelvekben: maternica) és az (anya)ország, a haza, vagyis Róma ezen a ponton egy és ugyanaz az anyag: matéria...

Ez azt jelenti, hogy amennyiben Coriolanus Rómára támad megsemmisítés céljából, magát az anyát, az anyját, az anyja méhét, sőt az ebben az anyaméhben még mindig ott „csücsülő” Coriolanust öli meg: anyámasszony katonáját. Shakespeare ezen a helyen a darab egyik kvintesszenciáját fogalmazza meg, és adja történetesen Volumnia szájába. Nem(csak) a volszok és a rómaiak (ki tudja hányadik) csatározásának vagyunk tanúi, hanem Volumnia és Coriolanus, a szigorú anya és a neki ellentmondani nem képes fiú harcának is. A felszínen (ún. manifeszt értelmezés) egy mindenre elszánt római asszony, egy „nőhazafi” menti meg a várost a pusztulástól, a valóság viszont az, hogy ezúttal is a fiára kényszeríti akaratát a domináns anya, akinek a fiú ezúttal sem képes ellenállni. Coriolanus látszólag a hazáért és a békéért áldozza fel magát, de igazság szerint a saját anyja öli meg:

„Coriolanus:

Oh anyám, anyám!

(Némán tartja Volumnia kezeit)

Mit tettél? Nézd, megnyílt a menny, s lenéznek

Az istenek s e természetellen

Látványt kacagják. Oh anyám, anyám! Oh

Rómának boldog győzelmet nyerél, de

Fiadra nézve... hidd, oh hidd el azt,

Nagyon veszélyes a te diadalmad,

Sőt talán halálos is... De hadd legyen.”

(Ötödik felvonás, harmadik szín)

Igazi „bumeráengeffektus” az, amit most érzékelünk, úgy is mondhatnánk, hogy a nem megfelelő, kóros, beteges, anyai (fanatikusan hazafias) nevelés csődöt mondott, és a szó szoros és átvitt értelmében visszaütött.

A fentiek alapján Coriolanus száműzését, majd annak szövetségét az ellenséggel új megvilágításba helyezhetjük, és gondolhatunk pl. arra is, hogy (pszichológiai értelemben) az anya által irányított fiúnak, akiben lassan érlelődnek az ellenállás csírái, tulajdonképpen jól is jött ez a bizonyos számkivettség. Tudat alatt, talán, már a felette zsarnokoskodó, rajta erejét gyakorló sötét (ős)anyát, a Volumniában lakó Hecatét, az alvilág Holdistennőjét készül megölni, amikor „átáll”. Lehet, hogy éppen maga számkivetette magát, ami tulajdonképpen felér egy anya előli meneküléssel, a volszokkal, egészen pontosan Tullus Aufidiusszal való „lepaktálás” pedig egyfajta magára találás a másikban „az ellenségem ellensége a barátom-szövetségese” alapon.

Ha most egy pillanatra visszagondolunk a „pillangó meséjére”, lesz csak kerek a „lepke tör-

ténete”. Ezúttal nem Coriolanus a pillangó, de maga Volumnia a lepke, akit – amelyet – éppen Coriolanus készül fogait csikorgatva széttépni hernyóból lett „sárkánypillangó” képében:

„Sicinius:

Lehetséges tehát, hogy ily rövid idő alatt eny nyire

változzék az ember?

Menenius:

Különbség a hernyó és a pillangó, és lám a pillangó hernyó volt. Ez a Marcius emberből sárkány

lett, szárnyai nőttek: több ő csúszó-mászó állatnál.”

(Ötödik felvonás, negyedik szín)

Menenius azonban itt továbblép, és már nem (csak) hernyóból lett pillangóként éli meg Coriolanust, hanem „szárnyas sárkányként”, ami már nem is ember, nem is állat, de ezek felett álló (isteni? képzelt?) lény. A sárkányokat Shakespeare nemcsak a középkor archaikus valóságából „szedte elő”, de a jelek szerint tudta azt is, hogy az ún. holdcsomópontokat, vagyis a Hold pályájának ekliptikával való kereszteződéseit a régiek a sárkányokkal hozták kapcsolatba: az ún. felszálló holdcsomópontot fejnek, a leszálló holdcsomópontot sárkányfaroknak nevezték. (Ma is használatosak ezek a kifejezések úgy a csillagászatban, mint a csillagjósolásban.) Napfogyatkozás és holdfogyatkozás csak akkor következik be, amikor a Hold pályájának valamelyik csomópontján halad át, vagyis a sárkányon, annak fején vagy farkán...

A sárkány látatba való iktatásával (szárnyastól, fejestől, farkastól) Shakespeare magát Coriolanust „emelte meg”, a szó konkrét és átvitt értelmében. A szófogadó, néha agresszív, fiúból, férjből, apából, barátból, sikeres hadvezérből, botcsinálta politikusból, száműzött árulóból stb. ezen a réven lett Hold, Coriolanus saját igaz-valója így került új megvilágításba, nemcsak a mi számunkra, de a maga számára is...

A Coriolanus-Hold megfelelésnek nem csak a has és a sárkány képezheti analógiás alapját. Shakespeare több helyen is utalást tesz arra, hogy hősében nemcsak az anya által kikényszerített Mars szerep manifesztálódik, de ott lappang benne a merőben más „személyiségjegyeket” képviselő Hold eredendő ősképe is. Legyen elég arra utalnunk, hogy „odahaza”, vagyis Rómában, ami a csillagmítoszi hagyomány értelmében Oroszlán, ill. ennek megfelelően Nap-város, Marcius nem tud igazán kibontakozni.

A (szintén) anyja által ráerőltetett politikai karrier, vagyis a konzulág elérése (noha a Mars az Oroszlánban erőben van) mégsem valósulhat meg, talán éppen azért, mert Coriolanusban a „Holdvére” csörgedez, a Holdnak pedig nincs keresnivalója a Nap otthonában, az Oroszlánban, vagyis Rómában. Az ellenség territóriumán, vagyis Corioliban elért hadi sikerek a jelek szerint nem hatják

meg a plebejusokat, akiknek viszont Cajus Marcius Coriolanus sem marsi neveltetése, sem eredendő holdi karaktere miatt nem akar és nem is tud megfelelni holmi népszerűsítő kampányhadjáratokkal. Ha a Holdra vetítjük ezt a konstellációt, arra kell gondolnunk, hogy Rómában a főszereplő fogyó vagy újhold állapotában van, és ezért nem igazán népszerű, szeretett stb., vagyis egyszerűen hiányoznak belőle azok a napos erők, amelyek a politikai hatalmat is biztosítanák a számára. Valahogy végig olyan érzésünk van a művet olvasván, hogy Coriolanus igazi erejét, hatalmát dagadó vagy telihold alakjában az Antiumhoz tartozó volszk városban, Corioliban juttatja érvényre.

(Egyesek azt feltételezik, hogy nem a hős kapta nevét a városról, hanem a város a hősről.) Antium volt a volszok legfontosabb városa (a volszok Róma őslakóinak számítottak az italog törzséből), amelyet a rómaiaknak Kr. e. 467 körül sikerült elfoglalniuk. A 467 „anagramma szám”, és rímelt 476-ra. Előbbi a „kezdőszám”, utóbbi a „végszám” a Római Birodalom történetében. Az „anti” szóösszetételek előtagjaként az utótagok valamivel való ellentétességét, szembenállását jelöli. Így lehet ez Antium városával is, amely Róma „alatt”, mellett, mintegy vele szemben áll, mintha Róma ellentettje volna. Amennyiben Róma az Oroszlán jegyének városa, amelyben a Nap van otthon, úgy csillagmítoszi szempontból Antiumot tekinthetjük Rák jegyű városnak, amelyben viszont a Hold otthonos.

Így fordulhat elő, hogy Coriolanus az Antiumhoz tartozó Corioli városában, vagyis a saját (csillagmítoszi) Hold-otthonában, győzi le a volszokat és azok vezérét, Tullus Aufidiust, ezáltal minden valószínűség szerint dagadó (növekvő) vagy éppen telihold állapotában. Cajus Marcius nevének további (mellék)névvel való megtoldása, kiegészítése, „megnagyobbodása” utalhat a dagadó (növekvő) vagy a teli Holdra is, ami esetünkben egyenértékű egyfajta címmel, titulussal, ranggal is. A latin cor szó(tó) szívet jelent, ez meg (mint már tudjuk) az Oroszlán ill. a Nap szerve, de az a bizonyos tő tovább képezhető egyebek mellett a szarv jelentésű cornu szóvá, szarva pedig akár a holdnak is lehet, és van is:

„Marcius:

(...)

most kucsmáikat dobálják,
Mínthogyha a hold szarvára akarnák
Föltűzni, versenyt bögve.”
(Első felvonás, első szín)

Az idézetben Marcius a lázadó (éhező) római plebejusokat illeti a kucsmás jelzővel, és magára gondol, amikor holdszarvat emleget. A holdszarvra „fűzött” kucsmák képletesen szólva elhomályosítják, elsötétítik a majdani Coriolanust, aki éppen ezért itt és most nem teljesezhet ki, ellenkezőleg: fogyóban van...

Shakespeare ebben a darabjában sem fukarkodik a holdas (ki)szólásokkal, amin azért sem

csodálkozunk, mert már korábban észrevettük, hogy ezúttal is egy igazi lunáris világ képét álmódta színpadra, ahol legalább úgy nyüzsögnek a holdak, mint a „János király”-ban.

De lássunk még egy jellemző példát:

„Brutus:

Ha ingerült, az istenek se szentek

Előtte.

Sicinius:

Csúfot űz a tiszta holdból.”

(Első felvonás, első szín)

Sicinius Velutus és Junius Brutus a darabban ún. néptribunok, vagyis a plebejusokat – kiváltság nélküli néptömegek – képviselő tisztségviselők. Mindketten Coriolanus ellenségei, asztálmítoszi szerepükben ők jelenítik meg a Szaturnuszt. Talán saját sötét mivoltukból eredően nem képesek érzékelni Coriolanus új, azaz szintén sötét (római) holdságát, csak a gógös Marcius lebeg előttük homályosan, akit minden körülmények között el kell pusztítani a nép és a köztársaság nevében stb...

Shakespeare-nél – mint ahogy ez a mesékben, mítoszokban is gyakran előforduló (irodalmi) jelenség: egy szerepet egyszerre több szereplőre is kiosztanak – nem szokatlan, hogy sokszorosán összetett személyiségeket teremt, miközben egyszerre több előadóra bízta, beléjük vetíti ezek egyes (személyiség)jegyeit. Arról lehet szó, hogy a karakter vagy ősképek különböző tulajdonságait elevenítik meg a szereplők külön-külön. Így fordulhat elő (mint láttuk), hogy a darab három női szereplője ugyanannak az egy Holdnak az egyes aspektusait (történetesen hármát) jelképezik. Nincs ez másként Coriolanusnál sem, akiről kiderítettük, hogy benne is jelen vannak ezek a bizonyos lunáris (mély)rétegek, amelyeket további ősképek gazdagítanak mitikus mivoltában: lelkének legmélyebb zugaiban tulajdonképpen egy Nap húzódik meg (gondoljunk a cor – szív – Oroszlán – Nap – Róma archaikus asszociációs sorra), a felszínen viszont Marsnak mutatják képzelet-hiszi magát, hiszen anyja így szocializálta, erre nevelte, s talán még örökölt is valamit anyja temperamentumából, nem is beszélve a már említett véres anyatejről, amelyet magába szívott...

Bennünket viszont most a leginkább mégis az érdekel, hogy Coriolanus holdságának létezik-e a darabban egy másik kivetülése is. Ha tovább kutakodunk, előbb-utóbb rá kell bukkanunk a hiányzó láncszemre, arra a bizonyos ötödik elemre (kvintesszencia), a mű ötödik holdjára, aki-amely Coriolanust kiegészíti. Furcsa módon (vagy természetesen) a legnagyobb ellenségéről, Tullus Aufidiusról van szó. Már az első felvonás első színében gyanúsán csengenek Marcius szavai, amikor ezeket mondja az Első szenátornak:

„Első szenátor:

Igaz, mit nemrég mondtál, Marcius:

A volszk fegyverre kelt?

Marcius:
Vezére Tullus
Aufidius, lesz véle bajotok.
Vétkül vallom: nemességét irigylem;
S ne volnék az, ki most vagyok: szeretném,
Ha ő lennék.”

(Első felvonás, első szín)

Shakespeare darabjának egyik visszatérő gondolata, hogy az-e Coriolanus, aki, hogy ki is ő valójában stb. Arra viszont nehezen tudunk magyarázatot adni, hogy miért szeretne Coriolanus, aki itt még csak Marcius, Tullus Aufidius lenni. De (hisz nincs más választásunk) mégis próbáljuk meg: első megközelítésben talán csak egyszerű „szakmai” (katonai) tisztelet mondatja vele, amit mond. Egy következő magyarázat lehet az, hogy (talán még csak tudat alatt) megelégtelte anyját, vele együtt (ezt már nem csak tudat alatt) a rómaiakat, elsősorban természetesen a plebejusokat. Érzi, hogy nem politikus alkat, nehezen viseli el a patríciusok nyomását, akik mégis konzult akarnak belőle faragni mindenáron, s talán ezért gondolja – hirtelen felindultságában –, hogy jobb volna Rómát úgy ahogy van, anyástól, lázadóstól, szenátorostól együtt az ellenség nevében egyszerűen eltörölni, eltüntetni stb. A „lesz véle bajotok” elszólás viszont mintha már arról árulkodna, hogy Marcius, vagyis a jövőben Coriolanus Tullus Aufidiuszal, az ő nevében, sőt az ő személyében „üt majd vissza”, s a rómaiaknak valójában nem is annyira Tullus Aufidius, hanem a vele (szinte) azonos Coriolanustól kell igazán tartani.

Nem véletlenül terjedt el a korabeli Rómában a mondás, hogy: „Csak egyszer jutottak ilyen messzire a volkszok, és akkor is egy római vezette őket”. Itt érdemes megjegyeznünk, hogy amíg esetünkben a rómaiak éppen a helyi (ős)lakosokkal, a volszokkal harcolnak, tulajdonképpen egyfajta integrációt, beolvastást, asszimilációt hajtanak végre, és a rokon népet ezen a réven, némi ellenállással ugyan, de a Római Birodalom szerves részévé, úgy is mondhatnánk, államalkotó elemévé teszik. Talán ez is oka lehet annak, hogy a két vezért, Coriolanust és Tullus Aufidiust Shakespeare végső soron – mint majd a későbbiekben ezt látni is fogjuk – egynek számítja, egészen pontosan: két félnek.

A „rokon darabban”, vagyis a Titus Andronicusban a gótok – élükön a mór Aaronnal – nem számítanak a rómaiak rokonainak. Az ellenük vívott harcok (úgy a háborúban, mint a békében – a darab a „békében” zajló harcot ábrázolja) tulajdonképpen Róma élethalálharca a megmaradásért, amely már Shakespeare darabjában sem fejeződik be megnyugtatóan. Legalábbis a rómaiak szempontjából, tekintettel arra, hogy a Nyugatrómai Birodalom 476-ban éppen a „barbárok”, élükön a nyugati gótok, támadásai miatt fel is bomlott.

Amíg tehát a Coriolanus a nemzetegyesítésről (is) szól, addig a Titus Andronicus a nemzethalál darabja...

De vannak további árulkodó jelek is, amelyek ezúttal nem is annyira a Coriolanus–Tullus „közelséget” példázzák, hanem inkább arra utalnak, hogy a római Marcius, aki immár Coriolanus, bír volszk gyökerekkel is:

„Cominius:

Szólj: tiéd, amit kérsz.

Coriolanus:

Itt laktam egykor Corioliban egy
Szegény embernél: jól bánt velem. Itt most
Mint foglyot láttam, megkért, hogy segítsen.
De ekkor jött elém Aufidius,
S szánalmamon győzött a düh. Bocsásd ki
Szegény gazdámat, kérlek.

Cominius:

Mily szép kérelem!

Fiam hóhéra volna bár, szabad

Lesz, mint a szél. Ereszd el, Titus őt.

Lartius:

Hogyan híják?

Coriolanus:

Az égre, elfeledtem

Emlémem bágyadt, oly fáradt vagyok.”

(Első felvonás, kilencedik szín)

Ez a (váratlan?) fordulat további (alap) kérdéseket vet fel Coriolanuszal kapcsolatban: vajon mit keresett egykor Marcius Corioliban, hogyan került oda, miért, ki lehetett a „gazdája”, hogyan felejtette el a nevét annak a bizonyos szegény embernek, ha már egyszer olyan jól bánt vele valamikor. Meddig tartott ez a bizonyos ottlét, miért ment el Corioliból, hány éves lehetett, amikor ott volt, milyen hatások érték Corioliban stb? Végig olyan érzésünk van, mintha Coriolanus valamit nagyon elhallgatna a múltjából társai elől is, előlünk is, de talán leginkább maga elől.

Egyben azonban biztosak lehetünk: nem arra a bizonyos tölgyfakoszorúra áhítozott, amely római szokás szerint annak a katonának járt, aki a harcokban megmentett egy embert.

Fontos momentum, hogy ezt a bizonyos gazdát, szegény jóembert, éppen akkor veszi észre, amikor Tullus Aufidiuszal harcol, akit most is, mint mindig, legyőzne, legyőzhetne (ha akar-ná?), ha a másikat a katonái meg nem mentenék Coriolanus elől, tekintettel a mindig egyenlőtlen erőviszonyokra, amely kettőjük között fennállt, természetesen Coriolanus javára (erről még később lesz szó). Mielőtt még (újabb) találgatásokba, feltételezésekbe bocsátkoznánk (kérdés persze, hogy lehet-e Shakespeare-t máshogy – is – megközelíteni, és nem a feltételes mód-e az ún. legobjektívebb hozzáállás), egy további idézet vagyunk kénytelenek előhozni a darabból, amelyet a maga módján szintén nehezen lehet egyértelműsíteni. Mégis abban bízunk, hogy két többértelmű beszédből lehet legjobban láttatni a látatot:

„Volumnia:

(...)

Keljünk fel, jerünk, ez
Embernek anyja volszk, Coroiliban
Van nője, s e gyermek véletlenül
Hasonlít hozzá. El vagyunk eresztve,
Elhallgatok... Ha majd a város ég,
Ismét beszélek.”

(Ötödik felvonás, harmadik szín)

Ami biztosnak tűnik, hogy Volumnia itt súlyosan fenyegetőzik, és mintha közös titkuk lenne Coriolanusszal, zsarolja is a fiát azzal, hogy a most teljesen végig nem mondott vagy homályban maradt részleteket is szóvá teszi majd, amennyiben Coriolanus Rómára támad. Végző soron Volumniának ez az el nem mondott titka (magáról? fiáról? mindkettőjükéről?) az, ami miatt Coriolanus a békét választja, és tulajdonképpen ezzel fel is áldozza magát.

Talán mondanunk sem kell, hogy mindkét idézet Shakespeare költői leleményét, zabolátlan (piszkos?) fantáziáját dicséri, a forrásokban (Titus Livius, Plutarkhos) ugyanis ilyen jellegű fejlemények természetesen nem fordulnak elő: gondolunk itt például arra, hogy Marcius egykor Corioliban lakott volna gazdájánál, vagy hogy az anya valamilyen közös titkokkal zsarolta volna, na meg a legkülönlegesebb anyai megjegyzésre a volszk anyáról, a corioli nőről meg a gyerekről, aki „hozzá” hasonlít...

De ki ez a „hozzá”? A corioli nő, az a bizonyos ember vagy az anyja? És egyáltalán, ki ez az „ember”? A „gazda” (felszabadított fogoly)? Coriolanus? Aufidius? Valaki más? Ki ennek az „embernek” az anyja, aki a tetejében még volszk is? Talán maga Volumnia? És ki ez a bizonyos corioli nő (feleség)? Netán Virgilia?

Valljuk be, nehéz eligazodni ebben a „ki kicsodában”, mindennek ellenére lássuk azokat a bizonyos feltételezéseket, amelyekkel kénytelenek vagyunk szembesülni (még ha talán néha vonakodva is), ha a „Shakespeare-fantáziát” kommentáljuk. A Coriolanus név azt jelenti szó szerint: Corioliból való férfi. Marcius tehát nemcsak hogy élt, tartózkodott Corioliban, de minden valószínűség szerint ott is született, s az apja nem lehet más, mint az a bizonyos „gazda”, szegényember, később volszk fogoly, akit a harcok befejeztével Coriolanus szabadon engedtetett. Volumnia, „az anyja”, magára gondol, amikor volszknak mondja magát, akinek a fentiek értelmében Marcius („törvénytelen” – szintén volszk) a gyermeke. Aufidius Marcius (iker)testvére lehet. Volumnia „római-volszk békejavaslatát” két fia iránti elkötelezettsége motiválja. Volumnia és Marcius (ki tudja miért, hogyan, mikor – erről nem szól a fáma) Rómába került, elrómaiásodtak, Aufidius pedig (ki tudja mikor, miért, hogyan) maradt Corioliban, s megmaradt volszknak. A két (iker)fiú viszonya olyan, hogy sejtik együvé tartozásukat, mint ahogy a növekvő vagy teliholdhoz is szervesen hozzátartozik egy fogyó vagy újhold.

Hagymás István Shakespeare-látlatok I. – János király; Julius Caesar; Antonius és Kleopátra; Athéni Timon című tanulmánykötete 2016-ban jelent meg a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület gondozásában. A készülő, Shakespeare-látlatok II. című kötet egyik fejezete a Coriolanus-tanulmány, amelyet két részletben közlünk. A második, befejező rész a következő lapszámban olvasható.

Tomovics Marianna: Agnus Dei (olaj-akril, 65 x 85 cm, 2008)

Bárdos István

Emlékezés Babits Mihály és Esztergom kapcsolatára¹

Esztergom a XIX. század második felétől a XX. század közepéig mágnesként vonzotta a társadalom és történettudományok művelőit. A tudományos élethez hasonlóan a képzőművészet számos jeles képviselője is gazdagította a város szellemi életét. Az első, 1899-ben rendezett városi tárlatot 1905-ben követte a második. Ezen tűnt fel többek között az akkor Ipolyságon gyakor-nokoskodó Einczinger Ferenc mellett Bayer Ágoston (Bajor Ágost).

Ebbe a szellemi közegbe érkezett meg és vett házat az Előhegyen 1924-ben Babits Mihály és felesége, Tanner Ilona, aki költőként Török Sophie néven vonult be a magyar lírikusok sorába. Az esztergomi barátok segítségével megvásárolt és kicsinosított „nyári lak” első vendégei Féja Géza író, Bányai Kornél költő, az Esztergom-tábori polgári iskola tanárai, Típarý Dezső, az 1923–1925 között Esztergom-ban élő festőművész, Markos Gyula² pap, író, szerkesztő, a nagy port felvert „Az Ur szava magyar volt” című mű szerzője. Továbbá az egykori esztergomi prepa, a Nyugat szerzői közé tartozó író, költő, színikritikus, szerkesztő Kárpáti Aurél, Sárközi György költő, szerkesztő, Esztergomból pedig Dedek Crescens Lajos római katolikus pap, prépost-kanonok, történetíró, egyháztörténész, Einczinger Ferenc, és az Olajos család voltak.

Amikor az 1925-ben megjelent „Esztergomi riport”-ot írta, Einczinger Ferenc-től és a fentebb említett baráti társaság tagjaitól már hallhatott valamit a lassan szerveződő Balassa Bálint Társaságról, melynek később tiszteletbeli tagja lett.

Érdeemes felidézni az Előhegy-lakónak a telepessége során szerzett tapasztalatait összegző írásának néhány gondolatát:

„Úgy járom most a várost, mint az újság-író, aki riportra tölti elméje töltőtollát, s lélek helyett egy fehér papírt tart a világ elé: ír rá, világ, mi újság Esztergomban!” Felidézi a Várhegy, a Bazilika pompáját, és a Szent Tamás-hegyen épült szegényes viskókat. Az ősnymort és a gazdagság fényét. A művészek jelenlétét, a lehetőséget, a Jaschik Álmos³ által tervezett művésztelepet, amely Siena, Firenze, Róma, Nürnberg, München rangjára emelheti a várost. „Festőkkel találkozom az utcákon; írók nyaral-nak itt, mint Szini Gyula s más is; a helyi lapokban irodalmi polémikák folynak, s este a kávéházban Bányai Kornél, a kiváló fiatal költő üdvözl, aki itt tanárokodik. A múlt lelkét beitta ez a föld, s talán majd táplálni fogja vele, fiatal festőkön s költőkön keresztül, a jövő lelkét is: erre harsanjatok, esztergomi tósztok!”

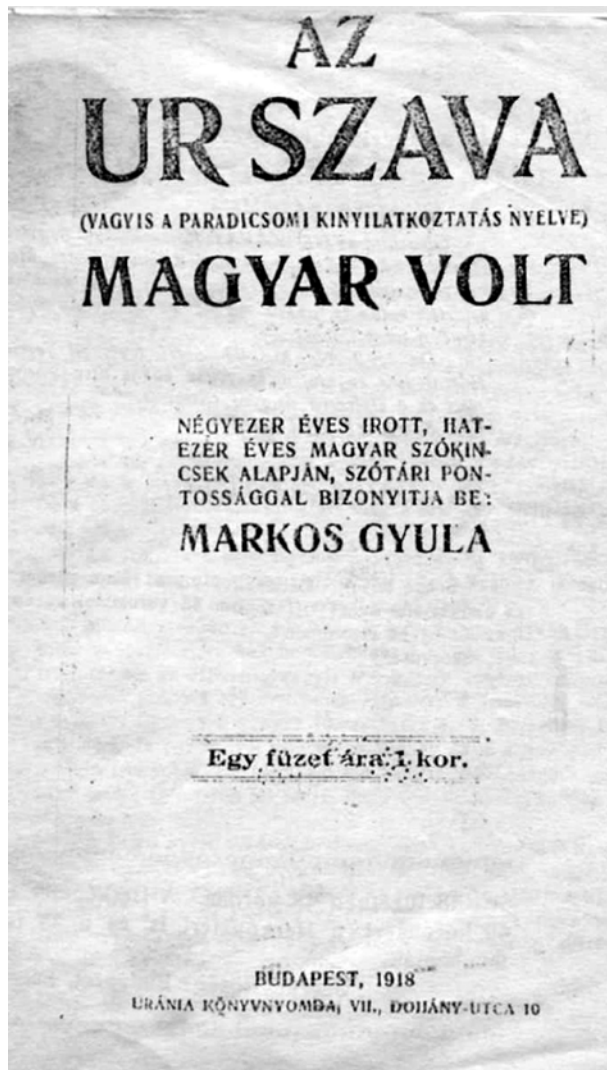
A szellemi otthonul számbajöhető Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaság 1926. április 15-én, a Deák Ferenc utca 2. szám alatt működő Községi Reáliskola (ma a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára) tanári szobájában alakult meg huszonhárom jeles értelmiségi részvételével.

Irodalmi szakosztályának szervezésében Császár Elemér nyugalmazott egyetemi tanár jeleskedett, aki a programok sorában elsőként „Költészetünk új irányai”-ról tartott előadást. Őt a sorban Bányai

Kornél Balassi Bálintról majd Féja Géza követte az Ady-kérdésről tartott, meglehetősen vihart kavarázó előadásával.

A sikerekben és viharokban egyaránt gazdag 1927-es évet Rosta József „Babits Mihály írói arcképe” című előadása zárta. Ezt először a Társaság életében Babits Mihály is megtisztelte jelenlétével.

A következő 1928-as esztendő nagyszabású Balassi-ünnepélyllyel zárta a társaság. Ezen Leopold Antal prelátus kanonok Balassa Bálintról és az esztergomi szentszék előtt lezajlott házassági

Markos Gyula: Az Úr szava magyar volt. Budapest, 1918, Uránia könyvnyomda. Címlap

Nagyságos

Babits Mihály úrnak

Ngs Urunk! Budapest

A Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaság f. évi december hó 9-én ~~lefolyt~~ Balassa Emlékünnepélyen megtartott nagyértékű felolvasásáért, – amely az emlékünnepegy fénypontja volt – fogadjon Nagyságodnak Társaságunk nevében ezennel őszinte köszönetet mondunk. Midőn a közelgő ünnepekre legőszintébb jókívánatainkat küldjük, kérjük Ngodat, hogy Társaságunkat nagybecsű érdeklődésében és jóindulatában továbbra is megtartani kegyelmezze. Fogadja Ngod kiváló tiszteletünk őszinte nyilvánítását. Esztergom, 1928. dec. 16. elnök

Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltárának Balassa Bálint Társaság anyaga. A Balassa Bálint Társaság elnöke és főtítkára megköszöni Babits Mihálynak a Balassa-ünnepségen tartott előadását.

perének történetéről beszélt. Őt követte Babits Mihály, aki Balassa Bálint költészetéről írt tanulmányának felolvasásával tartotta meg székfoglalóját. Ezt a tanulmányt, vagy annak kéziratát sajnos ez idáig nem találták meg a költő életművének kutatói.

A költő közreműködését Lepold Antal, a Balassa Bálint Társaság elnöke és Homor Imre, a társaság főtítkára az alábbi levéllel köszönte meg:

„Nagyságos Babits Mihály úrnak

BUDAPEST

Ngs Urunk!

A Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaság f. évi december hó 9-én lefolyt Balassa Emlékünnepélyen megtartott nagyértékű felolvasásáért, – amely az emlékünnepegy fénypontja volt – Nagyságodnak Társaságunk nevében ezennel őszinte köszönetet mondunk.

Midőn a közelgő ünnepekre legőszintébb jókívánatainkat küldjük, kérjük Ngodat, hogy Társaságunkat nagybecsű érdeklődésében és jóindulatában továbbra is megtartani kegyelmezze.

Fogadja Ngod kiváló tiszteletünk őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1928. dec. 16.

elnök

főtítkár⁴

Az év utolsó választmányi ülésén jelentették be, hogy Féja Géza után Bányai Kornél is elköltözött Esztergomból.

Ezzel lezárult a Társaság működésének első szakasza, melyben a vezető szerepet a Szépirodalmi és a Művészeti Szakosztály játszotta. Munkájuk eredményességét, az említettekén túl, az is bizonyítja, hogy működésük idején Bányai Kornéltól kilenc verset, egy költői prózát és egy tanulmányvázlatot, Féja Gézától egy verset és egy Adyval kapcsolatos írást, Babits Mihálytól pedig egy verset közöltek a helyi lapok.

A Társaság Bányai Kornél és Féja Géza helyett Babits Mihállyal kívánta betölteni. E közeledés apró jele volt az a távirat, melyben a költőnek, aki Bartók Bélával együtt vette át Párizsban a Francia Becsületrendet, kitüntetésé alkalmából gratuláltak. A kedves sorokat Babits Mihály eként köszönte meg:

„Igen Tisztelt Elnökség!

Hálásan köszönöm a szíves és meleg üdvözlő sorokat, melyeket a Balassa Bálint Társaság választmányi ülésének határozatáról február 24-i kelettel hozzám intézni méltóztatott, s a jókívánásokat, melyekkel elhalmozott. Kedves ez az üdvözlés, mert kedves városból jó, és értékes, mert az a Társaság küldi, mely annyi lelkesedéssel és kitartással szolgálja Esztergom végvárában a magyar irodalom és művészet ügyét, melynek magam is szerény munkása vagyok. Még egyszer köszöni szíves soraikat s az érzést, amiből fakadtak, s ígéri, hogy a Társaság céljaihoz mindig hű marad

Budapest, 1931. március 1.

Babits Mihály⁵

A város szintén meleg hangú levélben gratulált Babits Mihálynak, aki azt a következőképpen nyugtázta:

„Igen tisztelt Polgármester Úr!

Mélységes és hálás örömmel olvastam az ós város közönsége és tisztikara nevében írt meleg és szárnyaló sorait.

Ez az üdvözlés meghat és megtisztel.

A francia kormány kitüntetését én nem úgy fogtam föl, mint az én személyemnek szóló jutalmat. Csupán a magyar irodalom magasrendűségének és európaiságának hivatalos elismerését láttam benne, egy nagy nemzet részéről, mely kontinensünk kultúrájának századok óta élén halad.

Nem enyém a dicsőség! Én csak szerény örököse és képviselője vagyok a magyar irodalom kincses hagyományainak, melyek közül nem egy épen Esztergom nevéhez fűződik. Hisz ez a név válhatlanul összeforrott keresztény kultúránk megalapítójának s irodalmunk első nagy költőjének emlékével!

Annál megindultabb érzést ébreszt bennem Esztergom város üdvözlése. Még ha nem gondolok is a kedves Előhegyre, melyhez annyi személyes kötelék kapcsolta éveimet!

De az ősi város szavai épen ezeket a kedves és intim kapcsolatokat idézik. Mily öröm éreznem,

Tekintetes Elnökség!

Kelcians köszönöm a nagyérdemű Társaság
tagjai közé történt megtisztelő beválasztásomat.

Örömmel vállalom, hogy szerény munkásságomat
a Társaság szolgálatába állítsam, s igyekszem
annak hasznos tagjává válni.

Hálásan köszönöm a tekintetes Elnökségnek
kiváló tisztelettel
Török Sophie

Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Me-
gyei Levéltára, Balassa Bálint Társaság anyaga. Török
Sophie köszönő levele a Balassa Bálint Társaság ren-
des tagjai közé való meghívásáért

hogyan választott otthonom szívesen lát s meleg
vendégszeretettel tárja ki előttem kapuit! S mi-
lyen jó alkalom köszönetmondásra – mert jól
esik egyszer megköszönni a munka és pihenés
legáldottabb lehetőségeit, mindazt, amit évek so-
ra óta Esztergom jelentett számomra!

Azt a nyugalmat és szépséget, amely az Elő-
hegy lejtőjén körülvesz, a színek és emlékek nagy-
szerű panorámáját, mely onnan elem nyílik, az
elvonultság örömeit, amely még sem magány, ha-
nem eleven közösség a természettel és várossal.

Kérem, méltóztassék Esztergom nemes tiszti-
karának és közönségének tolmácsolni mély há-
lámot azért a nagy melegségért, mellyel a mun-
kájához nyugalmat kereső magyar íróit fogad-
ta, s mely valóban méltó az ős város nagyszerű
kulturális tradícióihoz; s meggyőződve lenni
arról a hűségéről és szeretetről, mely a dús-
emlékű Strigonium gyönyörű dombjaihoz fogy-
hatatlanul visszavon.

Evvel a hűséggel és szeretettel maradok
mégegyszer köszönni a megható jókívánságokat,
Budapest, 1931. márcz. 1.

Babits Mihály⁷⁶

Ekkoriban, 1931-ben hívták meg Török
Sophie-t a Balassa Bálint Társaság rendes tagjai-
nak a sorába. Erről a költőnő dátum nélküli –
alábbi szövegű válaszlevele tanúskodik:

„Tekintetes Elnökség

Hálásan köszönöm a nagyérdemű Társaság
tagjai közé történt megtisztelő beválasztáso-
mat. Örömmel vállalom, hogy szerény munkás-
ságomat a Társaság szolgálatába állítsam, s
igyekszem annak hasznos tagjává válni.

Maradok a tekintetes Elnökségnek
kiváló tisztelettel
Török Sophie⁷⁷

A Balassa Társasághoz egyre szorosabban kö-
tődő Babits 1932-ben másodszer jelentkezett
Esztergomot bemutató írással. Ekkor a Pesti
Naplóban „Esztergomi séta” címmel ekként mu-
tatta be Esztergomot:

„Vendégeim vannak, s azoknak próbálom
megmutatni Esztergomot. Ilyenkor mindig újra
fölfedezem ezt a várost magamnak is.”

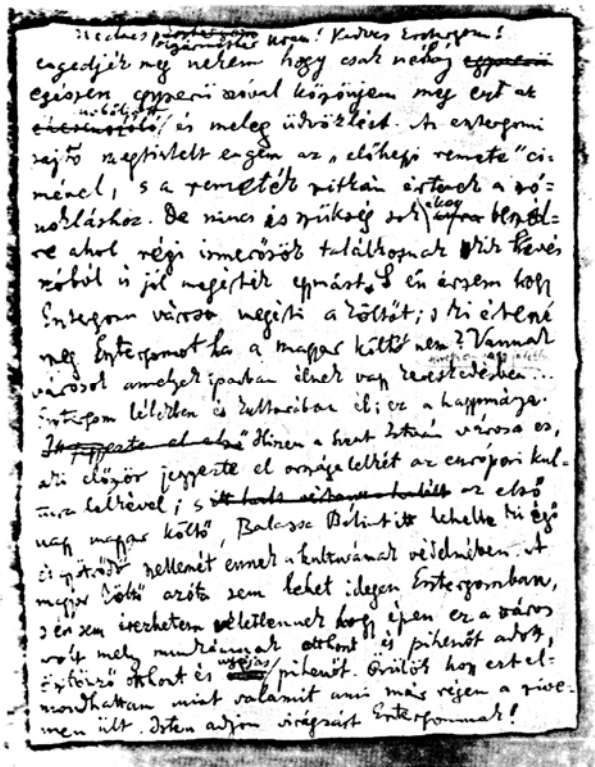
Esztergomot városképe alapján itáliai hangu-
latú és szellemiségű városként mutatja be:
„olyan érzésem van, mint mikor kis olasz vá-
rosokat jártam, (...) Még a sekrestyések és a
ciceronék sem hiányoznak teljesen, akik ugyan
inkább X. Y. „méltóságos urat” emlegetik, mint
Filippó Lippit. De Filippó Lippi is van, nem is
utolsórangú és Pisannello, és egy kis Memling,
és a többi.” A következő mondat arra vall, hogy
megérzett valamit abból, ami talán ma is jellem-
zi a várost lelkületét: „Általában Esztergom,
mint műváros tagadhatatlanul nagyzózó jelle-
gű: méretre és drágaságra büszke. (...) Fantázi-
ám felforr, elvesztem a felelősségérzetet, s egy
magyar Firenze képe alakul ki bennem; még
most is ezt a képet látom magam előtt, ahogy itt
ülök, hegyi lakomban és letekintek a tájra, mely
a veranda üvegkockáin át friss színekkel moso-
lyog föl, mint egy rajzhálós karton...”⁷⁸

A város és a Balassa Bálint Társaság két évvel
később a költőt letelepülésének tizedik évfordu-
lója alkalmából gazdag programú ünnepi esttel
köszöntötte. Ekkor, 1934. augusztus 17-én, a
Fürdő Szállóban tartotta meg székfoglalóját
„Költészet és valóság” címmel Török Sophie.⁹ A
Fürdő Szálló nagyközönségét, a betegségéből
felépült költőt és feleségét, továbbá Rozsnyainé
Simonffy Margit (Margot) előadóművésznőt,
Medgyasszay Vilmát, a jeles színésznőt, Horváth
Henrik művészettörténészt, Rédey Tivadar,
könyvtárost, színház és irodalomtörténészt,
Rozsnyay György tervező építész, és Gellért
Oszkár költő, újságíró, szerkesztőt Glatz Gyula
polgármester köszöntötte. Ezt követően Rédey
Tivadar és Török Sophie Babits Mihály költésze-
tét méltatta. Az élő irodalom órát Simonffy Mar-
git Babits „Verses napló”-jából kiemelt részletek-
kel, a „Holt próféta a hegyen” és „Ádáz kutyám”
verseivel, Medgyasszay Vilma pedig Babits-
dalokkal színezte. Horváth Henrik, Babits Mi-
hály németre fordított verseiből adott elő. Maga
a költő mondta el „Mint különös hírmondó” cí-
mű költeményét. A hangulatot az Esztergomban
közismert Kürschner Lili zongorajátéka tette
kellemesebbé.

Az est zárásaként Babits a következő rövid
beszéddel köszönt el hallgatóitól (Esztergom kö-
zönségéhez).

„Kedves Polgármester Uram! Kedves Eszter-
gom!

Engedjék meg nekem hogy csak néhány egé-
szten egyszerű szóval köszönjem meg ezt a szív-
bőljött és meleg üdvözlést. Az esztergomi sajtó

Babits Mihály: Esztergom közönségéhez. In.: Babits és Esztergom. (Válogatta és összeállította: Téglás János és Bodri Ferenc.) Esztergom, 1983. (Esztergom Városi Tanács V.B. Művelődési Osztálya), 51. p.

megtisztelt engem az „előhegyi remete” címével, s a remeték ritkán értenek a szónokláshoz. De nincs is szükség sok ékes beszédre, ahol régi ismerősök találkoznak kik kevés szóból is megértik egymást. S én érzem hogy Esztergom város megérti a költőt; s ki értené meg Esztergomot ha a magyar költő nem? Vannak városok amelyek iparban élnek vagy kereskedésben, sportban vagy játékban (...)

Ebéd után a vendégekkel az esztergomi Babits-ház kertjében. Balról jobbra: Babits Mihály, R. Simonffy Margot, Rozsnyai György, előtte Babits Ildikó, mellette Rédey Tivadar, Medgyasszay Vilma, Horváth Henrik. Országos Széchényi Könyvtár kézirattára. Fond 172/46/18. A kép 1934. augusztus 18-án készült. In.: ...Külön tér... Külön idő. Babits Mihály fényképei (Ikonográfia). Összeáll.: W. Somogyi Ágnes. Előszó: Keresztury Dezső. Budapest, 1983, Népművelési Propaganda Iroda, 306. kép, 320. p.

Esztergom lélekben és kulturában él; ez a hagyomány. Hiszen a Szent István városa ez, aki először jegyezte el országa lelkét az európai kultúra lelkével; s az első nagy magyar költő, Balassa Bálint itt lehelte ki égő és gyötrődő szellemét ennek a kultúrának védelmében. A magyar költő azóta sem lehet idegen Esztergomban, s én sem érezhetem véletlennek hogy épen ez a város volt mely munkámnak otthont és pihenőt adott, ösztönző otthont és nyájas pihenőt. Örülök hogy ezt elmondhattam mint valamit ami már régen a szívemen ült. Isten adjon virágzást Esztergomnak!”¹⁰

Másnap, augusztus 18-án a vendégekkel együtt megnézték a Szent Imre elemi iskolában (ma Petőfi Sándor Általános Iskola) azt a Nagyboldogasszony-heti képzőművészeti kiállítást, amelyen külön csoportot képeztek a Balassa Bálint Társaság tagjainak alkotásai. A program az ebédet követően: Babits és Török Sophie vendégeikkel az előhegyi ház kertjében töltötték a délutánt.

Az Esztergomot Babits révén is megkedvelő Vajda János Társaság, elfogadva Lepold Antal és Kárpáti Aurél meghívását, 1935 nyarán a Fürdő Szállóban tartotta soron következő vándorgyűlését. Ezen, a Budapestről és Kolozsvárról érkezett vendégek között, ott volt az ünnepezt Babits Mihály és többek között Kárpáti Aurél, Kosztolányi Dezső, Laczkó Géza, Pünkösti Andor, Szabó Lőrinc, Andersen Felicia és Török Sophie is.¹¹

Andersen Felicia egy-egy Balassi- és Vajda-, valamint két Ady verssel, Török Sophie, és Szabó Lőrinc saját költeményeinek előadásával emelte az est fényét. Őket Laczkó Géza követte „Caesar halála” címmel tartott előadásával. A vándorgyűlés programját Kosztolányi és Babits Mihály zárta új versei felolvasásával.

Az 1938. évi kettős szentévre készülő város ismét Babits-estre készült. Ez azonban sajnos, Babits elhatalmasodó betegsége miatt elmaradt. A szándékot nagyra becsülő költő azzal fejezte ki városa iránti tiszteletét, hogy a Pesti Naplóban, megjelentette Szent István városa című írását.

Ennek már az indítása is bizonyossága a költő és a városa bensőséges kapcsolatának. „A kép amit gyerekfejjel alkottam magamnak Esztergomról, egy Benczúr-festmény színeiből szövődött. (...) Később Arany János [Csanád című befejezetlen –B. I.] verse került a kezembe, a töredék hősköltemény, melynek színhelye Esztergom; kép és vers nem hazudtolták meg egymást:

*Ül Isztragonban István szent király,
Pap és parasztúr mind körötte áll;
Fején az ékes ujdon korona,
Vállán palástnak himzett bársonya ...”*

Megismerteti az olvasót Szent István városának értékeivel, a Mátyás-kálváriával, a gobelinnel, a porcelánokkal és mindennel, ami fontos. Majd így folytatja: „A sekrestye kincstárában viszontláttam a Benczúr-kép püspökeinek ornátusait. Ezek igazán gyönyörűek; s még gyönyörűbb például a »Mátyás-kálvária«, ez a mesébe való

ötvozmű, talán Pollajuolo alkotása, esetleg részben régi magyar munka. Vezetőm azonban nem művészi szépségekről beszélt, hanem arról, hány drágakő van benne. Méretek és drágaságok tobzódása volt ez; s még folytatódott a Palota termeiben, (...) Egy fejedelmi s pazarkodó »művárosban« jártam; szinte jólesett később fölfedeznem mellette a másik Esztergomot, a szegény és meghitt kisvárost.

A két Esztergom alig ismeri egymást, noha térkép szerint szorosan összenőttek. Közvetlen a Várhegy mögött egy másik dombocská áll, éléről szép régi parasztkálvária néz farkasszemet a bazilikával (...) Sokszor eltűnődtem, mit szerettek Esztergomon? Nyilván a Benczúr-pompát, az ősvadont és a szelíd szegénységet együtt (...) Igen, minden van Esztergomban, pompa és szegénység, szent csillogás és otthonos magyarság, a magyar élet egész keresztmetszete. (...) Esztergom, mint egy nagy temető, a föld alatt őrizte igazi kincseit, s ékes sírköveket emelt fölébök. Különös véletlen folytán éppen Szent István évére ismét láthatóvá lett valami ebből az elmerült múltból. (...) Lelkes és kitűnő szakemberek kiásták Szent István eltemetett palotáját a sárból! (...) Esztergom, mielőtt vég hely lett volna, székváros volt, és kultúránk góca. Sőt még Magyarországnál is többről beszélnek ezek a rétegek! Az európai kereszténység lelkeről beszélnek, melynek a magyar lélek előbb áhítatos kis inasa, később már tökéletes munkatársa (...) A magyar mives együtt dolgozott a III. Béla francia építészeivel s Vitéz János olasz festőivel. A pompa, melyet nemzedékeken át fölrétegeződött alkotásuk romjai megsejtetnek, talán nem egészen ugyanaz, mint amit valaha, a Benczúr-kép nyomán, elképzeltem. A szellem azonban, mely belőle árad, pontosan az a szellem, aminek Szent István nyitott kaput ebbe az országba. Az európai kultúra és keresztény egység szelleme.¹²

A költő elhatalmasodó betegsége okán lassan lezárult Babits esztergomi közszerepléseinek sora. A kapcsolat azonban, ha lehet, még bensőségesebbé vált. A beteg Babitsot körülvette és ahol, amiben tudta, gyámolította a város.

A Balassa Bálint Társaság és a város, a költő 1941. augusztus 4. bekövetkezett halála után hűen ápolta és őrizte, ápolja és őrzi emlékét annak, aki jólélekkel kérte a Mennyei urat: „Isten adjon virágzást Esztergomnak!”

A poeta doctus szellemi hagyatékának ápolása Esztergom polgárainak örökkön fennmaradó, másra át nem ruházható szent kötelessége. Esztergom mai polgáraiként bízunk abban, hogy Babits Mihály, az égi Parnasszus lakójaként is meghallja a Balassa Társaság elnökének és főtítkárának 1928-ban megfogalmazott, és most általunk is megismételt kérését, mely szerint: Midőn a közelgő ünnepekre legőszintébb jókívánatainkat küldjük, kérjük Nagyságodat, hogy Társaságunkat nagybecsű érdeklődésében és jóindulatában továbbra is megtartani kegyeskedjék.

Jegyzetek

¹ Bárdos Istvánnak a 2008. évi Babits Mihály Emlék-év záró rendezvényén egyben a Balassa Bálint Társaság díszközgyűlésén 2008. december 9-én elhangzott előadásának írásos változata. Helyszín: Bottyán János Szakközépiskola (az egykori Bencés Gimnázium díszterme)

² Markos (1896-ig Matkovich) Gyula (Nagykanizsa, Zala vm., 1861. júl. 16. – Bp.?, 1944. máj. 22. k.): pap, országgyűlési képviselő, szerkesztő. – Nagykanizsán érettségizett, a teológiát Veszprémben végezte. Művei: Az Úr szava. (Vagyis a paradicsomi kinyilatkoztatás nyelve) 1918. stb. In.: Magyar Katolikus Lexikon, Markos szócikk.

³ Jaschik Álmos festő- és grafikusművész, iparművész, művészeti író, pedagógus (Bártfa, 1885. január 5. – Budapest, 1950. szeptember 12.) 1924–1932 között szoros baráti kapcsolatot ápolt Einczinger Ferencel és baráti körével. Az 1924–1932 közötti években több nyáron Esztergomban táborozott növendékeivel.

⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Komárom Esztergom Megyei Levéltára, (továbbiakban MNL K-E m Levéltára) Balassa Bálint Társaság anyaga. Lepold Antal elnök és Homor Imre főtítkár megköszöni Babits Mihálynak székfoglaló előadását.

⁵ MNL K-E m Levéltára, Balassa Bálint Társaság anyaga. Babits Mihály levele a Balassa Bálint Társasághoz. Esztergom, 1931. március 8.

⁶ Babits Mihály levele Esztergom városához. Esztergom és Vidéke, 1931. március 12.

⁷ Bárdos István: Az Esztergomi Balassa Bálint Társaság működése 1926–1948. In.: Az Esztergomi Balassa Bálint Társaság története. Esztergom Évlapjai Balassa jubileumi kötete. Szerk.: Leel-Össy Loránt – Bárdos István. Esztergom, 2005, 24. p.

⁸ Babits Mihály: Esztergomi séta. Pesti Napló, 1932. augusztus 14.

⁹ Török Sophie: Költészet és valóság. Nyugat, 1933. 13–14. Török Sophie: Költészet és valóság (Utószó) In.: Babits Mihály: Keresztül-kasul az életemen. Budapest, 1939, Nyugat Kiadó és Irodalmi R. T. kiadása, 46–50. pp.

¹⁰ Babits Mihály: Esztergom közönségéhez. In.: Babits és Esztergom. (Válogatta és összeállította: Bodri Ferenc és Téglás János). Esztergom, 1983, (Esztergom városi Tanács V.B. Művelődési Osztálya, 40–41. p. Fotó facsimile uo. 51. p.

¹¹ Az est programja és az ott készült kép Bárdos István: Irodalmi élet Esztergomban (1919–1945) című tanulmányban jelent meg (Esztergom és Vidéke, 2018/2. 32–38.). A jelenlévők koszorúját bemutató fénykép a lapszám 34. oldalán található. Az ott olvasható képaláírást újabb kutatási eredmények révén sikerült pontosítani és véglegesíteni. Ennek megfelelően a képen a következők szerepelnek (balról jobbra): *Ülő sor*: Andersen Felicia, Török Sophie, Babits Mihály, Simonffy Margot, Lepold Antal, Kosztolányi Dezsőné Harnos Ilona, Platz Rudolf, Einczinger Ferenc. *Álló sor*: Homor Imre, Szabó Lőrinc, Kárpáti Aurél, Laczkó Géza, Szabó Lőrinczné, Kosztolányi Dezső, dr. Rédey Tivadar, Platz Rudolfné Hermann Magda, vitéz Holló Kornél, Obermüller Ferenc. Fotó: Sziklay (Esztergom) Országos Széchényi Könyvtár / Kézirattár: Fond III./2260/28.

¹² Babits Mihály: Szent István városa. Pesti Napló, 1938. szeptember 4.

Versmelléletek Babits Mihálytól

Mint különös hírmondó

Mint különös hírmondó, ki nem tud semmi ujságot mert nyáron át messze a hegytetején ült s ha este kigyultak a város lámpái alatta, nem látta őket sem nagyobbak, sem közelebbnek a csillagoknál

s ha berregést hallott, találgatta: autó? vagy repülőgép? vagy motor a síma Dunán? s ha szórt dobogásokat hallott
tompán a völgyekben maradozva, gondolhatta, házat vernek lenn kőművesek, vagy a rossz szomszéd a folyón túl

gépfegyvert próbál – oly mindegy volt neki! tudta, balga az emberi faj, nem nyughat, elrontja a jót is, százakon át épít, s egy gyermeki civakodásért újra ledönt mindent; sürgősebb néki keserves

jussa a bandáknak, mint hogy kiviruljon a föld és a konok isteneket vakítva lobogjon az égig szellem és szerelem – jól tudta ezt a hegyi hírnök s elbűt, messze a hírektől; de ha megjön a fűtűs,

korbácsos korhely, a szél, s ha kegyetlen a távolodó nap kéjes mosollyal nézi, hogy sápadnak érte öngyilkos bánatban elhagyott szeretői, a lombok és ingnak, mint beteg táncoslány aki holtan hull ki a táncból:

akkor a hírnök föláll, veszi botját, s megindul a népes völgyek felé mint akit nagy hír kerget le hegyéről és ha kérdik a hírt, nem bír mást mondani: ősz van! nagy hírként kiáltja amit mindenki tud: ősz van!

úgy vagyok én is, nagy hír tudója: s mint bércet annál több forrás feszíti, mennél több hó ül fején, öreg szívem úgy feszül a szavaktól; pedig mi hírt hozok én? mit bánom a híreket én? forrong a világ, napok állnak

versenyt az évekkel, évek a századokkal, az örült népek nyugtalanok: mit számít? én csak az őszre nézek, az őszet érzem, mint bölcs növények és jámbor állatok, érzem, a föld hogy fordul az égnek aléltabb

tájaira, s lankad lélekzete, mint szeretőké – óh szent Ritmus, örök szerelem nagy ritmusa, évek ritmusa, Isten versének ritmusa – mily kicsi minden emberi történés! a tél puha lépteit hallom,

jó a fehér tigris, majd elnyújtózik a tájon, csattogatja fogát, harap, aztán fölszedi lomha tagjait s megy, hulló szórétől foltos a rétség, megy s eltűnik az új tavasz illatos dzsungelében.

Holt próféta a hegyen

Nyájás magasságban csüng a dombtetőn a ház, de én mordan ülök benne, mint Jeremiás.

Hozza postámat a posta. Ujság és levél mintha mind olyanról szólna, aki rég nem él.

Hol a sok *netán* és *hátha*? Meghalt a jelen, s ami hír fülembé ér, mind csak történelem.

Elsülyedt a világ és nem maradt élve más: dombon ül s fejet csóvál a mord Jeremiás.

Eltűntek és elsülyedtek, s talán így a jobb: míg itt voltak, kínzóbb volt hogy egyedül vagyok.

Hozza postámat a posta: mennyi hír, divat! Engem nem visznek magukkal, föl nem oldanak.

Mindegy! a világ süllyed vagy én lettem halott: akként élek mint akik már Változatlanok. S mordan nézem hogy köröttem a vak élet hal, mint egy holt próféta kit már senki úgyse hall.

Mint a nyiltszemü halottak kiket régidőn barbár törzsük künnhagyott a nyájás dombtetőn.

Hozza postámat a posta: mennyi rossz madár! Be jó hogy csőrük csapása egy cseppet se fáj!

Ádáz kutyám

Ádáz kutyám, itt heversz mellettem. Amióta a gazdád én lettem, ez a hely a legjobb hely tenéked: nem érhet itt semmi baj se téged. Rajtam csügg a szemed, hív imádás együgyű szálán csügg, boldog Ádáz.

Mert boldog ki jámborul heverhet valami nagy, jó hatalom mellett. S te jámbor vagy, bár olykor asszonykád bosszújára megrablod a konyhát s csirkét hajszolsz vadul a salátás ágyakon át: jámbor, noha - Ádáz.

Elcsavarogsz néha messze innen, el is tévedsz kóbor hegyeinkben; avagy titkos kalandjaid vannak. Ág tép, gondosz ebek rád rohannak, zápor is lep, szőröd-bőröd átáz: ázva, tépve jössz vissza, kis Ádáz.

Visszajössz, mert ugyan hova mennél? Hol lehetne egyéb helyed ennél? Szimatokból ezer láthatatlan ösvény vezet téged mindenholonnan hívebben, mint bennünket a látás: minden ösvény *ide* vezet, Ádáz!

Tudod, hogy itt valaki hatalmas gondol veled, büntet és irgalmaz, gyötör olykor, simogat vagy játszik, hol apádnak, hol kínzódnak látszik: de te bízol benne. Bölcs belátás, bízni abban, kit nem értünk, Ádáz.

Óh, bár ahogy te pihensz lábamnál, bizalommal tudnék én is Annál megpihenni, aki *velem* játszik, hol apámnak, hol kínzómnak látszik, égi gazda, bosszú, megbocsátás, s úgy nem értem, mint te engem, Ádáz!

Őszi eső-leső

*Midőn ezt írtam, tiszta volt az ég.
Zöld ág virított a föld ormain.
Vörösmarty Mihály: Előszó*

Őszi reggel ébredvén, mottóm réges-régen tanult verssorai jutottak eszembe. Éppen hideg eső hullt odakint, s a szomorkás rádióhíreket így toldotta meg a bemondó: „Ráadásul az eső is esik!” Szemben a mindenkinek örömet kiváltó téli, fehér színű hóeséssel! Elgondolkoztam. Életemnek mennyi, de mennyi emléke kötődött gyermekkoromtól kezdve mindmáig a természetnek e különleges jelenségéhez. Kinek jó az eső, és kinek nem? Ez itt a kérdés! Hányféle eső is van, és mit társítunk hozzá? Egyáltalán lehet és érdemes-e írni az esőről? Írásomból most ezt láthatod meg, kedves Olvasóm! A végén pedig magad is elgondolkozhatsz, mit is jelent vagy jelenthetett volna a Te életedben az eső?

Tavasztájt vendégségben jártam, és örömmel vettem észre, hogy ismerőseim az égre nyíló erkélyük fölé tetőt szereltek. Átlátszósat, és olyat, amelyik szépen, ütemesen kopog, amikor csendesen, egyenletesen esik az eső. Gyermekkorom egyik boldogsága volt: bádogtető az iskolában, bádogtető a lakóházunkon. Rajta szólt az eső meghitt zenéje. Bár Vörösmarty szerint olykor záporzaj is van. Számomra ma is ez a megnyugvás, a vigasztalódás és az írásos alkotás sajátos ideje. A gyermekkor nevelővárosa az Alföld és a Kárpátok érintkezési pontján épült, és a *királynéi szőlőművelők* egykori lakóhelye volt. Első írásbeli keltezése az 1262. esztendőből való. Telente itt, a Kárpátokból lefutó felhőkből hatalmas hóesések nyomták a házak tetőzetét. A nedves hó a bádogról könnyedén lecsúszott, és így nem károsodtak sem az épületek, sem az emberek.

A háború és a történelem azonban hamarosan kizárta életemből a hegyeket, és a kopogós bádogtetőket. Maradt az elemista kori, biztató versike: „Ess eső, ess, / Holnap délig ess, / Búza bokrosodjon, / Zab szaporodjon!” Maradt még a langymeleg eső, az alföldi tócsákban, pocsolyákban való mezítlábas toporgás. Szüleink ezt egyáltalán nem tekintették rosszalkodásnak. A gimnazista korszak idején pedig egyre bővült a csapadékokról szóló tudományom. Apáczai-díjas földrajztanárunk időjárást és felhőjárást is tanított. Feleletünk végén ki kellett néznünk az ablakon, és meg kellett mondanunk, holnap-holnapután milyen idő várható. A kíváncsi diák és a későbbi felnőtt ilyenkor nekiáll és éveken át csendben végzi gyűjtő- és jósló munkáját környezeté és családja hasznára, anélkül, hogy meteorológusnak tekintené magát. Akkor tehát –

milyen lehet az eső? Az ABC szerint: apró szemű, általános, áztató, barlangi, béka-, bugyborékos (rézsútos), csendes, csepegő, csepergő, cseperkélő, futó, harmat-, hasznos, havas, hetes, hideg, hűvös, jég-, ködölő, ködös, májusi, meleg, ónos, országos, őszi, permetező, sárga, sebes, sivatagi, sűrű, sűrűszemű, szakadó, szapora, szemerkélő, vastag, vegyes, villám- és záporosó. De felhőszakadás is van, legújabbán meg – cunami! Van, hogy esőnek tűnő, dús vízpermetben állunk és ázunk, amikor egy jókora vízesésben közelről gyönyörködünk. Nem kell ezért a messzi Amerikába mennünk. Van itt a közelben is nézni-, áznivaló: a szomszédos Szlovéniában a Száva forrásvidéke. Ha valami kimaradt volna a fentiekből, az esőleltár bármikor kiegészíthető.

Pesti egyetemi tanulmányaim egy bizonyos évének október 26-i napján nagyon-nagyon vártam az esőt az ELTE Rákóczi úti kollégiumának pincéjében. Szomorkodtunk, mert a latinosok előző este nem tértek vissza a parlamenti felvonulásról. Saját könyvem, a *Kereszt-utak* 50. oldalán így írtam róla:

„Mi pedig nagyon vártuk „odalent”, hogy csendesedjenek a kinti harcok és kimehessünk az utcára szétnézni, mozogni, sétálni. Híreket gyűjteni, embereket látni, valóságot tapasztalni. Jőmagam még vártam az esőt is, úgy éreztem, megnyugtana. Szerettem volna értesíteni a szüleimet, hogy élek! Mindannyian és egyhangúlag pedig azt óhajtottuk, hogy legyen végre rend, csend és önmagunkhoz méltó emberi módon, nyugalomban és szabadon élhessünk országunkban.”

Am az idő kereke egy év múlva váratlan fordulatot hozott néhány ELTE-s diák életében. Észak Velencéjébe, tengeröböl partjára kerülve szereztünk gazdag tapasztalatot: a vízből, párából, ködből, esőből is lehet sok, ha az ember túl kevés napot lát, ha hosszas a tartózkodási idő, és a csapadék bármilyen módja lehet mindennapos és váratlan. Ilyenkor a villámként lezúduló esőtől pillanatok alatt szétáznak a ragasztott talpú lábbelik. Az öblösen széles esőcsatornák a járdákra ontják a rengeteg esővizet. Az esőzúdulás gyakorta felismerhetetlenül nagy zajjal jár, mintha eltévedt és lezuhant repülőgép szorult volna be az emeletes épületek közé. A színházba és egyéb kultúreseményekre járó hölgyek pici retikül-bőröndökben viszik magukkal az estélyhez illő kecses cipelőket. Egészségügyi hátrányai is lehetnek az ilyen időjárásnak. A délvidékekről származók jól teszik, ha melegen tartják a fejüket, a veséjüket, a tüdejüket, és mindig van náluk esőkabát vagy esernyő – és bizony még az elfeledett kalucsni is igen hasznos lehet. Manapság inkább a színes esőcsizma a divat.

Tudományos érdekesség, ha tengerparti vidéken a kifeszült víztükör által a Föld gömbölyűségének felismeréséhez is eljutunk. Így írtam erről tudósításomat 1972 szeptemberében, akkori la-

kóvárosom újságjának, a Kelet-Magyarországnak, megidézve a Balti-öböl és a város látványát, a korabeli életet:

„Itt messze lát a szem, a végtelent méregeti, ahol a halványkék ég szélén a kicsi, fehér pontból füstölő hajó lesz. A kikötő gránitfalát egyenletes, ritmikus csobbanással verik a nehéz, szinte fekete hullámok. Az égen gyöngyházzsínben ragyogó felhők vonulnak lassan a város fölé. Az asszonyok ilyenkor kinyitják esernyőiket, és imbolygó, színes gombaáradatként járnak az utcákat. Sétálnak, vásárolnak. Elmaradhatatlan az esőköpeny vagy az ernyő.”

Ki hinné, hogy egy ilyen újságcikk-tudósítás beleszólhat az ember megszokott, rendezett és biztosnak vélt életébe? A csábítás megtörtént: a szerkesztőség munkatársnak hívott meg a laphoz, ám a hűségpróbát kiálltam! Maradtam a Nyíregyházi Főiskolán tanítani. Ám ezután a magyar szakom lett életem és létem titkos és reménytelen bűvópatakja. A belső tudatnak meg kellett türelmesen várni a hétköznapi, több évtizedes tanári munkálkodás végét, és a századvégi társadalmi változások kezdetét. Ennek keltezése pedig, szerencsére, egybeesett a nyugdíjaztatással. Azóta vagyok Esztergom Városának sajtóönkéntese. Most már azt is megvallhatom: életem utolsó harmadának egyik öröme a harmas nagymamaság, a másik az írás! Most is ennek vagy tanúja, kedves Olvasóm!

Másfajta fontos, ám kapcsolódó érdekesség az eső, a különféle esők legközelebbi hozzátartozója és kísérője az esernyő, melynek nyelvújítási-leánykori neve eső-ernyő, így, és először 1787-ből. Amiről mindannyian azt véljük, hogy megvéd bennünket az égi áldástól. Ám védekező szerzőm, eszköz is lehet. Sok minden másra is képes, attól függően, miféle kéz irányítja. Amerikai filmet láttuk, hogy az esernyő lehet kivédhetetlen fegyver, az öldöklés eszköze, ha a fémcsőcsot injekciós tűvé alakítják át. Sétabotnak használva nagy tömegben igen gyors és észrevehetetlen halálnemet produkálhat. Évtizedek múlva tudtuk meg, hogy a célba vett történelmi személyiséggel nem is esernyő, hanem jégcsákány végzett.

Amint a gyarló élet mutatja, nők is használhatják fegyverként az esernyőjüket, ha sétabotnak álcázzák. Jó 40 évvel ezelőtt aprótermetű, éltes úriasszony költözött a dombon épült lakótelepre. Egyszobás lakást kapott kárpótlásul a fényes, belvárosi sokszobásért. Ha eljárt hazulról, a lakáska minden egyes helyiségét külön-külön kulcsra zárta. Félt a betörőktől. Látszott, hogy Lia néni felett eljárt az idő, ám nagyon büszke volt rá, hogy a háború előtt a saját (mese) autóját vezette. Nagyságos asszonyos küllemét alaposan kihangsúlyozta bokáig érő fekete ruházata és ugyancsak fekete, hatalmas karimájú kalapja. Retiküljét és kampós fogójú ernyőjét mindig magánál tartotta. Mivel fáradékony volt, a lakótelep férfinépeinek autójába

gyakran be-bekéretődött: vigyék le őt a városba. Útközben azonban útirányt módosított, és esernyője kampós végével szerzett érvényt saját akarátának.

Lám, mégis miért fontos, hogy mindenkinek legalább egy esernyője legyen? Mert ha nincs, akkor mi is történik? Itthon, a mi nyelvünkön az ember bőrig ázik. Ám más népek más-más kifejezéssel élnek. Csupán csak nyirkosak, vizes bőrrűek lesznek, vagy az utolsó cérnaszálíg eláznak. Van, ahol nem is eső hull a fellegekből, hanem égvíz. Ám az is nagy baj, ha az eső késlekedik, vagy nem jön. Ilyenkor mondták régen, hogy aszályos-poros a május. A magyar pásztorok esőkérő dallal fordultak az égiekhez: „Kiszáradt a tóból mind a sár, mind a víz, / a szegín barom is csak a pásztorra níz. / Istenem, Teremtőm, adj egy csendes esőt, / a szegín jószágnak jó legelő mezőt.” Régi magyar hagyomány volt, hogy májusban a falvak asszonyai a plébános úr segédletével esőkérést szerveztek. A faluból kivezető négy út mentén álló négy Krisztus-keresztnél csendes, mormoló rózsafűzér-mondással kérték Mária közbenjárását a vizes áldásért. (A városi népek manapság ezt énekelve-ordítóva teszik: „Add már, Uram, az esőt!” Ám történhet olyan gyors meghallgatás is, hogy mire hazaértek a faluba, alaposan el is ázott az asszony nép. Hiszen benne van a Bibliában, hogy „...a lisztes szakajtó nem ürül ki, és az olajkorsó nem fogy ki, míg az Úr esőt nem hullat a földre”. (IKir17:14) Az pedig rögvést igen jó illattal viszonzozza a természet-hozó áldást.

De ki hallott olyat, hogy mostanában az esernyő is lehet státuszszimbólum, és hogy gyűjtik! Annyit, amennyire egyáltalán nincs is szüksége senkinek. Ha öreg, csúnya ernyőt használ az asszonyember, és már unja, akkor szándékosan el-elveszti. Ám mindig utána viszik. Ekkor lefokozza, és kiviszi a kertbe. Jó lesz ott kiszaladgálni vele. A szép újat meg már az első alkalommal tényleg otffelejt valahol, vagy valóságosan is elveszíti. Léteznek reklám-esernyők is, melyekkel bizonyos cégek kedveskednek vásárlóiknak, s amelyek a második kinyitáskor már összerogynak. A másféle – ami hosszára 83, széltére 100 cm-es, meg akkora, hogy két-három kövér diplomata is elférne alatta, ha volna a közelben! Egy-egy külföldi esernyő színe pedig olykor a vörös sivatag sárgás fényességével vetekszik. Szinte sajnálni lehet, hogy köznapi használatba vegyünk ilyen szépséget! Vágyálom lehet pl. az arany színű pagoda esernyő, melynek palástja kívülről a fémcsőcs végéig kecsesen felfut. Ihletése keleti, az biztos! Megveheted, kedves Olvasóm, az „esernyőkirály”-nál. Hu!! (Hú, de drága!) Ilyen ernyőket ritkán látni, inkább filmen vagy a Váci utca környékén.

Búcsúzóul pedig ki ne hagyjuk az esőből a művészeteket sem! Nemcsak szokások, tárgyak, na-

pok, események kapcsolódnak az unalmasnak tartott és színére nézve szürke tónusú és hangulatú csapadékhoz. Az utóbbi évtizedekben két szép, esős művészeti emlékem maradt meg a Dobó Galéria képkiallításaiból. Tudni való, hogy esőt fényképezni és megfesteni nem egyszerű, még a neves mesterek számára sem! Pl. az esős, esti utcakép a lámpások sugarasan szóródó fényében a fekete-fehér foton is remekül mutat. A másik egy díjnyertes festmény volt: a szürkékéken zúduló, pásztás esőben (lásd elébb!) a színesen-tarkásan esernyős-ruhás emberalakok szinte vidámmá tették a szemlélődők búsnak induló hangulatát.

Eső-lesésemet szépirodalmunk egyik ugyancsak esős gyöngyszemére emlékezve fejezem be. Radnóti Miklós 1942. február 1-jén írt versére, a Bájolóra gondolok, melyhez egyik kortárs együttesünk, Szabó Balázs Bandája szerzett szépséges zenét. Hallgasd meg, vagy olvasd el, kedves Olvasóm! Majd akkor magad is megérted, és öszszegzed, hogy az esőnek emlékeztető, ihlető és jövőt formáló alkotóereje van!

Radnóti Miklós

Bájoló

Rebbenő szemmel
ülök a fényben,
rózsafa ugrik
át a sövényen,
ugrik a fény is,
gyúlik a felleg,
surran a villám
s már feleselget
fenn a magasban
dörgedelem vad
dörgedelemmel,
kékje lehervad
lenn a tavaknak
s tükre megárad,
jöjj be a házba,
vesd le ruhádat,
már esik is kint,
vesd le az inged,
mossa az eső
össze szívünket.

Wernke Bernát

...s lép máris

...mikor e gögösítettnek
vélt merületek, fehéredtek ki
most, görgetegeikből erre,
ahogy az eddig komor bakácska,
felnevetett az éjszakában, repítve,
lövellve, arcizmaira rejtetlen, a
jövő perceibe fényesedve... eddigi
csorbulatát, pocsolójából végre
kimenekítetten... hisz szólt az
őr, sovány hangja... fokozódó
ragyogatóban... „ó kedves társam,
te villanhatsz, e sötétnek indult
órában, mehetsz végre, mászás
nélkül, biztos nyugalommal, a házban
a gonosz uraság, részegen
döglök, a már mindent betöltő
homályban”
s lép a legény máris, paradicsomába,
várt illatú honába, s sálját igazgatja
kezével, sugarasztató rejtelemmel,
villanó áradatok körítésével, s
láncolódása lép, merészébe „ott
leszek mellette, odahavazódón fészkébe,
vérbe támadó ajkaimmal felette,
tükröződik igazi hízelgése, e
cseléd lányba... gyűrűztetett
énemmel szemeiben”

Tomovics Marianna: Városi fények (akril, 100 x 80 cm, 2008)

A. Bak Péter

P. Bak János (1913–1981) festőművész emlékkiállítása

Igazi művészeti csemegével zárta a kiállítási szerezont Budapest-Mátyásföldön a Corvin Művelődési Ház – Erzsébetligeti Színház Corvin Galériája. P. Bak János festőművész, grafikusművész, művésztanár, hegedűépítő, Janus Pannonius- és Balló Ede-díjas, a magyar nehézfajsúlyú festői dikció megteremtőjének, a magyar festészet élvonalához tartozó életművéből – születésének 105. évfordulója alkalmából – láthattak válogatást a szépművészet kedvelői. P. Bak János a művészettörténészek szerint a valaha élt 30 legjobb magyar festőművész egyike. Elsősorban a portréfestészetben, az életképek területén és az emberi test ábrázolásában alkotott maradandót.

Az első világháború kitörése előtti esztendőben, egy, a pannonhalmi ősi monostor alatt meghúzódó, kis nádfedelles, tornácos falusi házba fiúáldás érkezett. A Szent István-kori lovag nevét megörökítő község, Pázmándfalu nevezetessége – két templomán kívül –, hogy itt született és itt is nyugszik a nyelvújítás korának jeles papköltője, Pázmándi Horváth Endre.

Hosszú időnek kellett eltelnie addig, míg ez a gazdálkodó, szőlőművelő közösség ismét nevezetes fiút adhatott a magyar kultúrának. 105 éve, 1913. április 6-án indult a XX. század magyar festészetében jelentős szerepet játszó festőművész, Pázmándhegyi Bak János életútja.

Merthogy, a falunak „hegye” is van, ezt jelzi a szülőhely iránti ragaszkodást kifejező P. betű.

A kiállítás – csepp a tengerből – e jeles napra, és egy értékekben kimagaslóan gazdag életmű alkotójára emlékezik.

A bajai és szolnoki művésztelep életében kiemelkedő érdemeket szerző festő centenáriumáról is megfedekeztek éppúgy, mint most, az egyébként arra hivatott országos és vidéki múzeumok, intézmények. Hogy mégsem merült feledésbe az évforduló, az fia, A. Bak Péter festőművész, művészeti író múlhatatlan érdeme. Saját patronálásával hozta létre ezt a tárlatot is, de ezek nem pótolhatnak egy átfogó, összképet nyújtó életmű kiállítást.

A kontárok és dilettánsok működése felledült, táboruk gyors ütemben növekedik, és gyártmányaik elárasztják az egész országot. A

siserehad súlyos károkat okoz. Elképzelhető, hogy a nagytömegű selejtáru hosszú időn át való terjesztése milyen károsan befolyásolja a művészettel ismerkedő emberek ízlését.

Amikor végre olyan igazán igazi piktúrával kerülünk szembe, amilyen P. Bak Jánosé, kétszeresen is gyönyörködni tudunk benne. Elsősorban: önmagáért, másodsorban: az összehasonlítás révén. Nem is kell túlságosan törnünk a fejünket, hogy az impresszionizmust követő megszámlálhatatlan „izmus” és irányzat mit ir-

tott ki úgyszólván gyökerestől a festészetből. A válasz annyira kézenfekvő: az őszinteséget. A festésnek azt a spontán egyszerűségét, igazságát, magától értetődését, amely azután a festményről átsugárzik nézőjére, és ugyanilyen spontán visszhangot kelt benne. A képek mögül egy rendkívül rokonszenves, melegszívű egyéniség tűnik elő, aki a szépet keresi, a harmóniát kutatja, s ezt építi képi világában. S ezt a festészet par excellence eszközeivel teszi, nem azért, mert pusztán ösztöneire kellene támaszkodnia, hiszen párját ritkítja kivételes műveltsége, szaktudása, kulturáltsága, ha-

nem mert így érzi ezt igaznak és helyesnek. Ezt a képi nyelvet hosszú évek, évtizedek során alakította ki.

A. Bak Péter bevezető gondolatai után dr. Kelenyi István művészettörténész bemutatta a művész életútját és méltatta az emlékkiállítást.

P. Bak János gyermek- és ifjú éveinek, majd művészeti tanulmányainak, főiskolás szemesztereinek keretét megszabó korszakot hosszú ideig, csupa elmarasztaló jelzővel illették a történészek, amelyben – úgymond! – elzárták a népből való tehetségek tanulásának, érvényesülésének útját. A művészek sorsa nemkülönben nyomorúságos volt, hirdették némely művészettörténészek. Ma már másként látjuk – a homály eltűnt a szemünkről –, hiszen a két világháború közötti években – a gazdasági világválság idejét leszámítva! – soha nem látott, eleven művészeti élet pezsgett. S nemcsak a fővárosban! P. Bak János példája bizonyítja, hogy e közegben a fölsímtelenség talált kibontakozási lehetőséget. Erős akarattal, szorgalommal – megerősítve némi támasszal! – legyűrte az akadályokat, és elérte célját.

Természetesen az sem ártott, ha a sors összetevőiből néhány mellé szegődött.

A gyermekeveire a család szegénysége nehezedett. Nyáron szünidei pásztornak, urasági munkásnak szegődve, segített szerény fizetésével a négy gyermeket nevelő szüleinek.

P. Bak János: Önarckép

Tehetsége korán, 12 évesen kitűnt, tanítója felismerve azt, meggyőzte a szülőket: „Ne engedjék elkalodni”. Így került 1926-ban a győri Pandúr Józsefhez, aki akadémiaát végzett, kiállító művész és templomi festő is volt. Nevét azonban főként jeles tanítványai – Borsos Miklós, Illés Árpád, Endrédi György és P. Bak János – életrajzai örökítették meg.

A római tanulmányútjáról megtért mester fogadta inasnak kellő fizetség fejében a tehetséges parasztyereket, Bak Jánost.

Győrben figyelemmel kísérték a nem mindennapi tehetséget eláruló 13 éves fiú sorsát. Ezzel magyarázható a felé nyújtott segítő kéz. Szauter Ferenc polgármester városi ösztöndíjat biztosított a komolyabb művészeti tanulmányok folytatásához. Innét kezdve, csaknem zökkenőmentes az útja, mert kibontakozását megértő, az erkölcsös ember és művész alapján álló mesterek egyengették. A budapesti Iparművészeti Iskolában Helbing Ferenc grafikusművész, szabadiskolájában Szőnyi István festőművész. Sikeres felvételi után 1930-ban, mint rendkívüli tehetségnek, a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán Glatz Oszkár, majd Rudnay Gyula festőművészek voltak a tanárai, mesterei. Rudnay Gyula, a Corvin-lánc tulajdonosa, később tanársegédnek vette maga mellé.

Főiskolás nyarait művésztelepeken – Nagykanizsán, Nyíregyházán – töltötte.

P. Bak János 1937-ben kézbe vehette diplomáját, s rögtön elnyerte a Rotary Club kiállítási nagydíját.

Ezt követően a haza szolgálata szólította hadrendbe. Négyszer mozgósították, s részt vett a

P. Bak János: Manyi kalappal

Trianon vétkei időlegesen korrigáló bevonulásokban. Az eset azonban nem pihent közben sem. Tájakat, falusi témákat, portrékat állított ki.

1940-ben megkapta az ezer pengős Balló Ede festészeti ösztöndíjat. 1941-ben felkérésre, a rákospalotai evangélikus templom részére megfestette *Mennybemenetel* című, életnagyságú oltárképét, és megtervezte a templom szakrális berendezését. A háború alatt a Honvédelmi Minisztériumban tervező grafikusként működött: ruhákat, jelvényeket, kitüntetések, okleveleket tervezett egészen 1946-ig.

Ekkor jelentős fordulat következett életében. Ugyan rendszeresen részt vesz – többször nyer díjat is! – a különböző kollektív kiállításokon, mégis úgy dönt, hogy vidékre költözik, szeretett mesterével egyetemben. Rudnay Gyula szabadiskolát, művésztelepet szervez Baján.

Maga sokat van távol, ezért a vezetést legkedvesebb tanítványára, P. Bak Jánosra ruházza, aki a tisztséggel járó feladatok mellett alakrajzot és művészettörténetet tanít. Tanítványa volt többek között: Udvardi Erzsébet, Szurcsik János, Mözsi-Szabó István, Weintrager Adolf, Göldner Tibor, Novák Lajos, Osváth Mária.

P. Bak János műveit bajai éveiben a realista szemlélet, biztos képépítkezés, a formákat határozottan meghúzott körvonal és a színek sötét árnyalatai jellemezték. Ezt képviseli a kiállításon a *Délután a parkban* (1948 körül) olajképe. Minden műfajban, technikában otthonos. Külön is érdemes megemlíteni a lélek mélységét kutató portréit és remek női aktjait.

P. Bak János a portrék nagymestere! *Nevető önarckép* (1945), *Péter fiam* (1954), *Kertészlány* (1970 körül), és a feleségéről festett *Manyi* (1947), *Manyi kalappal* (1948) a kiállítás remekművei. 1950-ben részt vesz az I. Magyar Képzőművészeti Kiállításon. Baján alapított családot, s így már többedmagával költözött Szolnokra, 1953-ban. A nagyhírű, az alföldi iskola sajátos magyar szemléletét megalapozó művésztelep gondnokságát bízta rá a Művészeti Alap, majd a helyi művészcsoporthoz vezetését is vállalja.

A környezeti változás érzékenyen befolyásolja festészetét. Alapállása nem módosul, de színei megvilágosodnak, témavilága szélesebb körűre bővül. Dominálnak a szolnoki táj motívumai: mezei tájakat, csikósokat, halászokat, városrészeket, életképeket fest, és természetesen megörökíti a Zagyvát és a Tiszát is. Rokonszenvvel

P. Bak János: Gyerekek

ábrázolja az alföldi parasztok munkáját, élet-helyzeteit. Képei szerepelnek az országos kiállításokon, a közönség vásárlásaival jelzi rokonszenvét. Művei kerülnek közgyűjteményekbe. Jelentős megbízást teljesít, amikor Jászberény számára történelmi tárgyú pannót fest – *Lehel vezér Augsburg előtt* címmel.

Gyűjteményes kiállítása volt 1955-ben a budapesti Csók István Galériában, melyet Pogány Ö. Gábor művészettörténész, a Magyar Nemzeti Galéria alapító főigazgatója nyitott meg.

1956-ban a pécsi országos kiállításon Janus Pannonius-éremmel díjazzák.

1958 nyarán ismét költözik. Szolnokról visszatér Budapestre. Az öttagú család szűkösen fér el a padlástérben lévő műteremben. Lakást nem kap, inkább a műtermét átminősítik lakásnak.

Nagyobb lakás iránti kérvényeit rendre elutasítják. A körülmények ellenére munkakedve változatlan. Rendre kerülnek le fő művei a festőállványról. Remek, Cézanne mellett is helyálló csendéleteket fest (*Krizantémok* – 1959, *Virágcsendélet* – 1967, *Csendélet Mirci cicával* – 1977 körül), de fellazul fokozatosan képeinek szigorú keménysége.

A formák mintegy feloldódnak a levegő és a fény világító közegében. Ecsetjárása kevésbé részletező, a folthatások jutnak érvényre, de kifejező ereje nem veszít intenzitásából (*Műteremben* – 1969, *Majális* – 1970 körül, *Kirándulók* – 1970 körül, *Nagytakarítás* – 1969, *Pihenőben* – 1970 körül, *Szent Család* – 1976 körül). Budapesti műterme komoly szellemi értékteremtő műhely, ahol rendszeresen összejönnek írók, költők, festők, színészek, zenészek. P. Bak János kitűnő mesterhegedűket is készített, amikkel díjakat is nyert Cremonában. A világ hangversenytermeiben játszanak a hangszeren. Képeinek gyakori témája a hegedű (*Csendélet hegedűvel* – 1968, *Hegedűs csendélet* – 1978). 1962-ben nagysikerű gyűjteményes kiállítást rendezett műveiből a Csók Galéria, melyet Németh Lajos művészettörténész, akadémikus nyitott meg. Óriási volt a siker, a közönség minden képét megvette.

A Képcsarnok Vállalat kiállítótermei is rendszeresen bemutatták alkotásait.

1963-ban és 1965-ben sikeres kiállításokon vett részt Firenzében és Milánóban.

Az 1970-es évektől kezdve rendszeres vásárlója volt a japán Gekkoso Galéria. Jó szemmel válogatták ki legjobb műveit, és vitték ki a nagyvilágba.

Időnként ellátogatott, erőt és friss élményt keresve, szülőfalujába. Ott festett képei nemcsak a látványt örökítik meg, hanem érzékenyen ragadják meg a táj és földijeik lelkének rezdüléseit (*Parasztudvar* – 1977 körül, *Kocsmajelenet* – 1972 körül, *Táborozó cigányok* – 1977, *Mulatózók* – 1975 körül). Csak a teljesen megérdemelt elismerés (Munkácsy-díj, Érdemes Művész, Kiváló Művész stb.) marad el. A modernizmus áju-

P. Bak János: Táborozó cigányok

latában szenvedő műkritikusok és díjosztók érzéketlenek maradtak a rangos életmű értékei iránt. Hogy jelentős pálya zárult le 1981. november 23-án, arról meggyőzően tanúskodik – egyebek mellett! – ez a tárlat is, amely sokoldalú témaválasztását, festészetének rokonszenves vonásait és magas fokú mesterségbeli tudását szem-

P. Bak János: Ebéd

lélteti, meggyőzően. Nem az érzelgős, hanem a mély baritonra hangolt férfias líra csendül ki műveiből.

Keresztapám, Rudnay Gyula szavai jutnak eszembe: „A világ minden kultúr nemzetének féltett kincse az őt kifejező művészete. Mert egy nemzet annyit ér, amennyi kultúrájának mélysége, vagy magassága. Kultúrájának fokmérője mindig saját művészete volt és lesz.”

A műalkotás függ a profithajszától, a spekuláció, nyerészkedési vágytól. A művészet az igaz emberek, a jó szándékú elmék, az érzékeny lelkek nyelve, érintkezési eszköze, minden misztifikáló handabandázás merő illetlenségnek minősül a jelenlétében.

2018. augusztus 12.

Újból és újból Székelyföld

(1. rész)

Előzmény. 2015 tavaszán István barátom kért, hogy menjek ki vele a csíksomlyói búcsúra. Ismerte sok látogatásomat. Mondta, ez nagy lelki élmény lenne számára, kvázi ajándék 60. születésnapja alkalmából. Akkor úgy beszéltünk, hogy felesége, Judit és Társam, Márta is jöjjen. Közbejött az én lovas balesetem következménye; a koponyában a mozgást akadályozó vérömleny mozgásblokkolása, majd ennek következményeként operációm, rehabilitációm. Idén, a nyár elején István újra felvetette az utazás tervét, de már a nyár végére célozva. Azóta megváltozott két tény; az egyik, hogy felesége már nem vállalkozik hosszabb útra, a másik meg a Mártival való kapcsolat kvázi megszűnése. Így aztán rábólintottam – idén még úgysem jártam arrafelé –, és ketten nekivágtunk az általam tervezett program megvalósításának. Akiknek jeleztem esetleges, vagy közel-biztos érkezésünket, mindegyik örült neki és várta a találkozót.

Kis ajándékokkal felkészültünk mindketten.

2017. szeptember 4., hétfő. Reggel hétkor indultunk az én kocsimmal. István vezetett először. Már korábban kipróbálta a kocsimat, és jó volt betudni, hogy ő is fog vezetni. Az M3-on és leágazásán mentünk Debrecenig, onnét át Berettyóújfaluiig. Ott rátértünk a Nagyvárad felé vezető útra, de még betértünk **Biharkeresztesre**. Néhány emlékfotó a kat. és ref. templomról. István legutóbb még gyerekkorában járt itt, Édesanyja innét származik.

A határhoz 11-kor értünk, hamar átjutottunk. Az első benzinkútnál megvettük a kötelező úthasználati vinyettát, és mentünk tovább Nagyvárad felé. Nem álltunk meg, csak áthajtottunk az eléggé zsúfolt városra.

Királyhágó felé elromlott az idő, így nem láttunk sokat, csak esőt és párafelhőket. Még volt kb. 80 km Kalotaszegig. Bánffyhunyadnál ismerősként pillantottuk meg a cigánypalotákat. A ref. templomnál nem álltunk meg, mert végig hajtott az idő, hisz' ott egy órával már odébb járt az óra.

Magyargyerómonostor felé tértünk le.

Körbejártuk a templomot, a templomudvart, megnéztük a Kós Károly-kutató, Anthony Gall által tervezett paplakot, és mentünk tovább az általam oly' kedvelt Magyarvalkóra. Menet közben élmény volt egy nyájat nézni, ahogy éppen leereszkedett egy hegyoldalról. Lassan mozgott, mintha egy gomolyagot egyben és részeire szakadva elindítanak a lejtő tetejéről.

Magyarvalkón beköszöntünk a most ott szolgáló lelkészhez, Papp Ákoshoz. Kedvesen fogadott, és mivel mondtam, hogy már sokszor jártam errefelé, ideadta a templomkulcsot. Fel-

mentünk a templomot övező nagy almáskerten és temetőn át a vártemplomhoz, és körülötte benne nézelődtünk. Büszke lehet minden magyar, hogy ilyen szép fekvésű és sziluettű templomunk van, nem hiába rögzítette anno Kós Károly egy ex librisében a templomot. Ő sokszor járt itt, hiszen ő volt sok éven át az egyházkerület főgondnoka, valamint az almáskertben lévő pavilonban össze-összegyűltek a környék értelmiségei. Most a pavilont gyönyörűen felújították, Jékely Zoltánról nevezték el. Hiába csöpörgött az eső, megnyugtató volt a vizes fűben császkalni a pavilon körül, új emlékfákat nézve.

Az teljes véletlen, hogy rábukkantam a korábban itt szolgáló Lukácsy Ferenc tiszteletes új helyére, márpedig éppen az én kedves falum – Siklód – alatti Küsmödben, ahova ő költözött. Jó négy éve volt, hogy egy vasárnap Mártival Kőrispatakról siettünk fel Siklódra, saccolván, hogy már nem érünk fel tíz órára az istentiszteletre,

A magyargyerómonostori templom

mert még Küsmödön tartottunk a rendkívül rossz úton. Mártival megegyeztünk, legalább ide menjünk be a templomba. Öt percet késtünk, a nyitóének végére. Nem voltak sokan a régi templomban, örömmel hallgattuk a már ott szolgáló Lukácsy Ferencet. Utána kicsit beszélgettünk a templom mellett, majd mentünk fel Siklódra, a mi régi ismerőseinkhez. Jó volt megtudni, hogy a két falu lelkésze és családjai jó barátságban vannak.

Visszatérve a főútra, hajtottunk Kolozsvár felé. Közben és az út során végig beszéltem emlékeimről, tapasztalataimról Istvánnak, aki életében most járt először Erdélyben. Számolgtam, kb. ötvenszer voltam arrafelé.

Kolozsvár előtt rátértünk a hatalmas autópályára. 54 km a Torda melletti Aranyosgyéresig.

Bár csak az autóból láttuk, de így is meghökkenítő volt a Tordai-hasadék látványa. Aki már végigjárta a hasadékot, az ismeri, hogy milyen félelmetes érzés a hasadék gyalogútja mentén a jó nyolcvan méter magas sziklafalak között járni.

Önnét hajtván a nyárádtói elágazásig, elhagytuk a főutat – szokás szerint Marosvásárhely forgatagát kihagyva –, és Ákosfalva felé vettük az irányt, majd Balavásárnál balra, Szováta felé fordultunk. Most milyen jó út volt Nyárádtó és Ákosfalva között! Érik az embert meglepetések, pozitív meglepetések. Ezen az úton Erdőszentgyörgyig hajtottunk, majd letértünk a bözödújfalusi víztározó irányába. Én már tudtam, hogy egészen a volt Bözödújfaluiig (az elárasztott falu) a tavasz folyamán megépült egy aszfaltút. Aszfaltút!!! Szinte hihetetlen. Az útról láttuk, hogy alig van víz a legmélyebb ponton a víztározóban. Hallottuk, hogy a gát hibája miatt leeresztették a vizet a javításig. [A székely azt mondja, hogy ez nem igaz, csak rájátszottak egy kis hibára a székely góbék, így remélve, hogy a leengedés időtartama alatt majd megépítenek a már teljesen leomlott (mára már szétbontott!!) templom helyén egy emléktemplomot, egy új torzót.] Kb. hét órára (ittthon még csak hatot ütött az óra) beérkeztünk az utolsó köves szakaszon az aszfalt után **Kórispatakra**. Egyből az étkezőkonyhába. Régi barátom felesége, Magdi bukkant fel, és vacsorával már kínált is. Jó volt megérkezni a közel 700 km megtétele után. Az étkezéskor és a szállásaikon rajtunk kívül volt egy gyerekcsapat és kísérőik. Ők a környékben élő hátrányos helyzetű gyerekek voltak, és a katolikus karitászs segítségével ötnapos táborozásban vettek részt a szolgálat fiatal önkéntesei felügyeletével, a Szócs család méltányos összegű (vagy ingyenes?) vendéglátásával.

Jót és sokat ettünk, ittunk, mint mindig a vacsoránál pálinkát, a faluhoz kötődő ún. csatavesztett bort. (Az első világháborút túlélő falubeli katonák hazatérve a fogságból pár szőlőtövet hazahozott, amit elültetett, és ebből lett a környék nevezetes házi kincse. Szócs Lajosék mindig üdvözlő és vendégmarasztaló bora egy valószínűleg direkt termő félfehér-félvörös nedű, amely önmagában, de a Szócs-féle palackozású igazán jó erős, szódavízzel fröccsként is nagyszerű.) Én ezt ittam vacsora közben és után, István mindezekből keveset, de az igazi székely sört, amikor előkerült, ízlelgette ő is a Szócs apával. (Szócs Lajost kb. 14 éve ismerem meg, amikor végre eljutottam arra a vidékre, a siklódi, a Kós Károly által tervezett, és a tervezés után 50 évvel később megvalósuló ref. templom „becserkészésére”. Ismeretségünk és jóbaráti kapcsolatunk Vele és Családjával azóta is töretlen.)

Szállásunk az éttermük mellett, a kb. három éve megvett és átalakított családi házban volt. Két különálló négyágyas szobával, fürdőszobával és a ház alsó részében közös főzőkonyhával-étkezővel.

Már nagyon jólesett a pihenés, az esti szivar és a hűvös éjszaka a kissé nyitott teraszajtó mellett.

Aznap több mint 670 km-t tettünk meg.

2017. szeptember 5., kedd

Reggelit arra az időre kértünk, amikorra a sok gyermek is jött. Ez 9-kor volt. Jött a sok csivitelő tízéves. Az egyik önkéntes aznap a napi hálaadásról szólt néhány szót, és a bibliai ige volt az aznapi lelki falat.

A gyerekek énekelve imádkoztak. Ismertük a dallamot, és persze, az imát, de nem tudtuk hova tenni, összehozni. Kérdeztem az egyik önkéntes lányt, hogy mi is a dallam, de nem tudta. A harmadik nap már nem bírtam, írtam Zsuzsi nővéremnek, belepötyögtem a dallamot és a nyitó-záróimát. Hát persze, hogy ő tudta, és válaszolt! Ez volt a válasz:

„Karácsonyi ének:
kirje, kirje (kyrie) kisdededcske,
Betlehemi hercegecske,
ki miértünk sok jót tettél,
a pokoltól megmentettél.
mimimimi ReMiDoLa,
mimimimiReMiDoLa,
redotila DoReMiMi,
szofamire DoTiLaLa”

És az ő énekük előtte és utána:

„Jövel Jézus légy vendégünk,
áldd meg amit adtál nekünk,
adjad uram, hogy jól essék,
a te neved dicséretessék.”

„Aki ételt, italt adott,
annak legyen neve áldott,
mi jól laktunk, hála Isten,
annak is adj, akinek nincsen.”

Az utolsó mondatot nem értettük, de biztos van értelme...

A reggelik tartalmasak voltak, mint minden vacsora. Addig-addig beszélgettünk, hogy aznap csak délben(!) indultunk napi utunkra.

Étéden át **Atyha** felé mentünk, elég rossz úton. A templomnál már többször jártam (Juhos-Kiss Jánossal, Bandi unokaöcsémrel és sógorával, Andrással, majd Mártival, és lehet, hogy még máskor is). 2016. szeptember 18-án villámcsapás következtében leégett a templom. A plébános (Adorján Imre jött akkortájt ide Csíkalfaluból) és néhányan kimentettek pár dolgot. A hamuban találták meg a Feltámadt Krisztus elszenesedett szobrát és a Missziós keresztet. (Korábban én is átutaltam adományt a templom újjáépítésére.)

Szép látvány fogadott, de csak még kívülről. A cserepezés kész, a bádogozás majdnem kész, de

belülről még állványerdő és levért falak fogadtak. Megnéztük a paplakot is, amely most rendbe hozott épület képét mutatta. A ház körül egy közel nyugdíjas ember ápolgatta a virágokat. Ő volt a pap, aki megszólított minket. Jót beszélgettünk a régi emlékeimről és a templomnál folyó újjáépítésről. Adorján atya megmutatta a lezuhant és darabokra tört harangot, majd a még földön lévő és földön pihenő új harangot. Élmeny volt, és bizakodó hangulatban mentünk le a székykapus feljáró előtt pihenő autónkhoz.

Atyháról lekanyarogtunk a most épülő, félig már aszfaltozott bekötőúton az alsó sóvidéki útra, amely már **Korond** kiterjeszkedett határánál köt be. Ott egyből Mátéék pavilonjához mentünk, régóta ismerve az ügyes mester és árus házaspárt. A feleség viseleteket varr és varrat, a férj eredetileg taplász (taplógomba-kikészítő), de mindennel kereskednek. Mindig adott kis kedvezményt, mindig csevegtünk közben, és mindig megismertek, mint visszatérő vásárlót. Régebben náluk vettem a bocskaimat és a mellényemet is. Redőnyük zárva volt. A mellette lévő idősebb hölgnél érdeklődtünk utánuk. Mondta, hogy ezen a héten már nem is jönnek, mert egyrészt megnézik a fenti házban a pár nappal ezelőtti vihar pusztítását, másrészt már készülnek a hét-

végi 50 éves (általános iskolai) találkozójukra. Így hát nála vásároltam be kis emlékeket, hűtőmágnest. Mondta viszont, hogy menyé pavilonja nyitva van kettővel odébb. A fiatalok is nyitottak pavilont, így már bejött emlékezetembe, amikor anno beszéltem fiukkal, aki akkor végzett egy felsőfokú tanintézményben, és nősülni is készült. Így elment az idő? Amikor Matyi unokámnak próbáltam egy meglátott zsinóros mellényt választani, a fiatal feleség segített, hogy az ő fia is elmúlt 6 éves, és az ő magasságához képest saccolta meg Matyi méretét. En még vettem egy zsinóros csizmanadrágot, szerintem megfelelő áron. Már régen vágytam rá, mert hiányzott a lovas és történelmi viseletemből.

Vásárlás után Parajdnak mentünk, és ott át a Bucsin tetőn, le Gyergyóba. Kb. 40 km volt az út, és a tetőnél lehűlt 11 fokra a levegő.

Leereszkedve a Gyergyói-medencébe, megint felmelegedett a levegő, és kellemes, 20 fok körüli melegben vágunk át **Gyergyószentmiklóson**. Éppen csak megpillantottuk a Kós Károly által tervezett és nekem ismert lakóházat, a város főterét és a felette lévő örmény katolikus templomot, mert hajtott az idő. Mentünk fel a **Békás-szorosba**. Jókat kanyarogtunk felfelé, sokszor egyesben, majd elértük a Gyilkostavat, továbbmentünk először a szorosba. Most

is lenyűgöző látvány volt! Az árus évről évre több, én maradtam a kocsiiban, mert szabályosan megállni, így a nyár végén is nehéz, és büntetést fizetni meg nem volt vágyam. István kattogtatta a fényképezőgépét, és videókat is készített.

Visszaereszkedtünk a **Gyilkos-tóhoz**. Ott muszáj volt fizetős parkolóba menni, és leereszkedve a tópartra, pihentünk egy kicsit.

Ettünk valamit a kocsi hátuljából, fényképeztünk újra lefelé és felfelé, majd vissza a serpentineken, vissza Gyergyón és a Bucsin-tetőn át, vissza Korondon és a Kalonda-tetőn át, majd a pálfalvai leágazáson ráfordultunk a hazafelé vezető útra. Már nem a ma délben megtett atyhai utat választottuk visszafelé, mert nagyon nem tetszett az állapota. Így aztán az atyhai variációt utunk során már nem alkalmaztuk. A csillagtúrának megvan az a hátránya, hogy a szélrózsa minden irányába menve adódnak rövid utak a tervezett új helyekhez, de az aznapi rövid út még nekem is nehézkes volt. Pálfalván keresztül jobb út kezdődött, igaz, utána egy elég hosszú köves utat kellett megtenni Firtosváralján át Énlakáig, ahol az utóbbi évben építettek keskeny, de jó aszfaltutat az etédi bekötésig. Hurrá, tavaly még nem volt! Onnét Etéden át hazaérkeztünk, igaz, 50 perces késéssel, Kőrispatakra. Nem nehezteltek a háziak a késésért. Köszönjük. Hozták a sokfogású vacsorát. Persze, előtte pálinka, közben és utána csatavesztett bor. Lajos papa, a velem közel egyidős házigazda leült most is beszélgetni, felesége, Magdi jött-ment, de betoppant esténként fiatalabb fiuk, Laci, majd felesége, Bea, illetve három gyermekük. Lacit már láttam mostanában a Facén, és tudtam, hogy közel negyven kilót fogyott az elmúlt évben, de ennek ellenére ledöbbsentett karcsúsága. Őt úgy ismertem meg, hogy nagy darab, jól megtermett fiatalember volt, és mindig néztem az ujjait, azokat a nagy és hurkás ujjakat, hogy hogyan csinálja azokkal a családban a legügyesebben a szalmafonást, a szalmabábukat, figurákat. Nos, ő lett ilyen nyurga. Azt mondta, hogy a felesége szigorú étrendet komponált neki, és be is tartotta. Mint mondta,

a hétvégén Zalaapáti testvértelepülésre megy a 10 éves jubileumra, és ott az érettségivel viselt székely harisnyában és székely viseletben szólal fel (így is volt), mint Kőrispatak polgármestere, de egyben Etéd, Énlaka, Küsmöd és Siklód polgármestereként is. Annak idején a legfiatalabb székely polgármester volt, aki most már a harmadik etapját tölti. Örültem mindig, hogy milyen ügyes, dolgos ez a Laci gyerek, ő pénzügyi vonalon diplomázott. Itt mondom el, hogy Lajos öcsémnek a nagyobbik fiát Lajcsinak becézik. A család egyébként református. De, Lajcsi kilépett a ref. egyházból, és miután elvégzett egy felsőfokú turisztikai menedzser-képzést, mellette elvégezte a hetednapi pünkösdi egyház teológiáját. Nem szentelték még fel, de hívják istentiszteletekre, mert ő is rendkívül értelmes. Jó kezekbe adják át az idősebbek az általuk megteremtett és a család összedolgozásából fejlesztett falusi vendéglátást, a szalmakalap-múzeumot és az önellátás gyakorlati tapasztalatait.

Beszélgettünk igencsak sokat, úgy 11 felé dőlünk be az ágyba. Aznap 250 km-t tettünk meg.

2017. szeptember 6. szerda

9-kor reggeli. Az idő kicsit esős, felhős, párás volt, de később kiderült. Reggeli előtt István sé tált egyet a faluban. Éppen a szállásunk előtt hajtott ki a csorda. Az utca túloldalán az utóbbi években egy új pékség épült.

Székelykeresztúrra mentünk, a Gyárfás kúriához. A kúria kertje végre gondozott! Magában a kúriában óvoda működik, a melléképületben szakorvosi rendelő. Megnéztük az emlékszobrokat és emléktáblákat, amelyek Bemről és Petőfiről szólnak, majd mentünk hátra a tetővel védett Petőfi körtefájához. A szép védőépítmény tele volt emlékezőkoszorúkkal, nemzeti színű szalagokkal. Mellette növekszik egy új körtefa! Elolvastuk Kányádi Sándor emlékversét a talapzatnál, amely így szól:

„Haldoklik az öreg tanú,
Petőfi vén körtefája,
Azt beszélik, ő látta volt
verset írni utoljára.”

A kertben réztáblákat fedeztünk fel. Szép emlékezés az évenként itt, Keresztúron születettek felsorolása az utókor számára.

Keresztúr a székely unitáriusok központja gimnáziummal. Kb. 20 éve már, hogy egy kirándulásom során udvarhelyi barátaim segítségével megszervezték nekem egy idős néprajzos tanártudóssal egy találkozót. Érdeklődtem az írásai iránt, érdekelt és érdekel minden, ami az állattartással, mesterségekkel kapcsolatos. Máig szép emlék volt az a beszélgetés, és a már elfáradt ember pislákoló optimizmusa is példamutató volt. Írásaiból már előkészített egy csokorra való, szépen, madzaggal átkötve. Máig őrzöm. Szép befejezése munkásságának, hogy a város múzeumát hamar bekövetkezett halála után róla, dr. Molnár Istvánról nevezték el. Az optimiz-

musra példa, hogy a beszélgetés során ilyeneket mondott: „...már régen, úgy húsz éve megígértem Kolozsváron egy volt teológiai társamnak, néprajzosnak, hogy írok a szokásairól, de még nem tudtam befejezni, pedig megígértem...”

Innét **Székelyudvarhelyre** mentünk. A város szélén megálltunk a híres, erődfallal védett négykaréjos Jézus kápolnánál. Szerencsénk volt, mert előttünk járt egy család, és ők már kihívták a kápolna kulcsának gazdáját, aki, mint mondta, ma csak helyettesített, de azt hiszem, jól jártunk ezen a napon. Szimpatikus, nyugdíjas hölgy volt az idegenvezetőnk. Fotóztunk és felmentünk a falon belül lévő barátnak a lakóházába, egy kis emeletes házacskába. Pályázati pénzből újították fel a házacskát, benne a kápolna történetének feldolgozásával.

A kápolna létesítésének eredete a néphagyomány szerint úgy szól, hogy a XIII. században ezen a helyen állt egy tatár kán sátra. A szemben (kb. 300 m-re) lévő Budvár-hegyről a székelyek kilőttek egy nyilat, amely a sátra előtt álló hadvezér szívébe fúródott. Az égi jelre a tatárok elvonultak, és a város hálából emeltette a kápolnát.

Bementünk a városba, leparkoltunk az eléggé feltúrt főtérnél, a Vasszékely-szobornál. Láttuk, hogy a parkolást szigorúan ellenőrzik. Először innét felcsörgettük Frici barátomékat, hogy a megbeszéltek szerint találkozunk. Frici Évihez, anyósához irányított, hogy ott lesz most mindenki, egy jó fél óra múlva. Ez éppen elég volt egy rövid sétára a központban: a Tamási Áron Gimnáziumnál, a Benedek Elek Tanítóképzőnél, a ref. templomnál, a szép Városházánál, a Ferencsek templománál és a székelyek nagyjait felsorakoztató szoboregyüttesnél köröztünk.

A „Székely-támadt vár” maradék falaihoz már nem jutottunk el. Így történt ez a következő napokban is, amikor a főútról megpillantottunk egy idén gyönyörűen felújított kastélyt, amely a szocializmus idején szülészet volt, de a város visszavásárolta, és a városi múzeumot telepíti most bele.

Friciék már vártak. A régi házrészben él Évi, aki idén 86 éves. Szegénykém, már több törésen van túl, és összement, de hangja és hangulata változatlanul lenyűgöző. Frici, felesége, Ani és Down-kóros nagylányuk fogadtak jó szóval, kétféle fogással. Ani életét lányának, Ernának szentelte, így abbahagyta pénzügyi tevékenységét, megszerezte Kolozsváron a pszichológiai diplomát, és létrehozott egy alapítványt a Down-kórosoknak. Ezt működteti Udvarhelyen. Évi a székelykáposztát hússal (itteni nevén tokánnyal) készíti, erdélyi ízesítéssel. A maradék lecsót is meg kellett kóstolni, Évi gombával készítette. Kb. egy órát maradtunk. Fricinek már korábban el kellett mennie, mert időre volt találkozója fogtechnikai szakmájával kapcsolatban. Sajnos, Friciéknel nem volt nálam a fényképezőgép.

Kérdeztük őket, meddig lehetne lemenni a parajdi sóbányába, és velem együtt azon a véleményen voltunk, hogy ilyenkor már korábban megy le az utolsó busz a nagyközönség számára nyitott tárlókba. Láttam, Istvánnak ez nem esett jól, mert igencsak feszesen próbáltuk tartani az itthon megtervezett programunkat. Végül becserkésztük Parajdot, mármint a sóbányát, de ezt majd később írom.

Udvarhelyről kifelé **Szelykefűrdőnél** megálltunk sétálni, nézelődni. Felmentünk az Orbán

Balázs sírjához és emlékművéhez felvezető tizenegynéhány székely kapu alatt. Az idő kiderült. Lefelé, a kocsihoz jöve szép látványban volt részünk. Egy 50 marhából álló szürkemarha-gulya haladt a hegyoldalban, a parkban(!) az emlékmű felé egy gulyás és néhány kutya vezetésével (a gulya és csorda szót néha keverem, elmondom a különbséget: a gulya a legelőn tanyázik, vándorol, a csorda naponta megy ki a legelőre, reggel a gazdák kiengedik az istállókból az állatot, majd este ki-ki megy vissza, mert várják a fejéshez).

Ezen a szép hegyoldalon volt éppen egy hete az unitáriusok nagy reformációs ünnepe. Erről előző héten olvastam a hírekben. Több jó barátom is unitárius. A reformált vallásukról:

„Egy az Isten!”, azaz Isten egy, az Atyából álló lény. Jézus Isten Fia, de maga nem Isten, hanem egy, a Szentlélek által fogantatott halandó ember (aki nem létezett fogantatása és az azt követő megszületése előtt), és aki később halhatatlanságot és isteni természetet kapott. Még most sem Isten Ő, hanem egyfajta fennkölt ember. A biblikus unitáriusok ragaszkodnak a „Sola Scriptura” (Csak a Szentírás) elvéhez, és a Bibliát ihlettnek és hibátlannak tartják.

Tekertünk hazafelé a délutáni órákban. A **Székelyszentlélek** felé leereszkedő útról láttuk a magasban a **Gordon-tetőn** álló hatalmas, acél Jézus-szobrot, de nem álltunk meg, mert a megközelítésről lebeszéltek. Kocsival reménytelen, gyalogosan pedig sok idő.

Így jártunk az általam titokban tervezett szentléleki betoppánással is. Ui. itt, Székely-

szentléleken él Balázi Dénes bátyám, nyugdíjas iskolaigazgató, egyben végzett unitárius lelkész, akit nagyon régóta ismerek és kedvelek, és aki az elsők között volt, amikor megalapított egy faluházat. Nála egy rövid látogatás legalább másfél óra. „Kaptam is tőle” dorgálást utólag a Facén. Idézem a beszélgetést, amelyet a Facéra feltett utazási képek láttán írt, írtunk egymásnak:

„Szállj le a Hargitáról Hozzánk is! Szeretettel várunk! Dénes és Rózsika.”

„Dénes bátyám! Biztosan sokat csuklottál az elmúlt héten. Túl sokat szerettem volna megmutatni barátomnak. Udvarhelyről Kőrispatak felé terveztem, hogy bemegyünk Hozzád, Hozzátok, de aznap éppen esős-szeles volt a délután, és késésben voltunk. Persze, a telhetetlen Pali még a Gordon-tetőt is tervezte (titokban), de hát így is sűrű és szoros volt minden napunk. Legközelebb lassabban kell utazni. Akkor időben jelzek. Szeretettel, Pali SDG.”

„Innen nem szabad elkésni és elmaradni!” Nos, hát ezek voltak az üzenetváltások.

Farkaslakán megálltunk Tamási Áron síremlékénél és kopjafájánál, valamint körbejártuk a templomot és környékét. A templomba nem tudtunk bemenni, a templom falu felé eső kertjében szépen felújították azt az épületet, amelybe Tamási Áron járt iskolába. Ma emlékház. Itt, a templom mellett 2012 áprilisában, egy késő délutáni, napsütéses időben adtam Mártinak egy róm. katolikus énekeskönyvet (amelyet még Pesten vettem, egyet neki, egyet pedig magamnak), hogy emlékezzünk első erdélyi utunkra, és a misékre vigyük magunknak. Mindkettőnkében egy-egy virág van beragasztva az emlékezőszöveg mellé. Most is hoztam magammal a sajátomat a kocsimban, hogyha misére megyünk, nálam legyen az emlék, egyben segítség.

Az út túloldalán sok pavilon épült az utóbbi öt évben ajándéktárgyakkal és ruházatokkal telve.

Szép napsütéses volt még mindig az idő, így megállapodtunk, hogy még vacsoraidő előtt áthajtunk Kőrispatakon, és az eddig nem látott elsüllyesztett falut, Bözödújfalut megnézzük a leeresztett víz után. Pálfalván, Firtosváralján át „száguldoztunk”, de Énlaka felett megálltunk egy technikai szünetre. Akkor fényképeztem az újból ki-kibúvó kikericset leguggolva, mint anno, ezen a tájon így fotóztuk 2009-ben rokon fiatalembereimmel a tájat és a hófödte, csillogó felszínt.

Énlaka, Etéd, majd Kőrispatakon át megérkeztünk a **bözödújfalui** táblához, illetve az elköltöztetettek emlékkertjéhez. Meglepetésemre, most elég jó, kőszórásos úton be lehetett menni az első templomig, amely már közel volt az ismert és összeomlott kat. templomhoz. A volt tó szélén egy cigány család munkálkodott. Apa, feleség, anyós, rokon és gyerekek. A gyerekek nylonból igyekeztek maguknak a vesszőkre építeni egy sátrat. Az anyós hántolta és osztályozta a sást. Indult a füstölés a vesszők színezése miatt, mindenki munkálkodott. A gyerekeknek adtam Negro cukorkát, megköszönték illemtudóan, majd kis beszélgetés után mentünk tovább a még fellelhető romok közé, amelyek valójában már lábazatok, pincerészek voltak. Gondolom, amit lehetett még, azt most, a leengedéskor széthordták-elhordták.

Próbáltuk megkeresni az ismert templom romjait, de csak találgattuk. Fényképeztünk a beazonosítás miatt; majd a könyvekben meglesz a régi kép, mondtuk. Eszembe jutott, hogy

mi egyszer a befagyott vízen becsúszkáltunk a templomhoz, és azok a képek majd jók lesznek a beazonosításhoz. (Így is történt, itthon előkerestem a 2009. januári képeket.)

Visszafelé még köszöntünk a kosárfonó családnak, és mentünk vissza a táblához, a hídhöz és az emlékparkhoz. Utólag bánom, hogy nem csináltam a sás gyűjtéséről és fonásra történő előkészítéséről munkafázisképeket. De hát, késő bánat.

Az emlékkert szépen bővült. Augusztusban szoktak oda öszszegyűlni a kitelepítettek, erről is olvastam. Mint sokszor, odajött egy cigány ember. Persze, hogy volt nála szalmafonat -emlék, és más egyéb eladásra. Hamar tisztáztuk a helyzetet, hogy én már sokszor jártam itt, már vele is találkoztam, és szalmaügyben mi a legjobb helyen vagyunk a szomszéd faluban, hiszen Szócsék a barátaink és szállásadóink. Az ember értelmes volt, nem tolakodó, így hát vettem tőle két fonatot, mert tudtam, hol a háza, és tudtam, hogy ott él családjával. Viszonzásul megkértük, hogy fotózzon minket le az emlékmű előtt, a nemrég felállított emléktáblák mellett. Így is lett. A helyen román és magyar nyelven is nagy transzparensen láttuk, hogy most, a leengedett víz idején felépítik a mutatott emléktemplomtorzót.

Visszatérve megint jókat ettünk, ittunk, beszélgettünk.

Szekely Fanni 1 km-t utaztunk.

Pillanat merengése

Mit ér az erőfeszítés, mely a céltalanság igénytelen közönyfalába kíván beleütközni minduntalan?

Mit ér az olvasatlan szó és a meg nem hallgatott hang egy kiabáló bőbeszédű világban?

Mit ér az alkotó szellem halálsikolya a robotzakatolásban?

Mit ér az egész a részhalmaz-uralom nyomorában?

Mit ér a tiltakozás az elnémító zsarnokságban?

Mit ér a tartalom az üres gondolatokban?

Mit ér a rend a kuszaságban?

Mit érünk el?

Mit érsz el?

Mit ér?

Mi ér?

Fénysugár.

Felhők közül kitűnik.

Rejtekének légfüggönye oszlik.

Felhők kíméletlen fala lágyan foszlik.

Benned talán a köd is egyre inkább oszlik.

Talán még nem cselekszed, de már elhatározod.

Talán még nem mondod, de már levegő feszíti melled.

Talán már te is hinni mered, miközben a sok közönyös csak mered:

Semmi sem marad változatlan, vagy minden az, ha a szívben meg nem dobban,

S nem vált ritmust, nem remeg bele abba a felismerésbe, hogy eljött a Pillanat arra,

Hogy kitáruljon végre ablaka a nagyvilágra, s a merengő meredt ember béna torzójából

Tavaszi melengető virágillatú levegő hívogassa elő a téli dermedtségből kitörő termővé válást,

Hogy végre felszakadjon a tettvágy dicső kiáltása, s megmozdítsa a tapasztalás, hogy él, s nem álmodik

Fájdalommal bár, de nekiiramodik, mert tudja, befejezni hivatott egy befejezetlen verset egy

Valódi Teremtő pillanatban, ezért hát dalra fakad, mint fészeklakó madárka

Kiengedi hangját a fás-leveles-odvas-borzas nagyvilágba:

S üzeni, élek immár s hang vagyok:

Távoli-közeli-zenei rezgés,

Létzizegés...

Mindennapi banánunk

Gondolatok a fordításról és a fordítással kapcsolatos tévhitekről

Mi a fordítás?

Ha nyelvtanulókat kérdezőnk meg arról, mi a fordítás, a legtöbben a szótárakhoz hasonlóan, profi módon határozzák meg: egy szöveg megfogalmazása egy másik nyelven. A magyar *fordítás* szónak az angolban két megfelelője van, a *translation* és a *translating*. Előbbi a fordítás eredményeképpen létrejött kész szövegre utal, míg az utóbbi a fordítás folyamatára. A magyar fordítás szó viszont jelentéssűrítés eredményeképpen magába foglalja mindkét angol lexikai kódegység jelentését: azt a cselekvést, hogy valamit fordítunk, és azt, hogy szövegeket más nyelven, írásban tolmácsolunk. Ezeket a meghatározásokat még kiegészíthetjük azzal, hogy a fordítás kreatív és intuitív gyakorlati tevékenység, amely során a fordító az eredeti (forrásnyelvi) szöveget a fordítás nyelvére, (a célnyelvre) átvízi, átkódolja, vagyis az eredeti szöveg értelmét, tartalmát, annak „hű másolatát” a célnyelvi olvasókhöz eljuttatja. A szépirodalmi művek fordítását általában művészetnek, a szakfordítást viszont mesterségnek tartják.

Napjainkban immár közhelynek számít, hogy szinte minden, ami foglalkoztatja az embereket, már az ókorban is vita tárgya volt. Ezek közé tartozik a szó szerinti és az értelem szerinti vagy „szabad” fordítással kapcsolatos dilemma is, amely még napjainkban sem szűnt meg teljesen. Gyökerei egészen Ciceróig (i. e. I. sz.) nyúlnak vissza, aki a görög szónokok beszédeit fordította latinra. Azt tartotta fontosnak, hogy fordítása az eredeti szöveg gondolatait megőrizze. Kétféle fordítói tevékenységet különböztetett meg: a tolmácsét, aki szó szerint fordít és a szónokét, aki a hallgatóságához szól és a megfelelő hatás kiváltására törekszik. (Napjainkban a tolmács feladata a szóbeli közvetítés, míg a szónok nem folytat fordítói tevékenységet.). Másképp közelítette meg a fordítást Horatius (i. e. I. sz.), aki szerint a fordítónak nem szó szerinti, hanem esztétikai szempontból megfelelő, kreatív szöveget kell létrehoznia. A középkor fordítói közül Szent Jeromos (4. sz.) a Szeptuaginta Ótestamentumot fordította görögről latinra. Fordítási elveihez tartozott, hogy a szó szerinti fordítással szemben az értelem szerinti fordítást kell előnyben részesíteni.

A középkorban az egyház a fordítókat vallási és filozófiai szövegek átültetésével bízta meg, és minden esetben korrekt, azaz szó szerinti fordítást tartott helyénvalónak. Magyarázó jellegű kommentárok és az értelmezést segítő kiegészítések betoldása eretnekségnek számított. Kivé-

zéssel büntették a fordítót, ha kreatív módon és nem az egyház elvárásainak megfelelően látta el feladatait, vagyis ha nem szó szerint fordította a Bibliát.

Nem lenne teljes a fordítás történetéről kialakítandó kép, ha semmit nem szólnánk azokról a művelt és idegen nyelveket beszélő személyekről, dilettánsnak nevezett fordítókról, akik számára a történelem folyamán a fordítás a szabadidő eltöltésének egyik módja volt. Ezeket a „dilettáns fordítókat” irodalom iránti érdeklődésük és nyelvtudásuk vezérelte abban, hogy a felmerülő lexikai és grammatikai problémákat megoldják. A fordítói tevékenységet hosszú évszázadokon át elszigeteltség jellemezte, nem volt mód arra, hogy a fordítással foglalkozó személyek problémáikat, észrevételeiket és tapasztalataikat egymással megosszák. Sokat kellett várni arra, hogy a fordítás iránti tudományos érdeklődésnek köszönhetően, a 20. század ötvenes éveiben létrejöjjön az a kutatási terület, amelyet ma fordítástudománynak nevezünk. Azóta egyre több szakembernek és tudósnak nyílik lehetősége arra, hogy másokkal kapcsolatba kerüljön, és a fordításhoz szükséges ismereteket konferenciákon vagy a szakirodalom bővülésének köszönhetően elsajátítsa.

Milyen kompetenciákkal rendelkezzen a fordító?

A laikusok általában úgy vélik, a fordítás egy kényelmes tevékenység, és otthon is lehet művelni. Nem kell hozzá több mint két nyelv ismerete és egy megbízható szótár. Ennek az álláspontnak lehet a cáfolata pl. Lanstyák Istvánnak vagy Peter Newmarknak a véleménye. Lanstyák István *A kétnyelvű beszélő mint botcsinálta fordító* címmel írt tanulmányt arról, hogy a fordítói tevékenységhez a két nyelv ismeretén kívül fordítói végzettség, gyakorlati fogások elsajátítása és elméleti ismeretek is szükségesek. Peter Newmarknak, a 20. század elismert fordításkutatójának kijelentése pedig saját „szabad fordításomban” így hangzik: „Egy idegen nyelvet bárki képes megtanulni, de ahhoz, hogy valaki fordító legyen, 'intelligenciára' van szükség”. Ennek kapcsán merül fel a kérdés, hogy tulajdonképpen miből is áll a fordító intelligenciája? A két nyelv lexikai és grammatikai rendszerének ismeretén kívül szövegalkotói készséget, választási, döntéshozói képességet, kreativitást, kulturális ismereteket, továbbá a különböző tudomány- és szakterületeken kívül még számos más területen való jártasságot. Vannak, akik azt állítják, hogy valamennyi szakma közül a fordításra való felkészülés tart a leghosszabb ideig. Itt a leghosszabb a „tanoncídó”, amely akár évtizedekre is kiterjedhet. Azzal kezdődik, hogy már a nagyszülők is különböző nemzetiségűek, így a gyermek már családi környezetben megtapasztalhatja a két-

nyelvűséget. A tanoncídó aztán a színvonalas általános és középiskolai képzéssel, külföldön töltött évekkkel, tanulással és munkavállalással folytatódik. Ezután következhet a családalapítás, amelynek fontos eleme, hogy a házastárs is más nemzetiségű legyen. Majd jöhetnek a gyerekek, illetve a jövődóbeli fordító elvégezhet egy posztgraduális képzést, és elhelyezkedhet egy fordítóirodában. Ezt követően lehet „szabadúszó”, azaz munkaviszonyban nem álló, szellemi munkából élő szabadfoglalkozású. Ekkorra már betölti negyvenedik életévét, és a fordítói szakmában tehetséges kezdőnek számít, míg pl. mérnökként dolgozó hajdani osztálytársai negyven éves korukra szép karriert tudhatnak maguk mögött. Természetesen ez az elitista álláspont enyhén szólva eltúlozza a fordítókkal szemben támasztott követelményeket. Nem csoda, hogy ezeket a fordítóra válásról szóló maximalista nézeteket nem mindenki osztja, hiszen a fordítói tevékenységre való felkészülésnek ezen ideális körülményeit kevesen engedhetik meg maguknak. Ugyanakkor az ország különböző egyetemlein létesített fordítói képzéseken a hallgatók kemény munkával pótolhatják a külföldi tapasztalatok hiányát.

Bármilyen körülmények között is történjen, a fordításra való felkészülés nagy áldozatokat és kitartó tanulást igényel, mert különben csak „ferditő” lesz az illető és nem fordító. Ezt szemléltetendő, elrettentő példaként álljon itt egy részlet egy gyógyításról szóló amerikai bestsellerből, amelynek nemrégén már a tizedik kiadása is megjelent, de a magyar szöveget valószínűleg még senki nem lektorálta. Döntse el a Kedves Olvasó, mit gondol az alábbi, fordítás eredményeképpen létrehozott szövegről.

A Jerry Maguire – A nagy hátraarc című filmben Tom Cruise egy sportügynököt alakít nagyszerűen, akit elér a szakmai életközépi válság. A filmnek a populáris kultúra számára elhanyagolható része egy emlékezetes jelenetből származott, a másik filmszaggal, Cuba Goodinggal, aki a labdát elkapó játékos egy profi sportcsapatban. Próbál megkötni egy szerződést, melyet úgy érez, megérdemel, de igazán soha nem felel meg a feltételeknek. Az igazság egy hirtelen pillanatában profi atlétaként Gooding megosztja a mantráját Cruise-zal.

Teljes átalakítás és betoldás a fordításban

A fordításra való felkészülésnek egy egészen más módját alkalmazták az 1950-es évektől kezdődően az Egyesült Államokban, amikor a „képzést” nyelvi és kulturális tapasztalat alapján valósították meg. Eugene Nida nyelvész, baptista lelkész és bibliafordító indította útjára azokat az önkénteseket, akik vállalták a lehetetlent, azt, hogy távoli népek, szigetlakók és őserdők lakói számára

anyanyelvükön tegyék hozzáférhetővé a Biblia tanítását úgy, hogy először megtanulják a nyelvet és megismerik szokásaikat. Ennek érdekében vállalniuk kellett, hogy hazájuktól távoli környezetben, számukra idegen kultúrát képviselő nyelvközösségekben éljenek. Amikor az önkéntesek személyes ismeretségbe kerültek a családokkal, ráébredtek, hogy a Bibliában szereplő tárgyak, dolgok közül nincs mindegyiknek megfelelője a törzsi kultúrában. Dilemmát okozott számukra, hogyan fordítsák le a „mindennapi kenyerünket”, ha az adott közösség tagjai nem ismerik a kenyeret. Rájöttek, hogy ebben az esetben a kenyeret annak a tápláléknak a nevével kell megfeleltetni, amelyet az emberek kenyér helyett fogyasztanak. Így lett teljes átalakítás eredményeképpen az angol *bread* főnév fordítási megfelelője a *banán*, amely biztos, hogy egyetlen szótárban sincs a kenyér megfelelőjeként feltüntetve. Adott esetben a fordításban nem a szótári megfelelőt kellett használni, hanem egy olyan lexikai kódegységet, amelyik csak ebben a kontextusban szerepelhet a kenyér megfelelőjeként. További példák: Mexikó egyes területein ismeretlenek a *rókák*, ezért a mazahua indiánok számára készült fordításban a *róka* megfelelőjeként a *prérifarkast* szerepeltették. Olyan közösségek számára, akik nem ismerik a szekeret, a jeltárgyra vonatkozó ismereteket körülírással oldották meg, pl. így: *szekér* → *két kerek lábbal rendelkező láda*. A hopi indiánok számára, akik nem ismerik a *bort*, az *erjesztett ital* megfelelőt találták helyénvalónak. Az őserdőben élő, a *puszta* fogalmát egyáltalán nem ismerő népek számára pedig ezt a magyarázatot adták: *az a hely, ahol senki nem lakik*. Tehát, amint látjuk, a gyakorlat kényszerítette ki, hogy a fordítók az eredeti szövegben szereplő, de a célnyelvi kultúrában megfelelővel nem rendelkező nyelvi elemet olyan lexikai kódegységekkel helyettesítsék, amelyek a célnyelvi befogadó számára megkönynyítik az eredetiben szereplő gondolati tartalom megértését. Más példák viszont magától Eugene Nidától származnak. Többen tették fel neki azt a kérdést, mi történik akkor, amikor a *fehér, mint a hó* hasonlító szerkezetet olyan emberek számára kell lefordítani, akik az országukra jellemző éghajlati viszonyok miatt nem ismerik a havat. Nida kifejtette, hogy az üzenet szempontjából nem is annyira a hó, mint inkább a fehérség fogalmának az átvitele fontos. Ezért azt javasolta, keressen a fordító a célnyelvben olyan kifejezéseket, amelyek a fehérség fogalmára hasonló módon utalnak, pl. *fehér, mint a kócsag tolla*. Hasonló probléma adódott az *Isten báránya* szerkezet fordításakor is, hiszen a bárány nem minden kultúrában jelképezi az ártatlanságot. Így került be az eszkimók számára lefordított Bibliába *Isten báránya* helyett az *Isten fókája*, egyes ázsiai országokban pedig az *Isten malackája* kifejezés. Természetesen a fordítók nem-

csak a Biblia, hanem modern irodalmi alkotások fordításakor is alkalmazzák a betoldást és egy-egy nyelvi elem teljes átalakítását. Ennyi példa is bizonyítja, hogy a fordításhoz a szótárak – bár hatékony és alapvetően fontos segédeszközök – nem nyújtanak elegendő, minden beszéd- és fordítási szituációra érvényes információt. A továbbiakban viszont olyan esetekről ejtünk szót, amelyek kapcsán elő kellene venni a szótárt, de nem tesszük, mert azt hisszük, ismerős szóval vagy szavakkal van dolgunk.

Óvakodjunk a hamis barátoktól!

Főleg a nyelvtanulót, de gyakran a fordítót is megtévesztik az ún. *hamis barátok* („faux amis”), két nyelvben előforduló olyan szópárok, amelyek formai hasonlóságot mutatnak, és gyakran azonos hangzásúak is, de jelentésük különböző. Amikor megjelennek, feltétlenül elő kellene venni a szótárt. De nem tesszük, mert azt hisszük, ismerős szóval van dolgunk. Pedig ezek álbarátok vagy hamis barátok. Hasonló hangzásúak pl. az oroszban székesegyházat jelölő *собор* és a magyar *szobor*, az orosz *солідно* (*szilárdan, komolyan*) és a magyar *szolidan*, az angol *act* (*tett, cselekedet, törvény, felvonás*) és a magyar *akt*, az angol *artist* (*művész, jó szakember*) és a magyar *artista*, vagy a német *Gift* (*méreg*) és az angol *gift* (*ajándék*) főnevek, amelyek között semmilyen jelentésbeli kapcsolat nincs. Nézzünk meg néhány példát egyetemi hallgatók fordításaiból is. A *faculty of economics* birtokos szerkezetben a *faculty* főnévnek semmi köze nincs a fakultációhoz, a *figures* főnév számadatokat jelent és nem *figurákat*, a *carpet* nem *kárpit*, hanem *szőnyeg*, a *report* nem *riportot*, hanem jelentést, a *sex* szállodai bejelentkezéskor, a nyomtatvány kitöltésekor az illető személy nemére és nem szexuális szolgáltatásra vonatkozik, szállodai szituációban a *reservation* főnévnek semmi köze nincs a *rezervátum*hoz.

Ha az említett orosz, angol vagy német lexikai egységeket a hangzásukban hozzájuk közel álló célnyelvi főnevek jelentésének megfelelően értelmezzük, és figyelmetlenségéből nem a szótári megfelelőjükkel fordítjuk, félreértés, kommunikációs zavar keletkezik. Ezt a tényt példákkal, megtörtént esetekkel is alá lehet támasztani, olyanokkal is, amelyek során politikai események vagy politikusok estek a tolmácsoláskor jelentkező „hamis barátok” áldozatául. Az egyik ilyen félreértés az angolul ajándékot, a német nyelvben viszont mérget jelentő, de azonos hangzású *gift*-*Gift* főnévvel kapcsolatos. A második világháború után az Amerikai Egyesült Államok segélyszállítmányt küldött Németországnak. A csomagra nyomtatott betűkkel ráírták, hogy GIFT, majd postára adták. A küldemény szerencsésen meg is érkezett rendeltetési helyére, azonban a németek nem bontották fel.

Náluk ugyanis a Gift főnév mérget jelent (<http://www.nyest.hu/hirek/gyogyszer-vagy-kabitoszer-meselnék-az-hamis-barátok>).

Egy másik történetben az *angina* főnév okoz hamis barátként félreértést. Az angolban ugyanis két jelentése is lehetséges: torokgyulladást és az *angina pectoris* rövidítéseként szíveredetű mellkasi fájdalmat is jelent. Az *ангина* főnevet az oroszban viszont csak torokgyulladásra vonatkozóan használják. Amikor 1996-ban, az elnökválasztás előtt Borisz Jelcinnek torokgyulladása volt, az egyik újságíró szívbetegségről tudósított, ami nem tett jót Jelcin politikai karrierjének. A félreértések elkerülése érdekében nagyon fontos, hogy felhívjuk a nyelvtanulók és a (főleg még kezdő) fordítók figyelmét a „hamis barátok” okozta veszélyekre is.

Végezetül le kell szögezni, hogy a fordítóknak egy életen át fejleszteniük kell kompetenciájukat. Tevékenységük nehéz és felelősségteljes feladat, amelynek megvalósítása érdekében áldozatokat kell hozniuk. Akik ezt vállalják, rendkívül nagy szolgálatot tesznek az emberiségnek. Azzal, hogy megszüntetik a kommunikációs korlátokat, lehetővé teszik az információcserét, így hidat képeznek a különböző nyelveket beszélő és eltérő kultúrát képviselő nemzetek között. Az érték, amit megteremtene, felbecsülhetetlen.

Hivatkozásokhoz: Lanstyák István 2003. A kétnyelvű beszélő mint botcsinálta fordító. Debrecen: A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Évkönyve. 2003. XLI, 393–400.

Tomovics Marianna: Jöjj ki!
(vegyes technika, 80 x 80 cm, 2016)

Ekléziatörténet a Duna mentéről

Lukácsné Varga Eszter: *A Pilismarót–Dömösi Református Társegyházközség története.* (2017. 248 oldal)

A reformáció 500. évfordulója kínálta a lehetőséget, hogy hagyományaink őrzése, továbbörökítése végett a protestáns gyülekezetek, egyházközségek, egyházmegyék, iskolák áttekintsék múltjuk egy-egy szegmensét, feldolgozzák történiájukat. A régmúltban az efféle tevékenység szinte kizárólag lelkipásztorokra, oskolarektorokra, professzorokra hárult, manapság inkább egy-egy település, tájegység helytörténései jeleskednek e területeken. Ennek okát abban a változásban kereshetjük, hogy egy-két százada még az volt a jellemző, hogy a prédikátorok 20-30 éven – olykor-olykor 4-5 évtizeden keresztül – szolgálták az Urat és híveiket ugyanabban az ekléziában, ezzel szemben korunkban már a tíz évet meghaladó működés is jelentős időnek számít.

A Pilismarót–Dömösi Református Társegyházközség történetét is Lukácsné Varga Eszter szemléjében egy lelkes lokálpatrióta, történelemmagyar szakos nyugdíjas középiskolai tanár dolgozta fel igényesen, nagy szakmai hozzáértéssel, ugyanakkor közérthető stílusban.

A két gyülekezet létrejöttét és történetét szerzőnk a reformáció kialakulása, elterjedése, irányzatai, valamint a magyar köztörténet jelentős eseményei, a reformátorok vallásújítási törekvései, valamint a protestáns egyházak szerveződése felvázolásának keretébe ágyazva mutatja be.

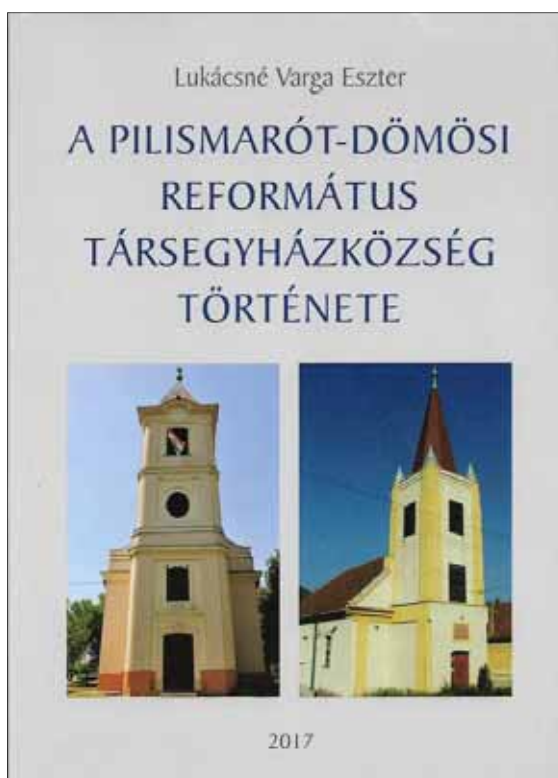
A maróti magaslaton álló református templom torony alatti bejáratának párkánya fölött az 1686-os évszámot olvashatjuk. Az Úr hajlékának török időkből eredeztetésén túl az első ismert prédikátor, Marussy Mihály 1626–1628 körüli szolgálata is a helvét hitvallás reformáció korabeli befogadásáról tanúskodik a pálos atyák birtokán. Az Árpád-kori királyi palotájáról és Álmos herceg által alapított prépostságáról ismert Dömösön a 17. században már ugyancsak léte-

zett Kálvin tanait követő református közösség, 1674-ben rektoruk is volt. A két szomszéd település református gyülekezete a 18. században – prédikátor és tanító hiányában – osztozott a hét évtizedes árvaságban, majd a *türeلمي rendelet* és I. Lipót vallásügyi törvényei életbe lépése után sorsuk egyre inkább összefonódott. Noha a dömösi reformátusok más irányba is lépéseket tettek, s később sem volt felhőtlen a viszonyuk Maróttal, 1787-től szabad vallásgyakorlásuk engedélyezését Pilismarót anyaegyházként, Dömös ennek leányegyházaként kapta meg. A 19. század második felétől a századforduló tájáig Pilismarót fiókja Esztergom, Párkány és Szob, míg szórványát alkotja Basaharcpusztá, Zebegény, sőt Márianosztra, Ipolydamásd és Helemba is.

Lukácsné Varga Eszter munkájának történeti részében napjainkig tekinti át a *mater eklézia* és *fiája* megpróbáltatásokat, küzdelmeket, de felemelkedést, eredményeket sem nélkülöző történiáját: a lelkipásztorok szolgálatát; a templomépítések és jelentősebb felújítások végbevételét; az iskolák fenntartásának, működtetésének gondjait, sikereit, a tanítók tevékenységét; a gyülekezeti tagok áldozatvállalását egyházuk fennmaradásáért, boldogulásáért; az eklézia előjáróinak, presbitériumainak – mai szemmel szokatlanak tűnő – örökösét a köz- és magánerkölcs egyházi előírásai, normái betartása felett, és szükség esetén fellépését a vétkezőkkel szemben; a települések népességének alakulását, tagozódását, vallás szerinti összetételét; reformátusok és katolikusok múltbeli

konfliktusait, s azt, miként vált a közelmúltban az egykori súrlódás példaértékű együttéléssé. Az ekléziatörténet időutazásra készítet: javarészt olyan korszakokba viszi az érdeklődő olvasót, melyekben az ember teljes életútjában – a gyermekáldástól a nagykorúvá válást jelképező konfirmáción, majd házasságkötésen át a minden élők útjára lépésig – meghatározó volt a hitvallás és a helyi vallási közösség, a gyülekezet szerepe.

A Dunántúli Református Egyházkerület Tatai Egyházmegyéjéhez tartozó társegyházközség ekléziái mintegy három évszázadon át, 1952-ig a megszüntetett Drégelypalánki Református Egyházmegyéhez tartoztak. Trianon, majd a II. világháború következtében elszakított felvidéki gyülekezetek elkerülése után a csonka esperessé-

get az Északpesti Református Egyházmegyéhez csatolták. Csak Pilismarót és Dömös maradt a dunántúli püspökségben.

A történeti részt a két egyház irataiból, dokumentumaiból összeállított szemelvények követik. Találunk itt, többek között, részleteket egyházközségi jegyzőkönyvekből, prédikatori és tanítói díjleveleket, panaszleveleket, az uradalomhoz intézett kérelmet, feljegyzéseket templom- és harangszentelő hálaünnepekről, lelkészi és gondnoki életrajzokat, tanfelügyelői véleményeket, viszálykodó házastársak békítgetéséről, büntetéseiről, valamint tanítók jutalmazási és fegyelmi ügyeiről eseteleírásokat. A kordokumentumok betűhív közlése, valamint a könyv képanyaga hitelesíti a történeti részben leírtakat.

Szerzőnk a mű végén – mintegy összegzőként – közzé teszi az egyházban működő rendes-, segéd- és helyettes lelkészek, a két iskola tanítóinak és gondnokainak időrendbe sorolt névtárát, továbbá a 19-20. században szórványként az eklézsiához tartozó települések nevét.

Lukácsné Varga Eszter egyháztörténeti tanulmánya nem csupán alapos forrás-, hanem részletekbe menő helyismeretről is tanúskodik: a maróti református iskola tanulójaként és a gyülekezet konfirmandusaként saját tapasztalatokkal is rendelkezik.

A tanárnő nyugdíjas évei nem csupán ismertett munkájának elkészítésével teltek. *Pilismarót története I–II.* 1996-ban, illetve 2000-ben jelent meg. (A monográfia 2007-től elektronikusan is elérhető.) 2012-ben jelent meg *A letűnt paraszti világ nyomában, Pilismaróton* című kötete, mely gazdagon illusztrált fotóival a település néprajzi monográfiájának tekinthető.

Tiszteletre méltó alkotói munkássága alapján azt gondolnánk, hogy legújabb munkája valamelyik ismert kiadó gondozásában jelent meg. Nos, nem így történt, szerzői kiadás-ként hagyta el a nyomdát. Igaz, támogatóként ott találjuk Pilismarót Önkormányzatát, aki korábbi munkáinak is kiadója vagy szponzora volt.

Horváth Gáborné

Túlparti könyvespolc

Oros László: *Irodalmunk emlékei II. – Válogatás a felsőszei Bibliotheca Pro Patria könyvtár gyűjteményéből* (2018. 176 oldal)

A szerző személye és a könyv címe már ránézésre is élénk kíváncsiságot kelt az olvasóban. Kiadója a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE, Pilisvörösvár) és a felsőszei Bibliotheca Pro Patria. Felsőszei a szerző szülőhelye (1952). Középiskoláját a Komáromi Magyar Tanítási Nyelvű Szakközépiskolában végezte. Ezután az országban bekövetkezett történelmi változásokat megélve, ígéretes katonai karriert futott be. 1993-ban alezredesként szerelt le, és visszatelepült szülőfalujába. Irodalmi érdeklődése aktív gyűjtőmunkává változott, majd személyes írói-szerzői kapcsolatokra, baráti találkozásokra törekedett. Magánkönyvtára mintegy hét-ezer dedikált kötetet tartalmaz és igen nemes latin elnevezést visel.

A könyvállomány jellegzetessége még az irodalomelmélet műfajai közt is igen sajátos. A gyűjtés következtében olyan magyar nyelvű könyvek, kéziratok és egyéb nyomtatott dokumentumok gyarapodtak fel, melyekben neves szerzők egyéni stílusban ajánlották műveiket ugyancsak neves és jól ismert irodalmi-történelmi személyiségeknek, vagy éppenséggel a szenvedélyes kortárs gyűjtőnek, magának Oros Lászlónak. Így az ő szerző-szerkesztő és írói tevékenységében alkalma nyílt két-két jelentős személyiség közös érdeklődésének, alkotói életútjának pontos, de rövid, csupán egy-két oldalas, tömör bemutatására. (Adynál pl. Ady Endre menyasszonya címen Dénes Zsófiára.) A második kötet a személyes ismeretségeket és a levelezéseket már jóval bővebben közli, mint a 2016-ban megjelent első kötet (MBKKE, Pilisvörösvár). Magyarázható mindez a könyvanyag további fáradhatatlan gyűjtési folyamatával is, hiszen számtalan dedikáló és megtisztelt személy korábbi történelmi korokban élt.

A fejezetcímek is erre utalnak, pl.: Elszármazott írók, személyiségek; Régi felvidéki kiadványok; Régi idők tanúi; Egyházi személyiségek; Írók, könyvek, történetek; Szép könyvek; A zene hullámhosszán; A nűvészetek bája; Könyvheti találkozások; Ars Poeticák.

A kiadványt azoknak az olvasóknak ajánljuk, akiket a régebbi irodalmi tények és titkok mellett a mai szépirodalmi irányzatok, személyiségek és események is érdekelnek.

Ketyegés

Görnyedten ült a szúrágta asztalnál, könyökével a combjára támaszkodott, arcát a tenyerébe temette. A konyha csendjében jól lehetett hallani az öreg óra ketyegését. Ennek az órának a ketyegése velejárója volt élete minden szerencsétlenségének és keservének. Ketyegését hallotta, amikor sok-sok évvel ezelőtt elbocsátották a munkából, hallotta, amikor megjött az értesítés, hogy idősebb fia elesett a fronton, az óra szüntelenül ketyegett azokon a hosszú estéken és éjszakákon is, amikor a fiatalabbik fia nyomorékon feküdt a baleset után, akkor is, amikor megjött az aszszonnyal a temetőből. Az óra ketyegett, amikor három évvel ezelőtt egyedül jött meg a temetőből. Máskor egyáltalán nem vett róla tudomást, hiszen volt rádiója, voltak a szomszédok, s akkor sem hallotta, ha esténként az újságot olvasta.

Az óra sárgult számlapjára nézett és csodálkozva állapította meg, hogy a kismutató már túl van a kilencen. Öreges léptekkel – bár még nem érte el a hatvanat sem – ment ki a konyhából az udvarra. Az udvarról ellátott egészen a falu közepéig, de a jól világító utcai lámpák fényében nem látta a Vlado magas, karcsú alakját. Hol lehet..., dűnnyögte magában és visszatért a ketyegésbe.

Amikor évekkal ezelőtt ideköltözött a szomszéd, az a részeges a hitvány feleségével, aki pár koronáért kínálta magát, Vlado még csak hároméves volt. Mindenki csodálkozott, hogyan születhetett olyan idétlen szülőktől, ilyen helyes gyerek. Szegény asszonyával úgy megszerették Vladkót, mintha a sajátjuk lett volna. Később a szomszédot becsukták lopás és garázdaság miatt, rövidesen a feleségét is élősködés vádjával. Vladkót gyerekotthonba akarták adni. Sikerült elérnie, hogy a fiú náluk maradhasson. Vlado nagyon örült az új otthonnak.

Ismét kiment a ház elé, de az utca kihalt volt. Talán csak nem a gyerek a tettes, fordult meg az agyában, de nyomban el is vetette a gondolatot. Nem tehetne, nem, hiszen egész kicsi korától ők nevelték szegény feleségével. Máskor is előfordult, hogy Vlado későn jött haza, de mindig bejelentette előre. Ám az utóbbi időben mintha megváltozott volna. De hát még a tizenennyolcat sem töltötte be. Suhanckor. Nem, Vlado azt nem tette. Mégis csak olyan valaki tehetne, aki tudta, hogy az ajtó kulcsát a bejárat előtti lábtörő alá dugják, a pénzt meg egy öreg dobozban a konyhakredencben tartják.

Ahogy reggel megjött a műszakból, s a lakás ajtaja nem volt bezárva, azt hitte, hogy Vlado elfelejtette bezárni. Hanem amikor a kredenc ajtaját tárva-nyitva találta, rossz sejtéssel vette ki a dobozt. A pénz hiányzott. Nemcsak a szokásos kiadásokra tartott néhány korona hiányzott,

hanem a háromezer koronát tartalmazó boríték is, amit tegnap este adott vissza a sógor. Ma akarta visszatenni a takarékbába. Nyomban jelentette a dolgot a rendőrségen. Felvették a jegyzőkönyvet, eljöttek szemlét tartani a lakásban, délután még kutyát is hoztak. A kutya azonban csak forgolódott és szimatolt, de szagot nem tudott fogni. A kredencben persze volt bors és erős paprika is, ez ingerelte a kutyát, ezért nem tudott nyomot fogni. Valaha olvasta, hogy a tolvajok fűszert szórnak, hogy a rendőrökutyák ne tudják őket követni.

Mit szól majd Vlado, ha megtudja, hogy meglópták őket? Röstellte nagyon, hogy gyanúsította. Csakhogy jönne már az a gyerek. Ismét kiment a ház elé, de elszomorodva tért vissza a dühítő ketyegésbe.

Fél tíz. Talán csak nem történt valami azzal a gyerekkel?

Az emlékezetében felmerült néhány epizód, amelyekről azt hitte, hogy már régen elfelejtette. Mikor a kis Vladko talált egy koronát és akart a mamának – így hívta a feleségét, hiszen végül is ő volt az igazi anyja – venni gépet, ami megcsinált volna helyette mindent. Amikor Vladko az első fizetéséből vett neki lakkcipőt, amit soha nem vett föl, nyakkendőt, amit soha nem kötött föl.

Öt perc múlva tíz. A kertajtó megszikordult. Léptek hallatszottak. Két embernek a léptei. Felállt.

Kinyílt az ajtó. Vlado lépett be elsőnek, szemé lesütve, a kezében valami bőrröndféle. Nyomban mögötte a körzeti rendőr, aki délután megírta a jegyzőkönyvet. Vlado megállt a konyha közepén és hallgatott. Még csak nem is köszönt.

– Hát itt a kalandorunk – kezdte a rendőr, és homlokára tolta a sapkáját. – A városban találunk rá az állomáson. Már megvolt a jegye is Pozsonyba. Ma persze munkában sem volt.

A zsebéből ötszáz koronát vett elő és az asztalra tette.

– Ezt meg írja alá, hogy átvette. A fiú azonban makacsul tagadja a lopást. Hogy a magnót a spórolt pénzből vette. Az öcsémnek is van egy harmadikos inas fia, tudom, milyen fizetést kapnak ezek a fiúk.

A rendőr nyújtotta neki a tollat. Ő Vladóra nézett, aki még mindig ott állt, a cipője orrát nézte, a szája sarka remegett. Úgy tűnt, hogy a szégyentől.

Az öreg – most egyszeriben tényleg öreg volt – köhécselni kezdett.

– Tudja, hogy is mondjam, tévedés történt. Elnézést, elnézést. Nem hiányzik a pénzem. Megtaláltam. Már öreg vagyok, feledékeny. Más-hová tettem... máshová, az ünneplő ruhám belső zsebébe. A szekrénybe, ott a szobában. Igaz, hogy itt tartottam a pénzem, ebben a dobozban, de azt gondoltam, ha viszem a takarékbába, hát akkor...

A rendőr megigazította a sapkáját.
– Hát ha így van... Szívesen látnám azt a pénzt... Ám arra nincs jogom. Tehát megyek. Ha nincs vád... – szalutált hanyagul, sokatmondóan nézte az öreget, majd Vladóra siklott a tekintete, de nem találkozott a fiúéval.

Ahogy becsukódott az ajtó a rendőr után, az óra ismét hangosabban mert ketyegni.

– Vlado – kezdte, de nem bírta folytatni.

A fiú a kredencre tette a magnót s kis ideig a fogantyújával bíbelődött.

– Na és – szólalt meg aztán dacosan, de a tekintetét nem emelte föl. – Elvettem. Az én pénzem is volt. Én is adok a fizetésemből a konyhára. Maga meg... maga meg már öreg. Minek magának a pénz?

Valami összeszorította a torkát az öregnek, hallgatása felbátorította Vladót.

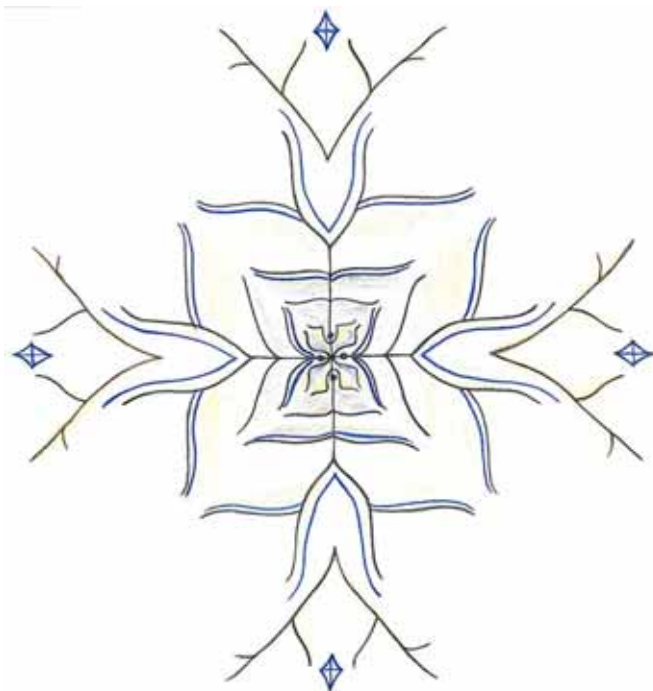
– És különben is, azt hiszi, hogy a gondoskodásával rabszolgát csinálhat belőlem? Most azt várja, hogy hálás legyek, mivel a zsaru előtt megmentett? Nem kellett volna ezt csinálni, valahogy csak kimásztam volna belőle. Úgysem tudtak semmit rám bizonyítani. Nem akarom, hogy valaki velem szemben szívességet tegyen.

– Hallgass, az istenit! – tört ki az öregből egy gyöngye ellenállás.

Szó nélkül feküdtek le. Az öreg rövidesen meghallotta Vlado békés szuszogását. Nézte a plafont és csodálkozott. Nem értette. Nem volt képes felfogni.

Az óra a konyhában gúnyosan ketyegett.

(Vércse Miklós fordítása)

Sipos Eszter rajza

Péntek Róbert

Gyűjtő-pont

Bokrok alatt ködtől átizzadt
hajnali avaron várok.
Csak úgy pusmognak pirkadó, riadt
prédát megvilágító sugárok.

Mint a rétest nyújtva öreganyám,
az asztal lábát simítja,
töretlen, áttetsző a fátyoltészta,
az idő is lapul velem, órám

hangja csitul csöndesen,
ahogy minden csepp nyálat, mind
a lélegzetem, átöleli a szelíd,
bájos lovas: a figyelem.

Lesek a lesen. Leesik arcomra
az erdő dermedt, feszült verítéke,
a pirkadattól felsurranó manókorona
gyöngye, az avar csókot lehelő arcképe,

mi bükk levélben összesült a hosszú évek alatt,
úgy megnyúlt, úgy egyesült akkor esztendőkké a
pillanat.

Csak árnyéka kormollik a köd tiszta vásznán,
porszemcséknként festi portréját alakjával a fán.

Csak apró pigmentek változnak
a törzsön, de érzem izma feszülését,
átjárja a cirógató szellő táncoló léptét.
A világ tengelyén fordul lassan a nyak,

vele a fő és a szemek, mik,
akár a távcsövek, szemléletet adnak,
ahogy pupillái a pislogó fényen áthaladnak
és összetűz vele a tűz, befogadtatik!

Az ősforma beleláthatatlansággal övezi körül,
szarvas alakja a minden-fények origójára ül,
ott összegyűlik az úzótt vadlány ege,
összpontosul benne a mindenség őslényege.

A légben akkora könnyű nyomás ül,
hogy a végtelen egyetlen gyémánttá nemesül
s mikor a vagy vággyá korszosodik,
az idő szalad, a vad halad, a Nap eliramodik.

*Badacsonytomaj,
2017. 08. 05.*

1 mondatos novellák

Homokvihar egy sivatag nélküli óceánban.

Többé nem vallok neked szerelmet – tátongó szívbarázda.

Töretlen törtetés halálba húzó mocsárban, könyök-sebek, sebes könyökök: mindennapok az ostobaság királyságában.

Ajkad ajkam érinti, lelked lelkem üdíti, olyanok vagyunk, mint a szikra: ragyogva pattogunk, mikor felvillanunk.

Kik vagyunk egymásnak, nem tudhatom, mikor elmész mellettem, szemeidet nem látom, de te sem látod az enyémet, a kérdést magunkba zárjuk, rejtélyt alkotunk.

Fotel kényelmébe lustán fetregő, gombolyag gömbölygető tejfölös bajszú lány szórnamacs, napjának fáradalmaiban hősiesen helytálló, kúszómászó pihegő pocak, illedelmesen mosakodó gyermek – ritka a hasonlatosság köztünk, s közted?

Ódon ház rejtekében büszke méltósággal szertelenül kanyargó-fonódó kovácsoltvas korlát: múltunk érintéseiben támasz, biztonság, kitartó óvás, de a jelen kérdezőgetéseiben szemérmesen hallgató tanú, igazi úriember: csak fantáziánkban szól csilingelőn.

Tökéleteskedő tökéletlenségek látszatával boszszantották egymást: paraván takarja a hibákat.

Magányos tóparti fa zöld lombjába bújva-mászva kézhátamra röppent egy színes kis pillangó.

Titkos románc, millió ránc, lepattan kérge a megnyíló szívnek.

Bársonyba csomagolt szerelmemet köpéssel te sem illetheted!

A sűrű esőben járva-kelve fölfedezte lelke szárazságát, s porzott.

A zászló lobog, de a ház megáll, a röpülő eszme mulandósága felett őrt áll a könyv, s a láng forrósága a parázsban teljesedik ki.

Mikor belépett a szalonba, már pontosan tudta, s látta: megkopott a csillárok kristályos világa.

Hajnalban, amint néztelek, rájöttem: ma éjjel létünk teljesedett ki, mikor elvesztünk egymásban, még alszol, s talán ezen a hajnalon örök boldog álmra szenderít kezünk összefonódása.

Időnként úgy érezte, ostobaság az egész, de utána megnyugodott, mert felismerte: minden az (na ilyen a korlátoltan szigorú mérce).

Szemeinek örökös nyugalma most hirtelen nyugtalanságba fordult, feldúlt volt a mindig kiegyensúlyozott precíz férfiú, mert e pillanatban minden megváltozott, hiszen már teljesen nyilvánvaló: összegyűrődött az inggallérja.

Bár mondhatnám azt is: lelkembe gázol udvariatlansága, mégsem veszem modortalanságnak, inkább játéknak, hogy teret adhassak közeledésének.

Kevés mulatságosabb dolog van annál, mint mikor megtalálja játszóterét az örök gyermek intellektus.

Nem tudtuk, időszerű-e, hogy múlhatatlan barátságot fogadjunk egymásnak, mert még oly kevéssé ismertük egymást, de csakhamar megértettük: épen emiatt páratlanul alkalmas a pillanat!

Elmentünk mindnyájan az ünnepélyes fogadalmótételre, mert látni kellett azt a sok szép csillogó egyenruhát!

Néha furcsállom, hogy olyan sok sínpár kíséri egymást a vasútállomásokon, dermedt merevséggel várva a találkozást, mint mi is; csak egyesekeket fényesre csiszol az át-átfutó vonatkerék, míg másokat az út pora terít be egészen, érintetlen magányukban.

Szeretnék beléd szeretni, de nem várhatok örökké, kész vagyok veled újra megütközni, de sebemet nem ápolhatom örökké, s ha majd egyszer nem löksz el magadtól, közel leszünk, s megtudjuk, volt-e értelme játszadozásunknak.

Kimondtam ezt a mondatot, s közben figyeltem arcát: értetlenkedő meglepettségét, de aztán csaldótam; ijedtség helyett közönybe zárultak vonásai, kérdések helyett néma maradt – hiábavaló volt.

Labdájával megint betört egy ablakot Jancsi, meg is haragudott a szobájában üldögélő bácsi, de csakhamar megnyugodott, harmadik volt már a héten, így hozzászokhatott.

Titkodért titkomat nem adhatom!

Ha az emberek hallanak egy szívhez szóló történetet, továbbadják, addig-addig, míg tartalma, üzenete, egész más, de szépsége elvitathatatlan, mint az örökké a partot szemlélő nő története, aki az ablakában állva kedvesére várt, míg nem látott halált, pedig csak a víz látványát szerette – vagy tényleg kedvesét remélte?

Mikor meglátta, tudta mindazt, hogy egy napon születtek, de különböztek, egy városban éltek, eddig mégsem találkoztak, hogy még e percben távoliak, de a következőben közel kerülhetnek egymáshoz, magukhoz, az örökké kutatott válaszokhoz, mégsem tették, így megmaradt a képzelt testvér.

Síkvidékbe temetett hegycsúcs életét keménységgel magába záró kő élő fáját kivágni ne akard!

Fel akartál riasztani álmomból, hogy megfosztva álmvilágomtól visszavezess a realitásokba, de ezzel csak a realitás talaján üldögélő csodálkozó álmodozóvá tettél.

Ha lebontják hidainkat, mi úszni fogunk egymásért, holnap és holnapután, s ha jön az ár, majd minden izmunk megfeszítésével várjuk a napot, míg ismét úszhatunk egymásért, s újra visszatérnek normál medrükbe a dolgok.

Azért mentem órasmesternek, hogy saját szememmel láthassam az idő múlását, de a hosszú évek alatt világossá vált balgaságom: az órák csak mérik az idő múlását, tükrözői mi magunk vagyunk.

Magányosan álló szikla csúcsán álló kastélyba zárt titok maradt románcuk.

Azt mesélte az az öregember, hogy azon az ócska széken üldögélve is kiábrázolódott a menekülő úr királyi jelleme, s a körülmények nem őt tették koldussá, hanem a széket trónussá, s e pillanatban mindnyájan tudták: végül el kell nyernie a trónt.

Talán csak érted tettem, pedig én is hinni akartam a holnapban, s a változásban.

Mondhatnánk, érthetetlen, hisz' csupán játéknak indult az egész, pedig nincs ebben semmi különös, mivel tudjuk: a komolytalan játéknál nincs értelmetlenebb dolog a földön.

Titokzatosság, vagy rettegés börtönébe zárt lelked távolságtartó rácsa volt viselkedésed?

Egy szál virág a vázában: nem kötelez semmire, nem ad, s nem vesz el semmit; aztán odaadod valakinek, immár összeköt benneteket, a teljességre kötelez, a mindenséget kínálja, s talán amit ma kínál, holnap a maga egészében elveszi – tőletek függ.

Talán valóban kiüresítő volt a pillanat, mikor metsző szavaid elérték szívemet, pedig csak kettőnk köteléke lett halott abban a pillanatban, nem az egész világ.

Mikor a jövő jár az eszemben, sokszor észreveszem, valójában a múltra gondolok, pedig a tegnap csupa tehetetlenség, a holnap csupa lehetőség, s én a kettő között tanácstalanul állva nem szabadulok a kérdéstől: hogyan?

Beleborzongok, mikor őt hallom zongorázni, elrepít a maga világába, történetébe, elutazunk a helyre, ahol képes vagyok megengedni magamnak, hogy elszakadjak a valóságtól, s részese lehetek az ő valóságának, s ráérzek: elfogadtam; a zenét, a helyzetet, őt magát, s egy pillanatilag magamat is – igazi virtuóz.

Azt hittük, ez csak velünk történik meg, de valódi szépségét csak akkor láttuk meg történetünknek, mikor felfedeztük, mennyire mindennapos az egész, s mégis milyen különleges!

A gyümölcsöktől rogyadozó fa árnyékában megpihenve, s az édeskés illatú levegőt figyelve, beleszimatolt a csatangoló mondák valóságát felüldítő világába.

Eseménynaptár

Szent Imre Ifjúsági Ház (2118 Dány, Szent Imre tér): Virt László: *Magyar nevelés, népi gondolat. Adalék a huszadik századi magyar szellem-történet egy fejezetéhez* című, Karácsony Sándor, Kodály Zoltán, Márton Áron és Németh László munkásságáról szóló tanulmánykötetének bemutatója a Sebestyén Népfőiskola és a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE) szervezésében, 2018. 10. 27. 16.00

Párkányi Városi Múzeum (943 01 Párkány, Vámház köz 2. Tel.: 00-421-36-752 4002): Homolya Gábor képzőművész *Assemblages III.* című kiállítása 2018. 11. 07. – 2019. 01. 06. Megnyitja Győrffy Sándor képzőművész és Pál Dániel dadazene-kreátor, képzőművész

Piliscsabai Művészeti Galéria (2081 Piliscsaba, Templom tér 13.): az MBKKE zománcművészeti csoportja *Tűzben születés* című kiállítása 2018. 11. 09. – 12. 05., megnyitja Magyar Henrietta művészettörténész

Móricz Zsigmond Városi Könyvtár (2890 Tata, Váralja u. 4. Tel.: 00-36-34-380 281): Pribojszky Mátyás: *Shalmyra* című kötetének bemutatója a Városi Könyvtár és az MBKKE szervezésében, közreműködik Petrozsényi Eszter színművész, 2018. 11. 14. 17.00

Párkányi Városi Múzeum (943 01 Párkány, Vámház köz 2. Tel.: 00-421-36-752 4002): *EVID 2018/2* bemutató a Városi Múzeum és az MBKKE szervezésében, szerzők és szerkesztők részvételével, kiemelt szerző: Nagy János szobrászművész, 2018. 11. 27. 17.00

Helischer József Városi Könyvtár (2500 Esztergom, Bánomi út 8.): *EVID 2018/3* bemutató a Városi Könyvtár és az MBKKE szervezésében, szerzők és szerkesztők részvételével, kiemelt szerző: Tomovics Marianna festőművész, 2018. 12. 10. 17.00

(Összeállította Ruda Gábor)

Tomovics Marianna: Éjszakai fények (vegyes technika, 60 x 80 cm, 2009)

Horváth Gáborné

Konyhakalendárium

Őszi-téli különlegességek

Csicsókás ételek

Gumós zöldségnövényünk a csicsóka, Észak-Amerikából került át Európába a XVII. században. A napraforgó rokona, igen hasznos táplálék- és gyógynövény. Poliszacharidokat, aminosavakat, béta-karotint, káliumot, kalciumot, magnéziumot, foszfort, cinket, B₁-, B₂- és C-vitamint tartalmaz. Cukorbetegség is fogyaszthatják. Főzve, párolva, sültve kerülhet az asztalunkra. Nyersen önmagában vagy reszelt zöldségsalátákba ajánljuk.

Csicsóka leves. Hozzávalók: 1 kis fej vöröshagyma, 1 petrezselyemgyökér, 1 sárgarépa, 40 dkg tisztított, hámozott csicsóka, 2 evőkanál olvasztott vaj. Az összeaprított zöldségeket a zsiradékon csipetnyi sóval összedinszteljük, és 8 dl hideg vízzel felöntjük. Étélízesítővel, fehér borssal, csipetnyi szerecsendió reszelékkel ízesítjük, és lassú tűzön készre főzzük. Tálaláskor 1/2 dl tejjel elkeverjük. Aki szereti, apró levestésztát főzhet bele. Ha nagyon sápadtnak találjuk a levesünket, kurkumával sárgítva színesítjük.

Csicsóka főzelék. Hozzávalók: 1 kis fej vöröshagyma, 1 kg csicsóka, 1 evőkanál olaj. Fűszerek: fekete bors, só, szerecsendió, petrezselyemzöld. A rántáshoz 2 evőkanál olaj, 1 evőkanál liszt, 1 dl hideg víz, 1 dl tejföl keveréke. A hagymát megdinszteljük, beletesszük a feldarabolt csicsókát és a fűszereket. Annyi vízzel főzzük meg, amennyi éppen ellepi. Majd berántjuk és összeforraljuk. Fokhagymás sült húsokhoz, fasírozotthoz kínáljuk.

Csicsóka mártás. Hozzávalók: 3 dkg vaj, 1/2 kg reszelt csicsóka. Fűszerek: ételízesítő, só, csipetnyi ánizsmag vagy 1 kiskanálnyi reszelt, friss torma. A habaráshoz: 1 dl víz, 2 dl tejfel, 1 kiskanál liszt. A csicsókát a vajon a fűszerekkel puhára pároljuk, majd behabarva összeforraljuk. Pár csepp citromlével ízesítjük. Főtt leveshúsokhoz, sült virslifélékhez ajánljuk.

Csicsóka-köret. Hozzávalók: kb. 80 dkg csicsóka, só, olaj, petrezselyemzöld. A csicsókát megmossuk, lehámozzuk, újból megmossuk, és enyhén sós vízben, amennyi elfödi, 1 óra hosszát áztatjuk. Hasábokra vágjuk, és

bő, forró olajban aranyárgára sütjük. Tálaláskor, ha kell, még sózzuk, és aprított petrezselyemzöldet vagy snidlinget szórunk rá. Húsok mellé tálaljuk.

Csicsókás rizottó. Hozzávalók: 6-8 csicsóka tisztítva, szeletelve, 4-5 szétnyomott fokhagymagerezd, 1 fej kockára vágott vöröshagyma. Ízesítők: lestyán- és petrezselyemlével, zellergumó kockák, só, fehér bors, 3 dkg vaj, 2-3 evőkanál olívaolaj, kb. 1,5 liter víz, 2 csésze (4 dl) mosott rizs. A zsiradékot és a hagymát felolvasztjuk, 5 percig pároljuk, majd a csicsókával együtt 5 percig tovább kavargatjuk. Közben a vizet a fűszerekkel összeforraljuk. Ebből 1 jó merőkanálnyi teszünk a csicsókára és 15 percig fedő nélkül összepároljuk. Apránként belerakjuk a rizst, és villával kevergetjük, törjük. Hozzáadjuk a többi vizet, és rázogatva 20-25 percig főzzük. Ha szükséges, még sózzuk, és tálaláskor vajdarabokat tehetünk még rá.

Csicsókavirág (Ruda Gábor fényképfelvétele)

Desszertek áfonyával

Áfonyás-mákos lepény. Hozzávalók a tésztához: 2,5 dkg élesztő, 10 dkg kristálycukor, 2,5 dl tej, 10 dkg olvasztott vaj, 1 tojás, 40 dkg rétesliszt, csipetnyi só. A töltékhez: 15 dkg darált mák, 2 db tört szegfűszeg, 15 dkg szitált porcukor, 0,5 liter mosott és megszáritott áfonya. A tésztát a szokásos módon fényesre dagasztjuk, és langyos helyen megkelesztjük. A tepsi kikenjük, beletesszük a tésztát, és elegyengetjük. Megszórjuk a mákos keverékkel, majd az áfonyával. Lassú tűzön sütjük. Variációk: A szokásos omlós tésztánkat is elkészíthetjük alapnak. Megszórjuk áfonyával, szitált porcukorral, reszelt mézeskalács morzsával, és megsütjük.

Áfonyás palacsintaöntet. Hozzávalók: 0,5 liter áfonya, 10 dkg szitált porcukor, 2 dl főzőtejszín. Az áfonyát elkeverjük a cukorral, és felforraljuk. Levesszük a tűzről, és elkeverjük a tejszínt. Tálaláskor mindenki maga locsolja meg az öntettel a palacsintáját. Ehhez a fogáshoz jobban illik a kisméretű és vastagabb palacsinta.

Áfonyás limonádé. Hozzávalók: személyenként 1 dl áfonyaszörp, 1,5 dl szóдавíz vagy ásványvíz, citromlécseppek, díszítésnek pár szem friss áfonya. A fentieket szép, talpas pohárba kiadagoljuk, összekeverjük és jégkockákkal kínáljuk.

Jó étvágyat kívánunk!

A 2018/3 szám szerzői

A. Bak Péter festőművész, művészeti író,
Lábatlan
Bárdos István, dr. művelődéstörténész,
Esztergom
Csiba Zsolt pszichológus, író, Piliscsaba
Filemon Béla főszerkesztő, Esztergom
Hagymás István, dr. író, fotóművész, pszichiáter,
Lendva (Szlovénia)
Horváth Gáborné, dr. szerkesztő, Esztergom
Horváth Ödön költő, műfordító, Kismaros
Koczó József, dr. ny. tanár, helytörténet-kutató,
Vámosmikola
Ivica Mervová szlovák író
Mezey László Miklós író, kritikus, irodalomtörténész,
szerkesztő, Budapest
Péntek Róbert költő, Badacsonytomaj
Ruda Gábor oktatáskutató, Pilisvörösvár
Jozef Viktor Schwarcz (1925–1981), szlovák író,
orvos
Dr. Simigné dr. Fenyő Sarolta, habil. egyetemi
docens, Miskolc
Sipos Eszter illusztrátor, Szekszárd
Székely Tamás református lelkipásztor, író,
Budapest
Tomovics Marianna festőművész, Magyarbél
(Szlovákia)
Tóth Pál mérnök, Kós Károly-házak dokumentálója,
Budapest
Vércse Miklós író, műfordító, Párkány (Szlovákia)
Wernke Bernát költő, Esztergom

Támogatók

A 2018. évi nyomtatott és online lapszámok
a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával
valósultak meg – www.nka.hu
Spori Print Vincze Kft. és magánszemélyek

Esztergom és Vidéke Társadalmi és Kulturális
Folyóirat; www.evid.hu
Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
2085 Pilisvörösvár, Szt. János u. 8.
E-mail: muravidek@freemail.hu
www.muravidek.eu, www.evid.hu
Felelős kiadó: Ruda Gábor
Főszerkesztő: Filemon Béla
Szerkesztők: Horváth Gáborné, Németh Gabriella,
Nagy Katalin, Tátyi Tibor
Korrektúra, szöveggondozás: Tátyi Tibor
A címlapon és a 30–31. oldalon Tomovics
Marianna *A mag* (80 x 80 cm, 2016), ill.
A csodálatos halfogás (100 x 120 cm, 2016)
című vegyes technikájú művei láthatók.
Grafikai tervezés és borítóterv: Németh Csongor
Nyomdai előkészítés: ANGRÁF Bt., Budapest
Nyomdai munkák: Spori Print Vincze Kft.,
Esztergom
Megjelenési gyakoriság: negyedévente
Példányszám: 300
Példányonkénti ár: 450 Ft (1,50 €)
Éves előfizetési díj: 1600 Ft (5,20 €)
HU ISSN 0864-7054 (nyomtatott)
HU ISSN 2416-1675 (online, PDF)

Tomovics Marianna: Szentháromság (akril, 51 x 59 cm, 2009)

